

Over positieve en negatieve vrede

*Vredesopvoeding voor het basis-
en secundair onderwijs in Vlaanderen:
conceptuele afbakening en analyse
van het aanbod*

*Rapport
Maart 2010*

Over positieve en negatieve vrede

*Vredesopvoeding voor het basis- en secundair
onderwijs in Vlaanderen: conceptuele
afbakening en analyse van het aanbod*

Geert Castryck
Nils Duquet

*Rapport
Maart 2010*

Inhoudstafel

	SYNTHESE	8
	OVERZICHT TABELLEN	12
1	INLEIDING	15
2	AFBAKENING VAN VREDESOPVOEDING	19
2.1	Intuïtieve afbakening	20
2.2	Conceptuele afbakening	22
2.2.1	Vredesopvoeding tussen kennis en actie	23
2.2.2	Inhoud en contextbepaaldheid van vredesopvoeding	23
2.2.3	Vredesopvoeding als politieke en transformatieve pedagogie	25
2.3	Operationele afbakening	27
2.3.1	Geweld	27
2.3.2	Typologie	28
	internationale opvoeding	28
	mensenrechteneducatie	29
	ontwikkelingseducatie	29
	milieueducatie	29
	opvoeding voor conflicthantering	30
2.3.3	Burgerzin	30
3	VREDESOPVOEDING IN VLAANDEREN	33
3.1	Onderzoeksopzet	34
3.1.1	Identificatie van vredeseducatieve organisaties	35
3.1.2	Methodologie	37
	verzamelen van gegevens	38
	architectuur van de databank	39
	didactisch kader	40
	didactische velden in de databank	41
3.2	Aanbieders van vredesopvoeding in Vlaanderen	43
3.2.1	Vredesbeweging	43
3.2.2	Oorlog en vrede	46
3.2.3	Kleine vrede	48
3.2.4	Vredesopvoeding in ruime zin	49
	internationaal	49
	mensenrechten	50
	ontwikkeling	51
	milieu	51
	conflicthantering	51

3.2.5	Educatieve organisaties	52
3.2.6	Ontsluiting en ondersteuning van vredesopvoeding	53
3.3	Extern ondersteunde vredesopvoeding in Vlaamse scholen	55
3.3.1	Voorbereiding van extern ondersteunde projecten	58
3.3.2	Kenmerken van extern ondersteunde projecten	62
3.3.3	Evaluatie van extern ondersteunde projecten	65
3.3.4	Vorming voor vredesopvoeding voor onderwijspersoneel	69
3.3.5	Deelbesluit	71
3.4	Vredesopvoedingsprojecten: een analyse van het aanbod	73
3.4.1	Algemene data	73
	combinaties van types vredesopvoeding	75
3.4.2	Analyse per type organisatie en type vredesopvoeding	77
	verbanden tussen types organisatie en types vredesopvoeding	79
	verbanden tussen types organisatie en locatie	83
	favoriete onderwerpen van vredesopvoeding in Vlaanderen	85
3.4.3	Analyse per doelgroep	87
	verdeling van vredeseducatieve projecten per doelgroep	88
	verbanden tussen type organisatie, type vredesopvoeding en doelgroep	90
	doelgroepen en voorkeuren	92
3.4.4	Analyse volgens aanbod en werkvorm	94
	verband tussen type vredesopvoeding en aanbod	94
	verband tussen type vredesopvoeding en didactische werkvorm	97
4	BESLUIT	103
	Wat is vredesopvoeding?	104
	Wat is vredesopvoeding in Vlaanderen?	106
	Wat met vredesopvoeding in Vlaanderen?	110
	LITERATUURLIJST	112
	BIJLAGE 1: LIJST VAN AANBIEDERS VAN VREDESEDUCATIE	115
	11.11.11	117
	AFS: Interculturele programma's	118
	Amnesty International Vlaanderen	119
	Artsen Zonder Grenzen	120
	Auschwitz in Gedachtenis	121
	Bevrijde Wereld	122
	Bevrijdingsfilms	123
	Blabla – Corry Laura Van Bladel	124
	Bond Zonder Naam	125
	Broederlijk Delen	126
	Centrum Informatieve Spelen (C.I.S.)	127
	Centrum voor Holocaust en Genocide Educatie	128
	Children of the Street	130

Cinema Novo Festival	131
Cunina	132
De Kracht van je Stem	133
De Vuurbloem	134
De Wereldschool	135
Djapo	136
Evens Stichting	137
Foyer	138
Global Society	139
Globelink	140
GREEN	141
Handicap International	142
Horizon Educatief	143
IJzerbedevaartcomité / IJzertorenmuseum / Festival Ten Vrede	144
In Flanders Fields museum	145
Instituut voor Veteranen/Nationaal Instituut voor Oorlogsinvaliden, oud-strijders en oorlogsslachtoffers	146
Jekino	147
Jeugd & vrede	148
Jeugd Rode Kruis	149
Joods Museum van Deportatie en Verzet	150
Kinderrechtenhuis	151
Kinderrechtswinkel	152
Klasse (leraren)	153
Kleur Bekennen	155
Knooppunt Democratie / Educatieve Dienst BELvue	156
Leefsleutels	158
Memorial Museum Passchendaele 1917	159
Mobile School	160
Nationaal Gedenkteken van het Fort van Breendonk	161
Open Doek Filmfestival	162
Oxfam Wereldwinkels	163
Oxfam-Solidariteit	164
Pax Christi Vlaanderen	165
Plan België	167
PROTOS	169
PIME – Provinciaal Instituut voor Milieu Educatie	170
Ryckvelde – Beweging voor Europees burgerschap	171
School Zonder Pesten	173
School Zonder Racisme/Jongeren Tegen Racisme	174
Studio Globo	175
Talbot House	176
Trommels voor vrede	178
U Move 4 Peace (UM4P)	179

UNICEF België	180
VAKA/Hand in Hand – Vereniging voor Vrede en Verdraagzaamheid	181
Verbond VOS	182
Vereniging voor Ontwikkeling en Emancipatie van Moslims (VOEM)	183
VORMEN	184
Vrede	185
Vredesactie	186
Vredescentrum van de Provincie en de Stad Antwerpen	187
Vredeseilanden	188
Vredeshuis Gent	189
Wereldwerkplaats	190
Zinloos geweld	191
BIJLAGE 2: LIJST VAN GEINTERVIEWDE ORGANISATIES	193

Synthese

In dit rapport krijgt het concept vredesopvoeding een invulling en wordt het aanbod aan vredeseducatieve projecten voor het Vlaamse onderwijs geanalyseerd. Aanvullend geven we enkele aandachtspunten mee.

afbakening

Gebaseerd op wetenschappelijke literatuur en initiatieven van VN-organisaties wordt vredesopvoeding gedefinieerd als een contextbepaalde, transformatieve en politieke pedagogie die gericht is op vredescultuur en actieve verantwoordelijkheid.

- De Verenigde Naties hebben *vredescultuur* gedefinieerd als de waarden, attitudes, gedragingen en levenshoudingen die geweld verwerpen en conflicten vermijden door hun oorzaken bij de wortel aan te pakken via dialoog of communicatie op interpersoonlijk, collectief en internationaal vlak.
- *Actieve verantwoordelijkheid* is het beoogde eindresultaat van vredesopvoeding. Daarvoor is zowel begrip van de mondiale toestand en samenhang (kennis en inzicht), als opkomen tegen openlijk en structureel geweld en voor een rechtvaardige samenleving (attitude en actie) nodig.
- Vredesopvoeding is *contextbepaald*. Dit houdt in dat de inhoud en de invulling van vredesopvoeding worden bepaald door de bekommernissen en noden van de particuliere samenleving waarbinnen de vredesopvoeding plaatsvindt.
- Vredesopvoeding als *transformatieve en politieke pedagogie* houdt in dat verandering en emancipatie centraal staan, zowel bij degene die vredesopvoeding geniet (transformatief), als binnen de samenleving als geheel (politiek).

We ontlelen het onderscheid tussen *positieve en negatieve vrede* aan Johan Galtung.

- *Positieve vrede* is een toestand van geweldloosheid, duurzaamheid en rechtvaardigheid die de oorzaken van geweld wegneemt.
- *Negatieve vrede* is het louter afwenden of stopzetten van oorlog of direct geweld.

Beide kunnen ook samen voorkomen.

Aan Ian Harris ontlelen we de indeling van vredesopvoeding in vijf types:

- internationale opvoeding
- mensenrechteneducatie
- ontwikkelingseducatie
- milieueducatie
- opvoeding voor conflicthantering

Verschillende types kunnen samen voorkomen.

De combinatie van de negatief/positief-indeling van Galtung met de vijfledige indeling van Harris is een handig raster om de verschillen tussen organisaties en projecten te onderkennen, en tegelijk de samenhang binnen het overkoepelende concept vredesopvoeding aan te tonen. De aangetoonde samenhang mét aanduiding van de onderlinge verschillen, kan ook helpen om voor afstemming te zorgen en tot een bundeling van krachten te komen.

aanbod

In een grote meerderheid van de Vlaamse basis- en secundaire scholen worden vredesopvoedingsprojecten georganiseerd. Voor deze projecten doen de scholen vaak beroep op externe organisaties.

In totaal identificeerden we 62 organisaties die samen 454 vredeseducatieve initiatieven aanbieden voor het onderwijs.

We hebben de aanbiedende **organisaties** geclusterd. De traditionele vredesbeweging, de organisaties die rond oorlog en vrede werken (de grote vrede) en de organisaties die rond interpersoonlijke geweldloosheid werken (de kleine vrede), associëren zichzelf spontaan met vrede. Organisaties die de noemer 'vrede' veel minder of niet gebruiken voor hun werking, maar niettemin initiatieven ontwikkelen in die zin, hebben we ingedeeld volgens de vijf types vredesopvoeding van Harris. Een restcategorie bestaat uit educatieve organisaties zonder thematische specialisatie.

De **projecten** hebben we ingedeeld in positieve en negatieve vrede en in de vijf types vredesopvoeding van Harris. Voor elk project werden ook de aard van het aanbod, de didactische werkvormen en de doelgroep onder de loep genomen. Het vredeseducatieve aanbod in Vlaanderen blijkt voor elk wat wils te bieden, met een mooie spreiding over de verschillende leeftijdsgroepen en de verschillende types vredesopvoeding.

De opdeling tussen negatieve en positieve vrede blijkt de beste verklarende factor om het onderscheid tussen projecten en organisaties te duiden. Organisaties die werken vanuit de herinnering aan de twee wereldoorlogen (grote vrede), blijken het meest uitgesproken op negatieve vrede toegespitst. De traditionele vredesbeweging en de organisaties die werken rond inter-persoonlijk geweld (kleine vrede), combineren het vaakst negatieve en positieve vrede. Organisaties die over het algemeen een andere noemer gebruiken voor hun vredeseducatieve werk, richten zich vrijwel exclusief op positieve vrede.

Binnen het totale aanbod blijken twee benaderingen van negatieve vrede, namelijk de kleine vrede (tegen inter-persoonlijk geweld) en de grote vrede (tegen internationaal geweld), het verst uit elkaar te liggen op het vlak van doelgroep en didactische aanpak. Het zijn dus de projecten die intuïtief het meest met vrede worden geassocieerd (de facto de negatieve vrede), die de uiterwaarden van vredesopvoeding bepalen. Projecten gericht op positieve vrede liggen tussen beide uitersten in en zorgen ervoor dat het gehele aanbod aan vredesopvoeding toch een aaneensluitend veld vormt, waarbij de verschillende types vredesopvoeding en de verschillende categorieën organisaties elkaar overlappen en in elkaar haken.

Over alle types heen worden de meeste projecten aangeboden door gespecialiseerde educatieve organisaties. Die kiezen vaak voor een focus op een bepaald thema of type vredesopvoeding, een vaste doelgroep en/of een vaste methode. De aanbiedende organisaties stemmen hun aanbod vaak af op leerplannen of eindtermen.

Voor alle leeftijden is een ruim en gevarieerd aanbod beschikbaar, maar toch ligt het zwaartepunt op de 10- tot 18-jarigen, met pieken voor de derde graden van lager en secundair onderwijs.

Er is een voorkeur voor ervaringsgerichte en interactieve werkvormen. De actieve inleving, beleving of ervaring krijgt veel aandacht in de aangeboden vredeseducatieve projecten.

Vooraf in het basisonderwijs wordt het aanbod vaak ver-kind-st. Mondiale problemen worden dan op kindermaat gebracht, bijvoorbeeld door het over kindsoldaten te hebben in plaats van over oorlog.

De kostprijs van de meeste vredeseducatieve initiatieven is laag tot helemaal gratis. Begeleiding of transportkosten kunnen de prijs doen oplopen, maar over het algemeen zijn de financiële hinderpalen om van het vredeseducatieve aanbod gebruik te maken, miniem. Dit is in belangrijke mate te danken aan het feit dat de aanbieders voor hun (educatieve) werking subsidies ontvangen. De financiering komt meestal via andere kanalen dan het departement onderwijs.

aandachtspunten

Het is wenselijk de verschillende aanzetten tot vredesopvoeding die vandaag al in vakgebonden en vakoverschrijdende eindtermen vervat zitten, op een rij te zetten, gezamenlijk aan te moedigen, en eventuele hiaten op te vullen of op te vangen.

Als samenhangende pedagogie is vredesopvoeding erbij gebaat dat er meer afstemming komt, en dat lerarenopleidingen, de brede omgeving van de school, de informele (buitenschoolse) opvoedingscontext en volwasseneneducatie bij vredesopvoeding worden betrokken.

Op het vlak van ontsluiting is een bundeling van krachten van de aanbiedende organisaties te overwegen. Scholen die geen vredeseducatieve projecten organiseren, geven immers aan dat dit vaak toe te schrijven is aan het feit dat ze onvoldoende zicht hebben op het aanbod.

In verder onderzoek kunnen de financieringskanalen systematisch in kaart worden gebracht, en kan worden nagegaan hoe het departement onderwijs financiële, structurele, politieke of inhoudelijke steun kan bieden aan vredesopvoeding in Vlaanderen.

Een duidelijk profiel, heldere keuzes en afgelijnde doelstellingen bij de aanbieders beïnvloeden hun vredeseducatieve projecten positief. Tegelijk is het aan te bevelen om ruimte te laten voor de leerkracht opdat die het aanbod kan inpassen in de eigen situatie of aanpassen aan eigen noden. Voorbereiding en nabespreking van vredeseducatieve projecten zijn absoluut essentieel.

Het succes van vredesopvoeding als geheel lijkt op lange termijn vooral af te hangen van de volgehouden inspanning van de leerkrachten en van een vruchtbaar schoolklimaat. De continuïteit van vredesopvoeding in voortbouwende projecten, leerlijnen en schoolcultuur is fundamenteel om van een vredeseducatieve activiteit meer te maken dan een dagje uit of een doorbreken van de dagelijkse sleur.

Overzicht tabellen

Tabel 1: Verhouding tussen soorten leren en didactische werkvormen in de databank

Tabel 2: Organisatie van vredesopvoedingsproject in Vlaamse scholen in de schooljaren 2005-2006 en 2006-2007

Tabel 3: Ondersteuning van projecten voor vredesopvoeding door externe organisaties (2005-2007)

Tabel 4: Mate van ondersteuning bij extern ondersteunde projecten voor vredesopvoeding (2005-2007)

Tabel 5: Aanleiding van extern ondersteunde projecten voor vredesopvoeding (2005-2007)

Tabel 6: Initiatiefnemer(s) van extern ondersteunde projecten voor vredesopvoeding (2005-2007)

Tabel 7: Manier waarop initiatiefnemers van extern ondersteunde projecten voor vredesopvoeding de ondersteunende organisatie vonden (2005-2007)

Tabel 8: Aantal en percentage projecten voor vredesopvoeding met betrokkenheid van leerlingen bij de voorbereiding van het project (2005-2007)

Tabel 9: Belangrijkste thema van vredesopvoedingsprojecten in het onderwijs (2005-2007)

Tabel 10: Gehanteerde werkvorm bij extern ondersteunde projecten voor vredesopvoeding (2005-2007)

Tabel 11: Tijdsduur van extern ondersteunde projecten voor vredesopvoeding (2005-2007)

Tabel 12: Perceptie van effectiviteit van de extern ondersteunde projecten voor vredesopvoeding (2005-2007)

Tabel 13: Tevredenheid over de samenwerking met de externe organisatie bij extern ondersteunde projecten voor vredesopvoeding (2005-2007)

Tabel 14: Redenen voor het niet organiseren van vredesopvoedingsprojecten (2005-2007)

Tabel 15: Vorming voor vredesopvoeding tijdens de schooljaren 2005-2006 en 2006-2007

Tabel 16: Methode van gevolgde vorming over vredesopvoeding (2005-2007)

Tabel 17: Aantal en percentage leerkrachten dat vindt dat er extra nood is aan het volgen van vorming rond vredesopvoeding bij collega's (2005-2007)

Tabel 18: Aantal vredeseducatieve projecten per organisatie (geclusterd)

Tabel 19: Overzichtstabel ingedeeld volgens doelgroep, methode, negatief/positief en locatie

Tabel 20: Aantal projecten per type(s) vredesopvoeding

Tabel 21: Aantal projecten per organisatie, ingedeeld per type organisatie

Tabel 22: Aantal projecten per type vredesopvoeding, volgens type organisatie

Tabel 23: Aantal projecten voor negatieve/positieve vrede, volgens type organisatie

Tabel 24: Percentages van invulling (positieve/negatieve) vrede per type vredesopvoeding

Tabel 25: Aantal projecten op locatie, volgens type organisatie

Tabel 26: Aantal projecten per doelgroep

Tabel 27: Aantal projecten per doelgroep, volgens type organisatie

Tabel 28: Percentages van type vredesopvoeding per beoogde doelgroepen

Tabel 29: Percentages van negatieve/positieve vrede per beoogde doelgroep

Tabel 30: Percentage 'op locatie' per beoogde doelgroep

Tabel 31: Percentages van aanbod per type vredesopvoeding

Tabel 32: Percentages van werkvormen per type vredesopvoeding

Tabel 33: Percentages van soorten leren per type vredesopvoeding

Tabel 34: Percentages van werkvormen per beoogde doelgroep

Tabel 35: Percentages van soorten leren per beoogde doelgroep

Tabel 36: Percentages van aanbod per beoogde doelgroep

1

Inleiding

“Vrede is niet de afwezigheid van oorlog. Het is een deugd, een geestesgesteldheid, een geneigdheid tot goede daden, vertrouwen en rechtvaardigheid” (Baruch de Spinoza, 1677)

De vreedzame geestesgesteldheid waar Spinoza het over heeft, is niet zomaar een karaktertrek waarmee iemand al dan niet geboren wordt, maar het resultaat van opvoeding. Met dit onderzoek willen we inzicht krijgen in deze opvoeding tot vrede en dit aan de hand van een dubbele vraagstelling. Ten eerste gaan we na wat het concept vredesopvoeding precies inhoudt of kan inhouden, en welke invullingen, karakteristieken en indelingen zoal aan vredesopvoeding worden gegeven. Op basis van deze analyse komen we tot een afbakening van vredesopvoeding. Ten tweede gebruiken we het net afgebakende concept om het bestaande aanbod aan vredeseducatieve initiatieven in Vlaanderen in kaart te brengen. Hoe ziet het aanbod eruit, welke inhoudelijke, vormelijke of didactische kenmerken hebben deze initiatieven, welke kenmerken hebben de aanbieders en de doelgroepen, welke verbanden kunnen we tussen de verschillende kenmerken leggen? Deze tweede reeks vragen biedt ons niet enkel een beter zicht op vredesopvoeding in Vlaanderen, maar is tevens een operationele test van de invulling die we aan vredesopvoeding gegeven hebben. Is de invulling werkbaar, houdt ze steek en houdt ze stand te midden van concrete initiatieven op het werkveld?

Dit rapport haakt bovendien in op een eerdere studie in opdracht van het Vlaams Vredesinstituut, namelijk *Over kleine en grote vrede: Vredesopvoeding in het basis- en secundair onderwijs in Vlaanderen* door Dimokritos Kavadias, Patrick Stouthuysen, Sven De Maeyer, Eva Franck en Timothy Segal uit 2008. Toen lieten we onder ogen nemen wat in scholen zoal rond vredesopvoeding gebeurt. Om tot een werkbare afbakening te komen, beperkte het onderzoek zich tot initiatieven voor vredesopvoeding die buiten de dagelijkse routine vallen. De onderzoekers waren er zich terdege van bewust dat hiermee de alledaagse bijdrage van onderwijzend personeel aan een vredelievende opvoeding buiten beeld bleef, hoewel deze volgehouden inspanning wellicht van minstens even groot belang is als eenmalige projecten. Die dagelijkse inzet is veel moeilijker in kaart te brengen, maar is idealiter vervlochten met dergelijke projecten. Vredesopvoedingsprojecten kunnen dus niet los gezien worden van de onderwijspraktijk van alledag. Niettemin houden we in dit nieuwe rapport vast aan een focus op projecten. Waar het vorige onderzoek een zicht wou krijgen op projecten rond vredesopvoeding in Vlaamse scholen, ongeacht of daarbij gebruik werd gemaakt van materialen of activiteiten van derden, brengen we hier precies dit aanbod door derden in kaart.

We spitsen ons daarbij toe op het in Vlaanderen beschikbare aanbod aan vredesopvoeding dat zich *expliciet* op onderwijs richt. Zoals in het volgende deel zal blijken, kan vredesopvoeding nochtans ook buiten het onderwijs werkzaam zijn, en zich zowel op kinderen, jongeren als volwassenen richten. Omwille van de beheersbaarheid en overzichtelijkheid van het onderzoek, nemen we het zeer brede terrein van vorming in jeugd- en volwassenenwerk, maar ook in media, toerisme, cultuur enz. niet mee in onze analyse. Door ons op projecten voor het onderwijs te focussen, is er bovendien een duidelijkere samenhang met het onderzoek uit 2008 en kunnen beide rapporten als een soort tweeluik gelezen worden.

De keuze om enkel het op onderwijs gerichte vredesopvoedingsaanbod in kaart te brengen, betekent echter niet dat we ons beperken tot initiatieven die zich *exclusief* op onderwijs richten. Een museum dat nadrukkelijk een vredeseducatief aanbod voor scholen heeft, maar daarnaast nog andere doelgroepen aanspreekt, valt dus binnen de afbakening, een vormingsactiviteit die bijvoorbeeld op maat van volwassenen of van (buitenschoolse) jeugdbewegingen is geconcipieerd, niet. Het moge duidelijk zijn dat dit allerminst een waardeoordeel inhoudt of de relevantie van buitenschoolse vredesopvoeding in vraag zou stellen. Deze inperking sluit ook niet uit dat het hier in kaart gebrachte aanbod in de toekomst kan worden uitgebreid. Hoewel de verschillen tussen educatie in onderwijs en in pakweg jeugdwerk niet te verwaarlozen zijn, zijn we er van overtuigd dat bepaalde inzichten en bevindingen uit dit onderzoek ook leerrijk kunnen zijn voor actoren die zich op andere doelgroepen richten, of die als beleidsmaker of onderzoeker bij de materie betrokken zijn.

Overeenkomstig de tweeledige vraagstelling, valt het voorliggende onderzoek uiteen in twee delen. Het eerste deel is theoretisch en conceptueel van aard. Rekening houdend met internationale programma's en wetenschappelijke literatuur terzake, komen we tot een afbakening van het concept vredesopvoeding. Verschillende invullingen, te maken keuzes en raakpunten met andere 'educaties' worden ontleed met de bedoeling er achteraf zo pragmatisch mogelijk mee om te gaan. We willen tot een werkbare en zinvolle invulling van vredesopvoeding komen zonder alles in hokjes te willen duwen of ons tot vruchteloze territoriumtwisten te laten verleiden. Het maakt ons bijvoorbeeld weinig uit of pakweg mondiale vorming een onderdeel is van vredesopvoeding, of andersom. We willen enkel een manier vinden om zicht te krijgen op initiatieven die bijdragen tot de deugd, geestesgesteldheid en geneigdheid tot goede daden, vertrouwen en rechtvaardigheid waar Spinoza het over had, ongeacht de noemer die initiatiefnemers zelf op hun werk kleven.

Het tweede en grootste deel betreft het vredeseducatieve aanbod in Vlaanderen. Dit deel valt op zijn beurt uiteen in vier onderverdelingen. Ten eerste geven we een voorstelling van onze werkwijze. We lichten zowel toe hoe we de vredeseducatieve initiatieven en organisaties selecteren, als hoe we de geselecteerde projecten daarna verwerken. We maken gebruik van de verzamelde data uit het vorige onderzoek over vredesopvoeding in scholen (Kavadias e.a. 2008), evenals van een nieuw aangemaakte databank met het vredeseducatieve aanbod door derden. De aard van het aangeboden materiaal en de bijhorende didactische werkvormen worden in dit deel toegelicht en verder in het rapport als kader gebruikt voor de kwantitatieve en kwalitatieve analyse van de projecten. Ten tweede worden de initiatiefnemende of aanbiedende organisaties voorgesteld en ingedeeld in grote categorieën, die op hun beurt deels gebaseerd zijn op de afbakening van vredesopvoeding uit het eerste deel. Ten derde zetten we op basis van ons vorige onderzoek relevante inzichten op een rijtje over vredeseducatieve projecten die door externen aan scholen worden aangeboden. Het gaat daarbij zowel om elementen die in het vorige rapport al onder de aandacht werden gebracht, als om zaken die door een nieuwe analyse van de bestaande data aan het licht worden gebracht. Ten vierde komen we tot de kern van ons rapport en brengen het Vlaamse aanbod aan vredesopvoeding in kaart.

De types vredesopvoeding die in het eerste deel geïdentificeerd worden, de leeftijds- of doelgroepen van de projecten, de aard van het aanbod en de bijhorende didactische methodes, gelden daarbij als belangrijkste criteria. Het is ook in dit deel dat moet blijken of de gehanteerde afbakening van vredesopvoeding overeind blijft en of ze gebruiksvriendelijk en relevant is.

Tot slot zetten we enkele conclusies op een rij. De hoop is dat zowel de aanbieders van vredesopvoeding, het onderwijsveld, het vredesonderzoek als de overheid uit de bevindingen van dit onderzoek lering kunnen trekken om de kwaliteit en het effect van de geleverde inspanningen te optimaliseren.

2

Afbakening van vredesopvoeding

In dit deel bakenen we het concept vredesopvoeding af. Deze afbakening is ten eerste een doel op zich. Al te vaak worden niche-educaties gelanceerd of gepromoot zonder dat duidelijk wordt gemaakt welke lading ze dekken. Door een onderbouwde afbakening aan vredesopvoeding te geven, hebben we niet de pretentie om voor eens en voor altijd de onbetwiste invulling op de kaart te zetten. Wel willen we tot een concrete uitwerking komen die bruikbaar is voor dit onderzoek en die het Vredesinstituut ook in de toekomst kan blijven hanteren. Bovendien kan de invulling inspirerend werken of eventueel integraal overgenomen worden door andere actoren.

Een tweede doel is het in kaart brengen van het aanbod aan vredesopvoeding in Vlaanderen. Ook om dit deel van het onderzoek werkbaar te maken, moeten we eerst duidelijk omschrijven wat we precies onder vredesopvoeding verstaan. Bovendien zal de toepassing van het vers afgebakende concept op het Vlaamse vredeseducatieve aanbod meteen de proef op de som zijn of de invulling bruikbaar is.

Om de vraag wat vredesopvoeding inhoudt te beantwoorden, vertrekken we vanuit de alledaagse betekenis zoals die wordt aan gevoeld of politiek vertaald. Daarna gaan we in op de wetenschappelijke literatuur en strekkingen die rond het concept vredesopvoeding bestaan. Ten slotte werken we de operationele invulling uit die we in het kader van dit onderzoek zullen toepassen.

2.1 Intuïtieve afbakening

Letterlijk is vredesopvoeding opvoeding tot vrede. Het klinkt banaal en verlegt het definitieprobleem naar ‘wat is opvoeding’ en ‘wat is vrede’, maar toch omvat deze schijnbaar nietszeggende omschrijving al een belangrijk betekenisgevend element: vrede is het *doel* van vredesopvoeding. Vredesopvoeding hoeft niet over vrede te handelen, maar moet voor vrede zijn, tot vrede bijdragen. Het is dus het doel dat bepaalt wat vredesopvoeding is, niet het onderwerp. Het volstaat bijvoorbeeld niet dat een project wordt opgezet naar aanleiding van een oorlog of het beëindigen ervan, om van vredesopvoeding te spreken. Enkel als de boodschap van de activiteit wil bijdragen tot vrede – en bijvoorbeeld niet enkel tot patriottisme, triomfalisme of revanchisme – is er sprake van vredesopvoeding.

Dit gezegd zijnde, blijven de vragen ‘wat is opvoeding’ en ‘wat is vrede’ nog onbeantwoord. Hoewel over aanpakken, methoden en theorieën van opvoeding boekenkasten vol zijn geschreven, en met pedagogiek een hele wetenschappelijk discipline aan het onderwerp is

gewijd, kunnen we over het concept zelf relatief kort zijn: opvoeding is het proces waarbij wordt gewerkt aan de fysieke en geestelijke ontwikkeling van een persoon en wordt specifiek gebruikt voor de morele, intellectuele en sociale vorming. Educatie is vrijwel synoniem aan opvoeding, hoewel tussen beide woorden een klein nuanceverschil bestaat. Dat verschil brengt twee aspecten onder de aandacht die van belang zijn bij de afbakening van vredesopvoeding en van dit onderzoek in het bijzonder. Het woord 'opvoeding' associëren we met een gerichtheid op kinderen of jongeren. Opvoeding is in die strikte betekenis gelijk aan de ontwikkeling tot fysieke en geestelijke volwassenheid. 'Educatie' heeft op haar beurt de connotatie van een onderwijscontext. Educatie staat dan voor vorming in een professionele of formele context. Bij de afbakening van vredesopvoeding laten we echter beide inperkingen achterwege. Vredesopvoeding of vredeseducatie is nooit af, kan op volwassenen gericht zijn en kan ook in informele opvoedingscontexten plaatsvinden. Aangezien we de mogelijke connotaties van opvoeding respectievelijk educatie niet weerhouden binnen de afbakening van het concept, beschouwen we de begrippen vredesopvoeding en vredeseducatie als volledig inwisselbaar.

De hamvraag is natuurlijk wat we onder vrede verstaan. Woordenboeklemma's leveren – in tegenstelling tot wat Spinoza erover schreef – vooral negatieve definities op: afwezigheid van stoornis, afwezigheid van twist, geen vijandelijkheid, de toestand dat er niet gevochten wordt, het beëindigen van oorlog, ... De schaarse positieve omschrijvingen wijzen vooral op rust of harmonie, vaak met een religieuze connotatie.

Deze definities betrekken op vredesopvoeding maakt ons niet veel wijzer. Bij een al dan niet religieuze opvoeding tot het bereiken van innerlijke rust kan men zich nog iets voorstellen, en bepaalde boeddhistische, christelijke of spirituele initiatieven in die zin worden inderdaad bij vredesopvoeding gerekend (Jackson e.a. 2007, Snauwaert 2008). Ze horen echter niet tot de focus van dit onderzoek. Wanneer we het daarentegen hebben over opvoeding tot negatieve vrede, tot iets wat er niet mag zijn, dan komen we terecht op een terrein van waarschuwingen en verboden: zie wat geweld aanricht, dat mag niet, en doe je het toch, dan word je gestraft. Hoewel het aanleren van wat ongewenst gedrag is, uiteraard zijn opvoedkundig nut heeft, lijkt deze vorm van opvoeden tot vrede paradoxaal genoeg zelf conflictueus en repressief. Ook deze betekenis is te beperkt voor wat we onder vredesopvoeding verstaan.

Met vredesopvoeding doelen we hier op het creëren van de voorwaarden tot vreedzaam samenleven of tot een cultuur van vrede. Daarmee sluiten we aan bij het *Culture of Peace*-concept dat o.m. door de Verenigde Naties wordt gepromoot sinds het begin van de jaren 1990. *Culture of Peace* of vredescultuur wordt gedefinieerd als “*values, attitudes and behaviours that reflect and inspire social interaction and sharing based on the principles of freedom, justice and democracy, all human rights, tolerance and solidarity, that reject violence and endeavour to prevent conflicts by tackling their root causes to solve problems through dialogue and negotiation and that guarantee the full exercise of all rights and the means to participate fully in the development process of their society*” (United Nations 1998). In het bijhorende actieprogramma wordt met het oog op een vredescultuur het belang

onderstreept van acht aandachtspunten, nl. educatie, duurzame ontwikkeling, mensenrechten, gendergelijkheid, democratie, verdraagzaamheid en solidariteit, vrije communicatie en toegang tot informatie, en internationale vrede en veiligheid. In het kader van dit onderzoek vestigen we speciaal de aandacht op het punt 'educatie'. We benaderen educatie hier als een middel om tot vredescultuur te komen, terwijl educatie of onderwijs blijkens deze VN-definitie tegelijk zelf al een kenmerk van of voorwaarde tot vredescultuur is.

UNESCO heeft dit in het kader van het *United Nations Year for Tolerance* (1995) en van haar *Culture of Peace*-decennium (2001-2010) vertaald als *"The ultimate goal of education for peace, human rights and democracy is the development in every individual of a sense of universal values and types of behaviour on which a culture of peace is predicated"* en streeft ernaar *"to integrate [...] education for peace, human rights and democracy in the perspective of sustainable development"* (UNESCO 1995). UNESCO roept daarbij op om in het bijzonder aandacht te besteden aan cultuur, geschiedenis, levensbeschouwing, alfabetisering en kennis van vreemde talen. Daarnaast wijst ze ook op het belang om de lerarenopleidingen, de brede omgeving van de school, de informele (buitenschoolse) opvoedingscontext en volwasseneneducatie bij vredesopvoeding te betrekken. Deze brede invulling, zowel qua concept als qua toepassingsgebied, is in principe ook de onze. Dit neemt niet weg dat we om pragmatische redenen bij de afbakening van dit onderzoek niet alles weerhouden wat we principieel onder vredesopvoeding verstaan. Zoals al gezegd beperken we ons in de analyse immers tot projecten die expliciet op onderwijs gericht zijn.

2.2 Conceptuele afbakening

Vredesopvoeding als onderdeel van en als weg naar een vredescultuur is de voorbije decennia door menig onderzoeker belicht. Het is niet de bedoeling om hier een uitvoerige status quaestionis te geven, maar wel om een aantal punten van discussie onder de aandacht te brengen en zo tot een operationele afbakening van vredesopvoeding te komen in functie van dit onderzoek.

2.2.1 Vredesopvoeding tussen kennis en actie

Een eerste aspect is de verhouding tussen kennis enerzijds en vaardigheden en attitudes anderzijds. We wezen er al op dat vredesopvoeding vrede als doel heeft veeleer dan als onderwerp. Opvoeden tot vrede primeert op opvoeden over vrede. Maar ook als een vreedzame attitude het doel is, is daar kennis voor nodig over de mondiale samenleving, culturen, geschiedenis, enz., zoals we ook al zagen bij UNESCO's programma voor vredescultuur.

Reardon (1988), op haar beurt, beschouwt vredesopvoeding als een voorbereiding op globale verantwoordelijkheid. Daarbij worden zowel begrip van de mondiale toestand en samenhang, als uiteindelijk het opkomen tegen openlijk en structureel geweld en voor een rechtvaardige samenleving als noodzakelijke elementen aangegeven. Zowel kennis en inzicht als attitude en actie zijn dus essentieel, weliswaar met actie als het ultieme doel. Deze opbouw van kennis tot actie wordt ook door Galtung (2008) en Regan (1993) beklemtoond, met dien verstande dat zij het als een continuüm van vredesonderzoek tot vredesactie voorstellen, met vredesopvoeding als essentiële schakel tussen beide.

2.2.2 Inhoud en contextbepaaldheid van vredesopvoeding

Dit continuüm van kennis en inzicht, over vaardigheid en attitude, tot verantwoordelijkheid en actie, verschaft echter nog geen duidelijkheid over de inhoud van de kennis en het waarom van de actie. Bar-Tal (2002) wijst erop dat *“the nature of peace education is dictated by the issues that preoccupy a specific society, because it has to be perceived as being relevant and functional to the societal needs, goals, and concerns”*. Vanuit dit inzicht merkt hij op dat verschillende landen verschillende thema's centraal stellen: in Australië ligt het accent op etnocentrisme, cultureel chauvinisme en geweld versus culturele diversiteit, nucleaire ontwapening en conflictresolutie. Japan focust op nucleaire ontwapening, militarisme en historische verantwoordelijkheden. In Zuid-Amerika heeft men het vooral over structureel geweld, mensenrechten en economische ongelijkheid en in de Verenigde Staten over vooroordelen, geweld en milieuthema's. Zijn landgenoot Salomon (2002) illustreert nog een andere contextuele factor die het accent in vredesopvoeding sterk bepaalt, namelijk de reële aanwezigheid van een conflictsituatie. In een acute conflict-context is vredesopvoeding concreter en enger gericht op dat ene conflict.

Vaak neemt vredesopvoeding dan de gedaante aan van de legitimering van het verhaal van de ander – in tegenstelling tot niet-vredeseducatieve benaderingen die in eenzelfde context het verhaal van de andere delegitimeren. In dergelijke conflictomstandigheden staat de concrete situatie veel centraler en is vredesopvoeding slechts op veel langere termijn op globale verantwoordelijkheid gericht. Deze bepalende invloed van de reële conflictsituatie geldt ongeacht of dat conflict zich in tijd en ruimte ver of nabij bevindt. Het bleek bijvoorbeeld ook uit gesprekken met twee musea over de Eerste Wereldoorlog in de Westhoek, die ipso facto gekoppeld zijn aan een reële, zij het historische conflictsituatie. We konden er optekenen dat het deze musea vooral te doen is om in de mate van het mogelijke te doen ervaren wat leven in oorlogsomstandigheden is geweest en om de herinnering levend houden. De relevantie wordt uit de concrete situatie zelf gepuurd, door herkenbaar te maken wat gebeurd is, veeleer dan door te vertalen naar een actuele leefwereld. Ze gaan daarbij de gruwelijke feiten niet uit de weg, maar sturen tegelijk niet a priori aan op een bepaald inzicht of attitude, in de richting van vrede noch in de richting van verheerlijking. Zelf noemen ze hun benadering dan ook geen vredeseducatie, maar herinneringseducatie, een benadering van een conflictsituatie die kennis, herinnering en inleving als doel heeft, en niet een vooraf bepaald gedrag of attitude. Herinneringseducatie dient hier dus een ander doel dan vredeseducatie. Belangrijk is wel dat ook hier de benadering experiëntieel of ervaringsgericht is, en hoewel dit niet de expliciete bedoeling is, wel degelijk tot een vredesattitude *kan* bijdragen. Zoals verder nog zal blijken, is dit in de praktijk vaak wel degelijk het geval.¹

Ondanks de contextbepaaldheid van vredesopvoeding en de afwezigheid van een absolute invulling van de inhoud (Haavelsrud 2008), zijn ook universele of wereldwijde benaderingen van belang. UNESCO kwam in 1974 tot zeven inhoudsgebieden die ze bestempelden als “*the most important problems of mankind*”: gelijke rechten en zelfbeschikkingsrechten van volken; vredeshandhaving, wapenbeheersing en internationale relaties; mensenrechten en de strijd tegen discriminatie; economische groei en sociale ontwikkeling; natuurlijke rijkdommen en vervuiling; cultureel erfgoed; en het belang van de VN-benadering om genoemde problemen aan te pakken.

1 We wijzen er volledigheidshalve op dat heel wat andere actoren in Vlaanderen een invulling aan herinneringseducatie geven waarbij het hedendaagse maatschappelijke doel wel voorop staat. De onduidelijkheden of uiteenlopende interpretatiemogelijkheden die rond herinneringseducatie bestaan, zijn in kaart gebracht in een nota van het Vlaams Vredesinstituut (Castrick 2009). Door een speciaal hiervoor opgericht Bijzonder Comité voor Herinneringseducatie worden inspanningen geleverd om de onduidelijkheden weg te werken.

2.2.3 Vredesopvoeding als politieke en transformatieve pedagogie

Een ander belangrijk element is het potentieel tot engagement en verandering dat in vredesopvoeding vervat zit. Met Vriens (1990) kunnen we vredesopvoeding zien als een spiegel van de politiek-sociaal-economische agenda van een bepaalde samenleving. De vredesdoelstellingen houden immers vaak een directe uitdaging in van de huidige stand van zaken, in de vorm van een project voor verandering. De wil tot verandering en verantwoordelijkheid is een essentieel kenmerk van vredesopvoeding, ongeacht of het gaat om een verandering van de eigen kring, de eigen samenleving, de hele wereld, andere delen van de wereld, of de verhouding ertussen. Er hangt een rebels kantje aan vredesopvoeding, dat we ook terugvinden bij bijvoorbeeld ontwikkelings- of milieueducatie en veel minder bij educaties die op maatschappelijke reproductie gericht zijn. Paradoxaal genoeg heeft vredesopvoeding volgens Smith Page (2004) tegelijk een schijnbaar traditionele onderbouw van waarden, zorg en conservatisme en van daaruit ook een afkeer van bruuske of gewelddadige omwentelingen. Uiteindelijk is vredesopvoeding een politiek project dat het verantwoordelijke veeleer dan het volgzaam benadrukt.

Unicef, die andere VN-organisatie die vredesopvoeding op de agenda plaatst, stelt dat vredesopvoeding *“is best thought of not as a distinct ‘subject’ in the curriculum, nor as an initiative separate from basic education, but as process to be mainstreamed into all quality educational experiences (although the actual approach used to introduce peace education will be determined by local circumstances)”* (Fountain 1999).

Uiteindelijk kunnen we vredesopvoeding als een pedagogie beschouwen, veeleer dan als een inhoud. Reardon (1993) beklemtoont het belang van klaspraktijk en leerprocessen en wijst erop dat coöperatief leren essentieel deel uitmaakt van vredesopvoeding. Dit is tegelijk een sterkte en een zwakte van vredesopvoeding: als het vooral een manier is om met onderwijs om te gaan, dan kan het permanent in alle vakken aanwezig zijn, maar tegelijk ontbreekt het aan zichtbaarheid, gewicht en bewuste en volgehouden vorming van leerkrachten in die richting. Vandaar ook het belang van de eerder genoemde oproep door UNESCO om de lerarenopleidingen, de brede omgeving van de school, de informele of buitenschoolse opvoedingscontext en volwasseneneducatie bij vredesopvoeding te betrekken.

Er bestaan nochtans pedagogische modellen die als basis kunnen dienen om vredesopvoeding in de praktijk brengen. Zo heeft John Dewey (1859-1952) vanuit zijn ervaring met de Eerste Wereldoorlog een pedagogie ontwikkeld die de eerder aangehaalde tegenstelling tussen volgzaam en verantwoordelijke burgerzin in de richting van actieve verantwoordelijkheid doet overhellen. Dewey had zich zelf laten vangen aan de oorlogspropaganda en er zelfs toe bijgedragen, maar na kritiek van een oud-student kwam hij tot het inzicht dat een dynamische attitude en internationale verstandhouding in de plaats moesten

komen van traditionele patriottische indoctrinatie. Hij werkte een vredespedagogie uit die steunt op geschiedenis en aardrijkskunde en die leerlingen weerbaar moet maken tegen het sinistere chauvinisme dat traditioneel als burgerzin werd aangeprept (Howlett 2008). Ook Maria Montessori (1870-1952) is een inspirerende pedagoge die vredesopvoeding sterk beïnvloed heeft. Bij haar staat de leerling met zijn/haar emoties en verbeelding centraal en is de leerkracht begeleider of facilitator. Educatie is op zich een weg naar vrede en bovendien is een vertrouwenwekkende leeromgeving die de lerende in het middelpunt plaatst, ook bevorderlijk voor het leerproces en de persoonlijke ontwikkeling (Montessori 1992).

Zo mogelijk nog invloedrijker is de *Pedagogy of the Oppressed* van de Braziliaanse pedagoog Paulo Freire (1921-1997). Zijn belangrijkste bijdrage op het vlak van vredesopvoeding is het inzicht dat opvoeding noodzakelijkerwijs een politieke daad is. Onderwijs is nooit neutraal, maar dient altijd bepaalde belangen en belemmert andere. Vanuit dit inzicht drukt hij erop dat onderwijs gebruikt kan worden als sociaal bevrijdende kracht, maar evengoed als instrument van onderdrukking. Daarvoor is het belangrijk onderwijs dat gericht is op het inpompen van kennis en reproduceren van sociale orde (*banking* in de terminologie van Freire), te vervangen door probleemstellend onderwijs. Hij bepleit daarom een aanpak gebaseerd op dialoog, kritische gewetensvorming (*conscientization* of *conscientização*), democratische leerkracht-leerling-verhoudingen en het gezamenlijk construeren van kennis (Bartlett 2008). Het resultaat van een door Freire geïnspireerde vredesopvoeding is niet een passieve of lijdzame vrede, maar integendeel een capaciteit tot weerbaarheid en verandering. Net als Dewey en Montessori staat hij dus een transformatieve en niet een reproductieve opvoeding voor. Voor zover we konden nagaan gebruikte Freire zelf niet het woord vredesopvoeding voor zijn pedagogie. Wel werd hij bekroond met de UNESCO *Prize for Education for Peace* en halen diverse vredesopvoeders hem aan als een belangrijke bron van inspiratie (Harris 2004, Bajaj 2008, Bartlett 2008). Het lijkt ons dan ook gewettigd om de pedagogie van Freire als vredesopvoeding te bestempelen, zonder daarom het alleenrecht op te eisen. Oxfam Solidariteit baseert zich bijvoorbeeld eveneens op de pedagogie van Freire maar koppelt daar de noemer ontwikkelingseducatie aan. VORMEN ontwikkelt dan weer onderwijspakketten voor mensenrechteneducatie die methodologisch op Freire steunen. Kortom, hij vormt een bron van inspiratie voor geëngageerde en emancipatoir ingestelde opvoeders met diverse pedigrees. Ook dit onderzoek hanteert een dergelijke brede invulling van vredesopvoeding met inbegrip van bevrijdende educaties die zichzelf misschien niet als vredesopvoeding bestempelen, maar wel tegen structureel geweld opkomen en ipso facto bijdragen tot een vredescultuur.

Samenvattend kunnen we dus stellen dat vredesopvoeding een contextbepaalde, transformatieve en intrinsiek politieke pedagogie is, gericht op vredescultuur en actieve verantwoordelijkheid. De contextbepaaldheid houdt in dat ondanks het globale doel, de inhoud en invulling van vredesopvoeding bepaald worden door de noden van de samenleving waarbinnen de vredesopvoeding plaatsvindt. Vredesopvoeding als transformatieve en politieke pedagogie betekent dan weer dat verandering en emancipatie centraal staan, zowel bij degene die vredesopvoeding geniet (transformatief), als binnen de samenleving als geheel

(politiek). Vredesopvoeding is dan ook niet gericht op het kneden van lijdzame of volgzame burgers, maar op het vormen van weerbare burgers die actief verantwoordelijkheid nemen. Op die manier kunnen ze uiteindelijk bijdragen tot een vredescultuur, die bestaat uit waarden, attitudes, gedragingen en levenshoudingen die geweld verwerpen en conflicten vermijden door hun oorzaken bij de wortel aan te pakken via dialoog of communicatie op interpersoonlijk, collectief en internationaal vlak.

2.3

Operationele afbakening

In deze paragraaf lichten we toe op welke manier we deze invulling van vredesopvoeding zullen hanteren voor het identificeren en in kaart brengen van vredeseducatieve projecten. Achtereenvolgens bespreken we de verhouding tot de aan- of afwezigheid van geweld, een classificatie van types vredesopvoeding en de bijzondere plaats van burgerschapseducatie binnen deze classificatie.

2.3.1 Geweld

De intuïtieve betekenis van vredesopvoeding indachtig, kan het vreemd lijken dat we in onze bespreking van vredesopvoeding nog amper over geweld en zijn bestaansvoorwaarden gesproken hebben. Op de achtergrond speelde het wel mee in de aandacht van Salomon voor conflictsituaties en bij de aan oorlog gerelateerde drijfveren van Dewey, maar de directe omgang met geweld en het concrete vermijden ervan hebben we eigenlijk slechts zijdelings aangeraakt. Enerzijds is dit omdat men met vredesopvoeding iets wil bereiken – i.c. een vredescultuur – en niet alleen iets wil vermijden – i.c. geweld of oorlog. Dit emancipatoire en idealistische streven is een wezenskenmerk van vredesopvoeding. Anderzijds is structureel en manifest geweld wel degelijk het absolute, conceptbepalende negatiefbeeld van vrede. Dit tweeledige karakter van vrede, namelijk afwezigheid van geweld en aanwezigheid van vredescultuur, definieert Galtung (1969) als respectievelijk negatieve en positieve vrede. Meer in detail is “*negative peace*” dan het afwenden of stopzetten van oorlog of direct geweld, en “*positive peace*” is veeleer de toestand van geweldloosheid, duurzaamheid en rechtvaardigheid die de oorzaken van geweld wegneemt en

enkel mogelijk is dankzij de juiste ingesteldheid en gepaste instellingen. Dit onderscheid nemen we mee doorheen dit onderzoek en alle geanalyseerde projecten krijgen één van beide – of indien van toepassing beide – typeringen toegewezen.

2.3.2 Typologie

Een andere indeling die we doorheen dit onderzoek hanteren, ontleen we aan Harris (2004). Vanuit de 20ste-eeuwse evolutie van vredesopvoeding, gaande van internationale bekommernissen over oorlogen tot hedendaagse zorg over interpersoonlijk geweld of ecologische bedreigingen, komt hij tot vijf basiskenmerken van vredesopvoeding. Deze basiskenmerken komen min of meer overeen met wat we onder de titel ‘conceptuele afbakening’ hebben aangehaald, hoewel de link met geweld hier nadrukkelijker wordt gelegd. Volgens hem moet vredesopvoeding de oorzaken van geweld verklaren, alternatieven voor geweld aanreiken, verschillende vormen van geweld bestrijken (hij onderscheidt geweld op mondiaal, ecologisch, maatschappelijk en persoonlijk vlak), vrede beschouwen als een contextafhankelijk proces, en ervan uit gaan dat conflict als dusdanig alomtegenwoordig is. Een vredeseducatief project of traject moet volgens Harris in principe aan elk van deze kenmerken voldoen.

Naast de kenmerken, onderscheidt Harris ook vijf types van vredesopvoeding. Deze vijf types komen zelden allemaal tegelijk voor, maar toch sluiten ze elkaar onderling niet uit. Ze zijn overigens grotendeels gelijklopend met de zeven “*most important problems of mankind*” van UNESCO die we eerder aanhaalden, maar in dit geval zijn ze gebaseerd op een analyse van reële initiatieven en invullingen op het vlak van vredesopvoeding: *International education, Human rights education, Development education, Environmental education en Conflict resolution education*. Net zoals we met de indeling in negatieve en positieve vrede doen, wijzen we alle geanalyseerde projecten aan minstens één van deze types vredesopvoeding toe. Daarom is het belangrijk toe te lichten wat we onder elk van deze types vredesopvoeding verstaan.

internationale opvoeding

De wortels van vredesopvoeding liggen bij de bekommernis om oorlog te vermijden. *International education* of internationale opvoeding biedt hier de meest directe invulling aan, door te werken aan kennis van andere culturen, begrip tussen volkeren en wereldburgerschap. Ook aandacht voor imperialisme, verspreiding van kern- en andere wapens, internationale organisaties, vredesopbouw en globalisering maken typisch deel uit van deze vorm van vredesopvoeding. In de praktijk wordt deze invulling vaak mondiale

vorming genoemd. Er kunnen ook aspecten van intercultureel leren – op wereldschaal – en opvoeden tot wereldburgerschap in aan bod komen.

mensenrechteneducatie

Human rights education of mensenrechteneducatie brengt vredesopvoeding iets dichterbij de mens. Waar internationale opvoeding vooral focust op het vermijden van geweld tussen staten of naties, legt mensenrechteneducatie zich veeleer toe op gewelddaden en onrecht tegen individuele mensen of bevolkingsgroepen. De aandacht gaat vooral naar mensenrechten, naar instellingen die ijveren voor gerechtigheid, naar gelijke rechten – wat uitdrukkelijk het recht op verschil inhoudt – en daarvan afgeleid naar multiculturele verstandhouding of verdraagzaamheid en het tegengaan van stereotypen en vooroordelen. Educatieve organisaties die hiertoe bijdragen, gebruiken er de begrippen mensenrechten en in een onderwijscontext ook vaak kinderrechten voor. Ook aspecten van intercultureel leren – bij uitstek in de eigen samenleving – en opvoeden tot burgerzin of verdraagzaamheid maken deel uit van mensenrechteneducatie.

ontwikkelingseducatie

De vorm van vredesopvoeding die wellicht het dichtst aansluit bij de pedagogie van Freire, is *Development education* of ontwikkelingseducatie. Deze vredesopvoeding is erop gericht de oorzaken van geweld en onderdrukking aan te pakken, mensen bewust en weerbaar te maken tegen structureel geweld en onrecht, en armoede en onrechtvaardige verdeling van lusten en lasten tegen te gaan. Men noemt dit ontwikkelingseducatie en er zitten ook belangrijke aspecten van opvoeden tot verantwoordelijke of actieve burgerzin aan vast. Er zijn ook raakpunten met mondiale vorming (Noord-Zuid), mensenrechteneducatie (sociale rechten of rechtvaardigheid) en milieueducatie (grondstoffen en leefbaarheid).

milieueducatie

Environmental education of milieueducatie is de jongste tak aan de boom van de vredesopvoeding. Men vertrekt hier vanuit het besef dat ecologische problemen zoals klimaatopwarming, vervuiling en bedreiging van traditionele leefomgevingen een belangrijke bron van conflicten zijn. Een verantwoorde en duurzame omgang met milieu, ruimte en traditionele culturen kunnen aangeleerd worden en dragen zo bij tot conflictpreventie en een meer vreedzame samenleving. Het gaat om een vorm van vredesopvoeding die niet a priori antropocentrisch is en een holistische benadering voorstaat.

Het is echter niet de bedoeling om in dit onderzoek alle projecten van milieu- en natuureducatie mee in rekening te brengen als voorbeelden van vredesopvoeding. Als we alles wat er bestaat rond fauna en flora, landschap, afvalbeheersing enz. in onze analyse

verwerken, dan zou het begrip vredesopvoeding ons inziens te ver openerokken worden. Bovendien zou het overweldigende aanbod op dit vlak het totale plaatje wellicht al te zeer overschaduwen. We hebben er voor geopteerd om projecten op het vlak van milieueducatie daadwerkelijk als vredesopvoeding te beschouwen, zodra er in het betreffende project een duidelijke link aanwezig is met onrecht, conflict of bedreiging van levensomstandigheden.

opvoeding voor conflicthantering

Het vijfde en laatste type vredesopvoeding noemt Harris *Conflict resolution education*, wat we vertaald hebben als opvoeding voor conflicthantering. Waar de vier eerder besproken types elk op een of andere manier gekenmerkt zijn door de inhoud of het onderwerp in kwestie, gaat het bij opvoeding voor conflicthantering meer om de vorm of de aanpak. Hier werkt men aan het interpersoonlijk gedrag van leerlingen, communicatieve vaardigheden, eigenwaarde en zelfontplooiing. Het is een pedagogische benadering op zich die zowel in acute crisissituaties als in de algehele ontwikkeling van elke leerling van belang is. De respectvolle, vertrouwenwekkende klassfeer is hierbij fundamenteleler dan de vakinhoud. Voorbeelden zijn te vinden in projecten rond *peer mediation*, pestgedrag, *empowerment*, groepswork, het uiten van emoties, het voeren van een democratisch debat, kritisch omgaan met mediaberichtgeving enz. Het gaat dus om een vorm van onderwijs die bij voorkeur schoolbreed gedragen wordt. Er bestaan heel wat projecten die zo'n pedagogie ondersteunen, maar het betreft hier typisch een benadering die deel uitmaakt van een pedagogisch project veeleer dan dat er af en toe projectmatig rond gewerkt wordt. Hoewel deze laatste opmerking bij uitstek geldt voor opvoeding voor conflicthantering, geldt ze bij uitbreiding eigenlijk voor vredesopvoeding in het algemeen.

2.3.3 Burgerzin

Tot slot gaan we nog wat dieper in op de verhouding tussen vredesopvoeding en burgerzin. Deze verhouding is, zoals eerder al aangehaald, dubbelzinnig. Dewey's aandacht voor "*active citizenship*" als reactie op staatsnationalistische propaganda tijdens de Eerste Wereldoorlog legt de vinger op de wonde. De "goede" burger kan zowel de volgzame patriottische burger zijn, als de kritische of actief verantwoordelijke vrijdenker die hier net tegen in gaat. Vredesopvoeding leidt in principe tot de tweede categorie, wat op zijn minst in sommige gevallen dwars kan staan op reproductieve doelstellingen in school, staat en samenleving. Net zoals met milieueducatie, beschouwen we in dit onderzoek dan ook niet alle educatieve projecten die gericht zijn op burgerzin, als onderdeel van vredesopvoeding. Democratische of burgerschapvorming die gericht is op de vaardigheden en

attitudes van respectvolle dialoog, communicatie, opinievorming, gelijkheid, mensenrechten enz. maken wel deel uit van onze invulling van vredesopvoeding. Een zuivere kennis van instellingen, besluitvormingsprocedures, collectief geheugen of wenselijk gedrag, daarentegen, kunnen een bepaald maatschappelijk en opvoedkundig nut hebben, maar vallen niet binnen onze afbakening van vredesopvoeding. Het onderscheid is echter niet altijd even eenduidig te maken en houdt op zich ook geen waardeoordeel in. We hebben niet de pretentie om wat geen vredesopvoeding is, als minderwaardig te zien, noch om het label vredesopvoeding als een keurmerk te beschouwen. We zijn er ons ook van bewust dat sommige instanties ervoor opteren om democratie in al haar facetten, en dus met inbegrip van reproductieve burgerschapsvorming, tot vredesopvoeding te rekenen. Dit is bijvoorbeeld het geval in *The Global Campaign for Peace Education* van *The Hague Appeal for Peace* of zelfs in het vorige rapport van het Vlaams Vredesinstituut over dit onderwerp (Kavadias e.a. 2008). De afbakening die we hier hanteren, is uiteindelijk ingegeven door twee overwegingen. Enerzijds achten we het aspect verandering essentieel voor wat we samen met Haavelsrud, Vriens, Dewey, Montessori, Freire e.a. onder vredesopvoeding verstaan. Anderzijds willen we om puur pragmatische redenen dit onderzoek niet laten ondersneeuwen door een numeriek overwicht aan projecten die slechts zijdelings tot vredesopvoeding te rekenen zijn.

3

Vredesopvoeding in Vlaanderen

In dit hoofdstuk analyseren we twee databanken, namelijk de databank die samengesteld werd op basis van de scholenbevraging voor het onderzoek *Over kleine en grote vrede* (Kavadias e.a. 2008), en de databank met vredeseducatieve projecten die we hebben aan-gelegd voor dit onderzoek. Vooraleer we overgaan tot de eigenlijke analyse van vredes-opvoedingsprojecten, stellen we echter eerst de onderzoeksopzet en de geïdentificeerde vredeseducatieve organisaties voor.

3.1 Onderzoeksopzet

Vanuit de gemaakte afbakening van vredesopvoeding brengen we in kaart welk aanbod aan projecten voor vredesopvoeding in Vlaanderen bestaat. We beperken ons daarbij tot projecten die voor het onderwijs bedoeld zijn. Het spreekt voor zich dat vredesopvoeding, zoals in het vorige hoofdstuk omschreven, zich ook buiten het onderwijs kan manifesteren, maar om redenen van overzichtelijkheid en bevattelijkheid hebben we ervoor geopteerd om volledig buitenschoolse vredesopvoedingsinitiatieven hier buiten beschouwing te laten. Op die manier sluiten we ook beter aan bij het vorige onderzoek over vredes-opvoeding van het Vlaams Vredesinstituut, dat zich specifiek op vredesopvoeding in Vlaamse scholen richtte (Kavadias e.a. 2008). Deze afbakening sluit uiteraard niet uit dat sommige van de weerhouden projecten naast het onderwijs ook nog andere doelpublieken kunnen bedienen.

In dit hoofdstuk komen twee aspecten aan bod. Ten eerste lichten we toe hoe we vredes-opvoedingsprojecten geïdentificeerd en geselecteerd hebben. Ten tweede bespreken we onze methodologie en meer in het bijzonder hoe we de projecten praktisch in kaart brengen en welk didactisch referentiekader we daarbij hanteren.

3.1.1 Identificatie van vredeseducatieve organisaties

Om de projecten voor vredesopvoeding in kaart te brengen, zijn we eerst op zoek gegaan naar organisaties met een vredeseducatief aanbod. Door vanuit organisaties te vertrekken, kunnen we enerzijds op een systematische manier tewerk gaan, en anderzijds biedt deze werkwijze een relatieve garantie dat de geïdentificeerde projecten een zekere verankering en duurzaamheid hebben. Uiteindelijk zijn het echter wel de projecten, en niet zozeer de organisaties, die nader geanalyseerd zullen worden.

De zoektocht naar vredeseducatieve organisaties is in vier stappen verlopen. Eerst hebben we de werkgroep vredesopvoeding van het Vlaams Vredesinstituut – een informeel klankbord voor vredesopvoeding – geconsulteerd om op basis van de daar aanwezige expertise een lijst van mogelijk relevante organisaties op te stellen. Deze lijst bevatte onder meer de meest voor de hand liggende spelers wat ons toeliet met deze organisaties al aan de slag te gaan en onze methodologie uit te testen. Daarna hebben we de bevraging geraadpleegd die werd uitgevoerd in het kader van het onderzoek *Over kleine en grote vrede* (Kavadias e.a. 2008). Op basis van die gegevens hebben we organisaties geïdentificeerd waarop lagere en secundaire scholen daadwerkelijk beroep hebben gedaan in het kader van hun vredeseducatieve projecten. Ten derde hebben we een screening uitgevoerd van alle Vlaams organisaties die actief zijn op het vlak van Noord-Zuid of ontwikkelingssamenwerking, milieu en natuur, mondiale vorming en intercultureel leren. Concreet ging het om alle organisaties die bij 11.11.11, Coprogram, Bond Beter Leefmilieu en Kleur Bekennen zijn aangesloten of op hun sites worden vermeld. Tot slot zijn we in de loop van het onderzoek nog organisaties op het spoor gekomen waarmee een reeds eerder geïdentificeerde organisatie samenwerkte of die bij het verwerken van materiaal plotseling opdoken. In totaal zijn op deze manier een 400-tal organisaties de revue gepasseerd. Voor elk van deze organisaties gingen we na of vredesopvoeding, zoals door ons omschreven en afgebakend, deel uitmaakt van hun werking. Via deze werkwijze hebben we uiteindelijk 62 organisaties weerhouden die samen 454 op onderwijs gerichte vredesopvoedingsprojecten aanbieden.

Het hadden er meer kunnen zijn. We hebben immers vrij rigide geselecteerd. Niet alleen door de beperkende afbakening die we op milieueducatie en burgerschapsvorming hebben toegepast (zie 2.3.2. en 2.3.3.), maar ook omdat we om tal van redenen heel wat initiatieven *niet* hebben geselecteerd, die strikt genomen misschien aan alle voorwaarden voldoen om als vredesopvoeding bestempeld te worden.

Het gaat ten eerste om eenmalige of tijdelijke projecten. Naar aanleiding van bepaalde gelegenheden, voorvallen of speciale verjaardagen, worden soms kortlopende projecten opgezet. Ook door NGO's voor ontwikkelingssamenwerking worden bijvoorbeeld jaar na jaar goed uitgewerkte vredeseducatieve pakketten aangeboden die aansluiten bij hun campagnethema van het moment. We hebben deze projecten of pakketten enkel

opgenomen als ze getuigen van een zekere continuïteit. Het kan bijvoorbeeld zijn dat een organisatie een vaste werkwijze of duurzame aanpak ieder jaar op een ander campagne-thema toepast. In dat geval weerhouden we de organisatie als een duurzame aanbieder. Indien slechts sporadisch of eenmalig aan educatief werk wordt gedaan, nemen we de aanbieder niet op.

Ten tweede hebben we niet het volledige aanbod van artistieke of creatieve projecten in kaart gebracht. Vredeseducatieve projecten die opgebouwd zijn rond verhalen vertellen, theater, muziek of film zijn legio. Heel wat van deze projecten zijn tijdelijk en worden dus om die reden niet automatisch meegenomen in onze analyse. De afweging is echter niet altijd even makkelijk. Periodiek terugkerende initiatieven als het *Filmfestival Open Doek*, *Afrika Filmfestival* of *Cinema Novo*, die zich onder andere op scholen en mondiale vorming richten, passen binnen de omschrijving die we aan vredesopvoeding gaven. Hetzelfde geldt voor *Bevrijdingsfilms* en *Jekino* die films thematisch ontsluiten en ter beschikking stellen. Het blijkt echter moeilijk om dergelijke initiatieven als project te benaderen. Het heeft weinig zin om de vertoonde of aangeboden films elk afzonderlijk als projecten van vredesopvoeding te kwalificeren. Daarom kozen we ervoor om de organisatie in zijn geheel als project of als evenement te beschouwen, op voorwaarde dat er een educatieve omkadering is voorzien. Een vergelijkbare afweging hebben we gemaakt voor thematische festivals en zanghappenings, zoals *Mano Mundo*, *Ten Vrede*, *We zingen een dak op de wereld* en *Trommels voor Vrede*.

Met theatervoorstellingen en verteltheater ligt de afbakening iets moeilijker. Er bestaan theaterstukken met schoolvoorstellingen die ontegensprekelijk onder de noemer vredesopvoeding vallen. *Mzungu* over kindsoldaten door Larf!, *Getreinde wanhoop* over Tweede Wereldoorlog en vervolgingen door Farce Cancan, *Vluchtroute 35* over de oorlog in ex-Joegoslavië en vluchtelingen door Oceaan, *Doodgepest?* over pesten op school door DEEZillusie, zijn maar enkele voorbeelden. De meeste van deze voorstellingen zijn tijdelijk en *Mzungu* bijvoorbeeld is niet langer beschikbaar. Niettemin lopen sommige voorstellingen misschien wel lang genoeg om ze toch in de selectie op te nemen. Bovendien hebben theatervoorstellingen of ook verteltheater een zodanig specifiek profiel als didactische werkvorm, dat het onverantwoord zou zijn ze niet aan bod te laten komen. Daar staat dan weer tegenover dat het niet evident is om het hele theaterlandschap af te schuimen op zoek naar voorstellingen die eventueel een vredeseducatieve inslag hebben. We hebben uiteindelijk een pragmatische houding aangenomen door enkel die voorstellingen te weerhouden die uitdrukkelijk educatief onderbouwd zijn met materiaal of ideeën voor voorbereiding en nabespreking, en die bovendien gepromoot, begeleid of ondersteund worden door een vredeseducatieve organisatie die reeds door onze zoektocht werd opgepikt. Op die manier denken we een relevant beeld te kunnen schetsen van dit type projecten, zonder daarbij de illusie te wekken dat we dit terrein volledig bestrijken.

Daarnaast bestaan er op artistiek of creatief vlak nogal wat activiteiten rond mondiale vorming die gebruik maken van interculturele in- of beleving via muziek, dans of kookkunst. Via lokale integratiediensten of als privépersoon, bieden tal van mensen creatieve

activiteiten aan die erop gericht zijn leerlingen te laten kennismaken met een bepaalde cultuur. We sluiten deze vorm van vredesopvoeding geenszins uit, en we hebben wel degelijk dergelijke projecten in de analyse opgenomen wanneer die duurzaam verankerd zijn bij een vredeseducatieve organisatie. In deze fase lijkt het ons echter onbegonnen werk om al deze versnipperde en veelal enkel lokaal beschikbare interculturele projecten afzonderlijk in kaart te brengen. Het is niettemin van belang dat we ons van dit rijke aanbod bewust zijn.

Ten derde bieden we geen totaaloverzicht van getuigenissen, levensverhalen, reisverhalen en lezingen met vredeseducatieve inslag die in Vlaanderen geboekt kunnen worden. Ook hier geldt dat dit aanbod zodanig versnipperd, particulier en vaak lokaal is, dat een poging om alles in kaart te brengen, weinig zin heeft. Niettemin kan een aangrijpend verhaal een zeer krachtige didactische werkvorm zijn. Net als bij de theatervoorstellingen nemen we hier een pragmatische houding aan: deze werkvorm krijgt een volwaardige plaats in het onderzoek, maar de specifieke getuigenissen of vertellingen worden slechts in de analyse betrokken als ze opduiken via een reeds geïdentificeerde vredeseducatieve organisatie.

Uiteindelijk komt bij de afbakening altijd een stuk interpretatie kijken, maar als vuistregel geldt dat we enerzijds vertrekken vanuit vredeseducatieve organisaties die in onze vier stappen geïdentificeerd werden, en dat anderzijds geselecteerde projecten expliciet educatief omkaderd zijn, gedurende lange tijd beschikbaar, en een link hebben met een van de geïdentificeerde organisaties.

3.1.2 Methodologie

Voor elk van de geselecteerde organisaties kwamen alle projecten die aan onze afbakening van vredesopvoeding voldoen, en die het onderwijs tot hun doelgroep rekenen, in een databank. Op basis van deze databank bespreken en analyseren we het vredeseducatieve aanbod in Vlaanderen, en illustreren we de uitgelichte kenmerken met concrete voorbeelden.

Daarnaast maken we gebruik van de data die verzameld werden voor het rapport *Over kleine en grote vrede: Vredesopvoeding in het basis- en secundair onderwijs in Vlaanderen*. De databank die voor dat onderzoek werd aangelegd, wordt nu opnieuw geanalyseerd op zoek naar informatie over de mate waarin scholen gebruik maken van een vredeseducatief aanbod door derden. Voor de werkwijze die bij het samenstellen van deze databank werd gehanteerd, verwijzen we naar de methodologische toelichting in het rapport uit 2008 (Kavadias e.a. 2008, 22-27).

In dit methodologisch hoofdstuk bespreken we de manier waarop de nieuwe databank met het aanbod aan vredeseducatieve projecten werd samengesteld. We gaan daarbij vooral dieper in op het verzamelen van de gegevens en op de vormelijke en didactische velden die we in de databank gebruiken.

verzamelen van gegevens

Om de data over vredeseducatieve projecten te verzamelen, gebruikten we vier soorten informatiebronnen. Niet alleen voor de identificatie van de aanbiedende organisaties zelf, maar ook voor het identificeren van hun projecten, maakten we in de eerste plaats gebruik van de voorstelling van projecten en educatieve werking op hun websites. Daarnaast verzamelden we brochures, folders, promotiemateriaal... om aan de hand daarvan de informatie die we op de websites vonden, aan te vullen. In sommige gevallen konden we het eigenlijke vredeseducatieve materiaal in handen nemen of zelf aan een initiatief deelnemen. Deze manier van werken biedt uiteraard het beste inzicht in het aangeboden materiaal, maar om praktische redenen was het onhaalbaar om alle initiatieven rechtstreeks te observeren. Het spreekt bijvoorbeeld voor zich dat het minder tijd en planning vergt om een gedrukt lespakket ter hand te nemen, dan aan inleefateliers of educatieve uitstappen deel te nemen. Maar ook in het geval van een lespakket is er een groot verschil tussen het doornemen van het materiaal en het initiatief in klasverband aan het werk zien. De kleine fractie van vredeseducatieve initiatieven die we binnen het voorziene tijdsbestek wel live konden beoordelen, heeft ons echter geholpen om een concrete voorstelling te kunnen maken van wat een vredeseducatief project in de praktijk inhoudt. Desondanks hebben we ons vooral gebaseerd op de voorstelling van projecten in brochures en op websites. Onder andere daarom bevat dit onderzoek geen evaluatie van de projecten, maar enkel een generieke voorstelling en analyse. Tot slot vervulldigden we deze informatie aan de hand van interviews bij vredeseducatieve organisaties. Deze interviews werden in het kader van een vooronderzoek eind 2008 en begin 2009 uitgevoerd door het sociaal-wetenschappelijk adviesbureau CESOR. De vraaggesprekken peilden vooral naar het profiel van de organisatie, de initiatieven en thema's waarrond de organisatie werkt, en methodieken, doelgroepen, samenwerkingsverbanden enz. De interviews verliepen open en lieten ruimte aan de respondent om eigen bedenkingen te formuleren over vredesopvoeding. In totaal werden bij 36 organisaties interviews afgenomen. Drie van deze organisaties zijn trouwens zelf geen aanbieder van vredeseducatieve projecten, maar waren nuttige gesprekpartners om tot de afbakening van het onderzoek te komen. Aangezien de interviews vertrouwelijk verliepen en anonimiteit gewaarborgd werd bij de verwerking en de rapportage van de gegevens, verwijzen we in dit rapport nooit direct naar een interview. De lijst met de 36 geïnterviewde organisaties is wel opgenomen in bijlage 2.

Op basis van de verzamelde informatie is voor elk van de 62 geïdentificeerde aanbieders van vredesopvoeding een voorstellingsfiche opgemaakt met contactgegevens en een korte situering van hun algemene en vredeseducatieve werking. Deze voorstellingsfiches zijn opgenomen in bijlage 1.

architectuur van de databank

De aldus verzamelde data werden ingevoerd in een databank. Ten eerste gaven we voor elk project een aantal identificatiegegevens in. Naast een uniek recordnummer voor elk project, namen we de naam van het project op, de naam van de aanbiedende organisatie of organisaties, een korte omschrijving van het opzet van het project, een referentie waar informatie kan gevonden worden over het project, en een open veld voor eventuele opmerkingen.

Daarnaast wezen we elk project toe aan negatieve en/of positieve vrede, en aan één of meer van de vijf types vredesopvoeding die we aan Harris hebben ontleend (internationale, mensenrechten-, ontwikkelings-, milieu-, en conflicthanteringseducatie). Aangezien we bij het invoeren van projecten niet altijd op voorhand konden weten of het al dan niet binnen onze afbakening van vredesopvoeding zou vallen, hebben we ook een selectievakje voorzien dat we kunnen uitvinken als het project uiteindelijk niet aan de definitie van vredesopvoeding blijkt te voldoen. Deze ruime werkwijze heeft als gevolg dat we uiteindelijk 130 projecten meer hebben ingevoerd, dan de uiteindelijke 454 die aan analyse worden onderworpen.

Voor elk project gaven we ook aan, voor zover gekend, welke doelgroep met het project beoogd wordt. We deelden de doelgroepen in per graad in het onderwijs, te beginnen met kleuteronderwijs, daarna de drie graden van het lager en de drie graden van het secundair onderwijs. Voor projecten voor het secundair onderwijs voerden we ook in of het project een onderscheid maakt volgens onderwijsvorm (algemeen, beroeps-, kunst- en technisch secundair onderwijs). We hebben daarbij differentiatie ten behoeve van het BSO gebruikt als criterium om aandacht voor de verschillende onderwijsvormen te registreren. Dit neemt uiteraard niet weg dat projecten meer verfijnde variaties kunnen voorzien voor elk van de verschillende onderwijsvormen, of voor deeltijds beroepssecundair onderwijs of buitengewoon secundair onderwijs. In de databank hebben we bovendien een veld voorzien om aan te duiden of het project enkel voor het onderwijs bestemd of ontwikkeld is, dan wel of het ook op volwassenen of buitenschoolse doelgroepen gericht is.

De databank is erop voorzien om informatie op te nemen over het al dan niet op locatie plaatsvinden van een activiteit, de kostprijs, de tijdsduur, het minimum en maximum aantal deelnemers, meer gedetailleerde indelingen in thema's, eventuele verbanden met andere projecten en de schaal van het project. In een eerste fase voerden we van deze variabelen enkel in of het al dan niet op locatie plaatsvindt, met opgave van de precieze locatie. De verkenning van het veld deed ons immers aanvoelen dat dit criterium inzicht biedt in de verschillen tussen organisaties en types vredesopvoeding, en bovendien in nauwe relatie staat tot criteria als kostprijs en tijdsduur. Het is echter steeds mogelijk om de databank in de toekomst aan te vullen met de velden die we in eerste instantie leeg hebben gelaten.

didactisch kader

Naast de criteria over soorten vredesopvoeding, die op onze eerder besproken afbakening is gebaseerd, blijkt de meest uitdagende oefening de selectie van variabelen over de aard van het aanbod en de didactische werkvormen. Toch worden we ook bij deze selectie geholpen door de inzichten die reeds bij de afbakening van vredesopvoeding aan de oppervlakte kwamen. We zagen bijvoorbeeld de bedenkingen van Dewey bij het belang en het gevaar van reproductie van kennis, en Freire koppelt aan zijn kritiek op *banking* een pleidooi voor kritische gewetensvorming, dialoog en het gezamenlijk construeren van kennis. Vanuit verschillende perspectieven werd het belang van de context of het ervaringsgerichte belicht. Reardon beklemtoont het belang van een klaspraktijk en van coöperatief leren. Uiteindelijk kan vredesopvoeding evenveel of meer als een pedagogie of onderwijsvisie worden beschouwd dan als een onderwerp of inhoud. Samenvattend kunnen we stellen dat de plaats die cognitief, ervaringsgericht, interactief en procesmatig leren in het leerproces innemen, betekenisvolle indicatoren zijn voor vredesopvoeding.

Een werkvorm noemen we *cognitief* wanneer het leerproces gericht is op denken of weten, op verstand. Het kan gaan over de pure overdracht van kennis, maar ook over inzicht in feiten, structuren en verbanden, of over bepaalde vaardigheden en attitudes. Cognitief leren valt te onderscheiden van leerprocessen die op affectieve of sociaal-emotionele ervaringen gebaseerd zijn. In dat geval spreken we van *ervaringsgericht* leren, waarbij gebruik gemaakt wordt van wat leerlingen raakt, wat ze voelen, wat in hen omgaat. Cognitief en ervaringsgericht leren sluiten elkaar onderling niet uit. Verschillende leerstijlen tussen leerlingen en leeftijden zorgen ervoor dat niet iedere benadering voor elke leerling even geschikt is of dat met een combinatie van werkvormen (*geïntegreerd* leren) vaak de beste resultaten bereikt worden. Een ander element dat de effectiviteit van het leren sterk beïnvloedt is of de didactische werkvorm al dan niet *actief* is. Bij actief leren zijn de leerlingen niet de passieve ontvangers van leerstof die kant en klaar wordt aangereikt, maar nemen ze zelf actief deel. Ze voeren individueel of in groep opdrachten uit en zijn een essentiële schakel in het hart van het leerproces. Het belang van actief leren impliceert niet dat overdracht van kennis uit den boze zou zijn, het betekent wel dat een krachtige leeromgeving zich daar niet mag toe beperken. *Interactief* leren is ook een vorm van actief leren, waarbij het belang van de wisselwerking tussen leerling en leerkracht, leerling en onderwerp, en tussen leerlingen onderling centraal staat. Met *procesmatig* leren bedoelen we dat het nastreven van het leerdoel – in dit geval een vredescultuur – over lange termijn, idealiter doorheen de hele schoolloopbaan of het hele leven, wordt voortgezet. Een meer bescheiden invulling van procesmatig leren betekent op zijn minst dat een grondige voorbereiding en nabespreking deel uitmaken van een vredeseducatief project, en dat het project ingebed is in een leeromgeving die via verschillende benaderingen bijdraagt tot het overkoepelende doel.

We stellen trouwens vast dat ook de vredeseducatieve organisaties zelf min of meer dezelfde aandachtspunten naar voor schuiven. Centrum Informatieve Spelen zet in op (een) ervaringsgerichte en actieve werkvorm(en), Kleur Bekennen pleit voor procesmatige,

participatieve, ervaringsgerichte en geïntegreerde invullingen van mondiale vorming, AFS kiest voor intercultureel en ervaringsgericht leren, Oxfam Solidariteit bepleit een procesmatige, interactieve en ervaringsgerichte aanpak, School zonder Racisme beklemtoont het belang van ervaringsgerichte benaderingen, en zoals later nog zal blijken sluiten tal van andere organisaties in de praktijk ook bij deze visie aan. Er bestaat dus een duidelijk voorkeur voor interactieve, ervaringsgerichte en procesmatige benaderingen. In onze analyse voegen we er het aspect cognitief aan toe, omdat kennis enerzijds onontbeerlijk is om met *kennis* van zaken een mening of houding te vormen, maar *reproductie* anderzijds waakzaamheid vergt zoals Dewey en Freire hebben aangetoond.

didactische velden in de databank

Bij de vertaling naar de architectuur van de databank, maken we een onderscheid tussen enerzijds het aanbod dat de vredeseducatieve organisaties ter beschikking stellen, en anderzijds de didactische werkvorm die dit voor de leerkracht en de leerlingen impliceert. De didactische werkvormen zijn rechtstreeks gekoppeld aan de indeling in cognitief, interactief, ervaringsgericht en procesmatig. Vanuit deze vierledige hoofdindeling identificeren we tien werkvormen die we telkens aan één of twee van de benaderingen uit de hoofdindeling toewijzen. De onderstaande tabel maakt één en ander duidelijker.

Tabel 1: Verhouding tussen soorten leren en didactische werkvormen in de databank

didactische werkvormen	soorten leren			
	cognitief	interactief	experientieel	procesmatig
kennisoverdracht	X	-	-	-
vertoning	X	-	X	-
excursie	X	-	X	-
discussie	X	X	-	-
groepswerk	-	X	-	-
rollenspel	-	X	X	-
inleving	-	-	X	-
expressie/creatie	-	-	X	-
oefeningen	X	-	X	-
project	-	-	-	X

Het spreekt voor zich dat meerdere werkvormen tegelijk kunnen voorkomen, en dat sommige werkvormen in elkaar verstrengeld zitten. Zo draagt een rollenspel in principe altijd een element inleving en groepswerk in zich, maar niet noodzakelijk andersom. Of nog, kennisoverdracht sluit uiteraard interactief leren niet uit. In voorkomend geval wijzen we het project aan minstens twee werkvormen toe, die in combinatie aangeven wat zijn didactische kernmerken zijn.

We wijzen er nog op dat we aan aanbodzijde enkel van een procesmatige aanpak kunnen spreken, als het de vredeseducatieve organisatie zelf is die voor de continuïteit, de leerlijn of de lange termijn zorgt. Dit sluit uiteraard niet uit dat in de school of in de klas zelf voor de procesmatige benadering kan worden gezorgd, waarbij de projecten die door derden worden aangereikt, slechts één schakel vormen in het volledige leerproces of leerlijn.

In de databank voerden we ook in wat de vredeseducatieve organisaties concreet ter beschikking stellen, anders gezegd de aard van hun aanbod. Deze lijst was bij aanvang een open lijst, die steeds aangevuld kan worden wanneer een nieuw type aanbod zou opduiken. De relatie tussen het aanbod en de werkvorm kunnen we best duidelijk maken met een voorbeeld: als een organisatie een workshop over mondiale vorming organiseert, dan is het aanbod workshop. De werkvorm kan echter groepswerk en rollenspel zijn. Het spreekt voor zich dat de didactische werkvorm zeer nauw samenhangt met de aard van het aanbod, en dus voor een groot stuk al door de aanbieder wordt bepaald. Het is evenwel belangrijk dat het aanbod een vaststaand gegeven is, terwijl voor de werkvorm en het slagen ervan de rol van de leerkracht en bovenal de leerlingen in grote mate bepalend is.

Uiteindelijk zijn de velden voor aard van aanbod geworden:

- didactisch materiaal, wat zowel teksten als voorwerpen kan inhouden
- lezingen, verhalen, getuigenissen, ... kortom het gesproken woord
- theater, optreden, ... of alle voorstellingen door een acteur of artiest
- film, multimedia, foto, ... of alle visuele en auditieve materialen
- expositie, al dan niet op verplaatsing
- geleid bezoek
- evenement
- reis, te onderscheiden van geleid bezoek door de duur en de begeleiding
- workshop, wat tal van vormen kan aannemen
- spel
- wedstrijd
- methode, waarmee we bedoelen een aanpak, onderwijsvisie of -concept

Het geheel van velden laat toe om inzicht te bieden en verbanden bloot te leggen tussen types vredesopvoeding, doelgroepen en werkvormen en dit zowel op niveau van projecten, organisaties en types organisaties (zie 3.2). In het volgende hoofdstuk worden de organisaties en projecten voorgesteld en van voorbeelden voorzien.

3.2

Aanbieders van vredesopvoeding in Vlaanderen

De organisaties delen we in deze voorstelling in vijf categorieën in. Eerst introduceren we de organisaties die we tot de klassieke vredesbeweging kunnen rekenen. Daarna bespreken we de organisaties die gelinkt zijn aan de twee wereldoorlogen, gevolgd door organisaties die zich op interpersoonlijke of kleine vrede toeleggen. De vierde rubriek omvat alle organisaties die zich niet specifiek met kleine vrede, grote vrede of oorlog inlaten, maar wel een vredeseducatief aanbod hebben. Deze organisaties wijzen we toe aan de vijf types vredesopvoeding die Harris heeft onderscheiden. De toewijzing gebeurt op basis van de hoofddoelstelling van de betreffende organisatie en geldt niet noodzakelijk voor (elk van) haar educatieve projecten. Zoals verder nog zal blijken, kan een organisatie die we bij ‘internationaal’ indelen, bijvoorbeeld ook mensenrechten- of ontwikkelingsprojecten aanbieden. In de vijfde rubriek groeperen we typische educatieve organisaties die thematisch een verscheiden focus hebben, maar daarbinnen wel vredeseducatieve projecten ontwikkelen. Aanvullend vestigen we nog de aandacht op een aantal organisaties die een centrale, coördinerende of ontsluitende rol vervullen op het vlak van vredesopvoeding of een deelterrein ervan.

3.2.1 Vredesbeweging

Wanneer we op zoek gaan naar organisaties die bouwen aan een vredescultuur, stoten we in eerste instantie op wat men traditioneel de vredesbeweging noemt. Die beweging heeft een aantal gemeenschappelijke kenmerken, maar vertoont tegelijk een grote verscheidenheid. En hoewel alle vredesorganisaties werken aan vrede, doen ze niet noodzakelijk aan vredesopvoeding zoals wij het hebben gedefinieerd, of richten ze zich met hun vredeseducatieve initiatieven niet allemaal op onderwijs.

Een eerste vaststelling luidt dat de meeste vredesorganisaties ontstaan zijn in de nasleep van de twee wereldoorlogen of in de context van de Koude Oorlog en de kernwapenwedloop. Ten tweede valt op dat ze veelal herkenbare ideologische wortels hebben, die weliswaar in de loop der jaren wat vervaagd zijn, maar toch nog voor een stuk hun prioritaire aandachtspunten bepalen. Ten derde zijn de meeste Vlaamse vredesorganisaties in

Antwerpen en Gent gevestigd, en ten vierde maken ze vaak deel uit van internationale netwerken of koepelorganisaties. Ten vijfde hebben ze in grote lijnen dezelfde evolutie doorlopen die we bij de typologie van vredesopvoeding reeds zagen, namelijk van een directe bekommernis om oorlog of (kern)bewapening te vermijden, naar een breed gamma van mondiale, mensenrechten- en milieuthema's. Deze evolutie kunnen we ook duiden als een verbreding van negatieve naar positieve vrede. Ten zesde werken deze organisaties geregeld samen. Dit kan in een breed platform zijn in het kader van specifieke acties (bvb. tegen kernwapens in de jaren 1980 of tegen de oorlog in Irak in 2003), op regelmatige basis met vredesorganisaties onderling zoals de jaarlijkse Vlaamse Vredesweek (van eind september tot begin oktober), of met gelegenheidspartners uit milieu-, mensenrechten- of mondiale hoek in functie van bijvoorbeeld het jaarthema van de Vredesweek.

Pax Christi Vlaanderen en haar jongerenafdeling *U Move 4 Peace* zijn de Vlaamse afdeling van Pax Christi Internationaal. Deze organisatie is een kind van de Tweede Wereldoorlog en uitdrukkelijk katholiek geïnspireerd. Vanuit die inspiratie besteedt Pax Christi van bij haar ontstaan veel aandacht aan verzoening en gerechtigheid, of naar de typologie van Harris, aan conflicthantering en mensenrechten. De organisatie legt zich ook blijvend toe op negatieve vrede of geweldloosheid en internationale conflicten. Uiteindelijk schenkt ze aandacht aan het hele vredesspectrum, van ecologie, over gender tot onrecht en ongelijkheid op wereldvlak. Het onderscheid met andere vredesorganisaties blijft de spirituele grondslag en daarvan afgeleid de focus op vredesspiritualiteit of op verzoening, wat zich bijvoorbeeld uit in initiatieven op het vlak van *peer mediation*.

Ook *Vrede vzw* is een kind van de Tweede Wereldoorlog en de beginnende Koude Oorlog. Opgericht als Belgische Unie voor de Verdediging van de Vrede (BUVV), maakte ze deel uit van de Wereldvredesraad, een mondiale vredeskoepel van communistische signatuur. Onder meer door de inbreng van mensen die actief waren geweest in het communistische verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog, gold deze signatuur ook voor de BUVV. Van bij de oprichting staan internationale thema's centraal in de werking van BUVV/Vrede. Van atoombomben en dekolonisatie in de beginjaren, is men mee geëvolueerd met de overheersende thema's van het moment naar vandaag de wapenproblematiek – en nog steeds atoomwapens –, globalisering, *human security*, en met de Palestijnse kwestie eigenlijk ook nog steeds dekolonisatie. Af en toe zijn er duidelijke raakpunten met ecologische of ontwikkelingsthema's, maar de focus ligt voornamelijk op wat Harris bij internationale opvoeding onderbrengt. Vrede legt zich vooral toe op informeren in functie van een vreedzame internationale samenleving, en dus op vredesopvoeding. Onderwijs is daarbij echter geen prioritaire doelgroep.

Vredesactie werd in 1968 opgericht als de Internationale van Oorlogstegenstanders (IOT) en heette van 1991 tot 2006 Forum voor Vredesactie. Vredesactie is lid van *War Resisters' International*, een uitgesproken anti-oorlogsorganisatie die na de Eerste Wereldoorlog werd opgericht met als beginselverklaring "*Oorlog is een misdaad tegen de mensheid. Daarom ben ik vast besloten geen enkele vorm van oorlog te steunen en te ijveren voor de*

opheffing van alle oorzaken ervan". Vredesactie doet aan geweldloos verzet tegen geweld, of – zoals ze het zelf formuleren – “*werkt via geweldloze middelen aan een maatschappij waarin conflicten zonder geweld of bedreiging met geweld geregeld worden*”. In het continuüm vredesonderzoek-vredesopvoeding-vredesactie dat we eerder toelichtten, heeft Vredesactie haar naam goed gekozen. We beweren niet dat er van die actie geen vredeseducatief effect kan uitgaan, maar vredesopvoeding op zich is geen primaire doelstelling van Vredesactie. Ze richten zich bovendien niet op onderwijs waardoor ze in onze verdere analyse niet meer aan bod komen. Als vredesorganisatie vult Vredesactie echter een specifieke niche in in de vredestripteek van onderzoek over opvoeding tot actie, en kan daarom niet onvermeld blijven.

Vredesactie, toen nog IOT, lag eind jaren 1970 ook aan de basis van het Vlaams Aktiecomitee tegen Atoomwapens, VAKA, een koepel van vredesorganisaties opgericht tegen het plaatsen van kernkoppen. Vredesactie is 30 jaar later met haar Bomspotting-acties nog steeds met dit thema bezig, VAKA zelf al bijna 20 jaar niet meer. Herdoopt tot VAKA/Hand in Hand – *Vereniging voor Vrede en Verdraagzaamheid*, legt ze zich vooral toe op vorming en actie voor verdraagzaamheid, democratie en gelijke rechten, en tegen racisme en discriminatie. VAKA is een illustratieve casus die de verbreding van het vredethema aangeeft en dit bovendien in haar zelfdefiniëring vertaald heeft. Het woord ‘vrede’ werd in de baseline behouden, maar VAKA geeft zich niet langer uit als vredesvereniging. De meeste organisaties die in de volgende paragrafen aan bod komen, doen dit evenmin. Een ruime of positieve invulling van vrede wordt immers vaak niet meer als vrede aan-gevoeld of er spontaan mee geassocieerd. We vinden het toch belangrijk er nog eens op te wijzen dat met onze inclusieve invulling van vredesopvoeding deze doelstellingen van ‘positieve vrede’ wel mee inbegrepen zijn, zonder dat we daarom vinden dat de behandelde organisaties voortaan hun communicatie of zelfdefiniëring in die zin zouden moeten aanpassen.

Vredesactie, toen nog IOT, lag ook aan de basis van de Burgerdienst voor de Jeugd, die op haar beurt de voorloper is van de meest *pur sang* vredeseducatieve organisatie die Vlaanderen rijk is, namelijk *Jeugd & Vrede*. Door *Jeugd & Vrede* “meest *pur sang*” te noemen, bedoelen we niet dat het vredeseducatieve werk van andere organisaties kwalitatief minder goed of minder vredesopvoeding zou zijn, maar bij alle andere organisaties is educatie slechts één van de activiteiten en/of is vrede slechts één van de thema’s of slechts impliciet het voorwerp van educatie. Bij *Jeugd & Vrede* is vredesopvoeding de eerste en enige doelstelling. Ze delen hun aanbod in volgens zes thema’s die opvallend gelijklopend zijn met de typologie van Harris: voorkomen van pesten, werken aan kinderrechten, respecteren van culturen, bouwen aan duurzaamheid, omgaan met conflicten en leren van oorlog. We vestigen er nog de aandacht op dat *Jeugd & Vrede*, met zetel in Mechelen, de enige organisatie is in deze rubriek die niet in Antwerpen of Gent gevestigd is.

Het *Verbond VOS* werd onmiddellijk na de Eerste Wereldoorlog opgericht als Vlaamschen Oudstrijdersbond, later *Verbond der Vlaamsche Oudstrijders*, en is de oudste vredesvereniging in dit overzicht. VOS is enerzijds gegroeid uit de kameraadschappelijke band

tussen oudstrijders, en anderzijds uit een bij enkele soldaten tijdens de oorlog ontstane combinatie van Vlaamsgezindheid, oorlogsmoeheid of antimilitarisme, en verzet tegen sociale achterstelling. Als ledenvereniging combineert VOS nog steeds zijn Vlaamse, pacifistische en sociaal bewogen pijlers, en sluit daarmee nauw aan bij het IJzerbedevaartcomité, dat in de volgende rubriek besproken wordt. VOS hecht belang aan informeren en sensibiliseren, en heeft in die optiek een aantal vredeseducatieve projecten ontwikkeld die op jongeren of onderwijs gericht zijn.

Het *Vredeshuis Gent* en het *Vredescentrum van de Provincie en de Stad Antwerpen* zijn in tegenstelling tot alle eerder genoemde organisaties, direct gekoppeld aan een overheid. Het Gentse Vredeshuis is zelfs een stadsdienst, het Antwerpse Vredescentrum is een vzw, maar ingebed in en met structurele werkings- en projectsubsidies van stad en provincie. Misschien is het niet vanzelfsprekend om deze instellingen bij de vredesbeweging te rekenen. Omwille van de combinatie van hun huidige werking met hun achtergrond of voor- geschiedenis, doen we het toch. In hun huidige vorm zijn Vredeshuis en Vredescentrum relatief jong, maar beide gaan terug op aan oorlog en vrede gelieerde voorlopers. In het geval van het Gentse Vredeshuis is er een link met de Tweede Wereldoorlog en voormalige politiekgevangenen, het Vredescentrum is dan weer gegroeid uit een vredesmuseum in Deurne. Beide centra vervullen een receptieve functie als ontmoetingsruimte en zijn daarnaast nadrukkelijk op onderwijs en (vredes)educatie gericht. Ze zijn allebei ook sterk gericht op samenwerking of het ondersteunen van activiteiten door derden. Het Vredeshuis is bijvoorbeeld partner van het *Centrum voor Holocaust en Genocide Educatie* voor hun educatief project *Holocaust.be*, en het Vredescentrum werkt samen met verschillende organisaties die elders in dit overzicht zijn opgenomen.

3.2.2 Oorlog en vrede

Organisaties die de oorlogsherinnering levend houden, zijn net als de vredesbeweging rond bepaalde locaties geconcentreerd, meer bepaald in de Westhoek wat de Eerste Wereldoorlog betreft, en in Brussel en de omgeving van Mechelen wat de Tweede Wereldoorlog betreft. Niet alleen qua locatie, ook thematisch kunnen we de organisaties die aan oorlogsherinnering doen, opdelen volgens de twee wereldoorlogen. Waar rond de Eerste Wereldoorlog gewerkt wordt, ligt de nadruk op strijd en soldaten, en daarvan afgeleid het besef van de gruwel van oorlog. Volgens onze typologie zitten we hiermee op het terrein van internationale opvoeding en/of negatieve vrede. De Tweede Wereldoorlog, daarentegen, wordt veel meer gekoppeld aan raciale en politieke vervolging, vrijheid en mensenrechteneducatie. Dit betekent niet dat het oorlogsgebeuren van de Tweede Wereldoorlog helemaal geen aandacht krijgt, of dat in de context van Eerste Wereldoorlog bijvoorbeeld via de multi-etnische samenstelling van de troepen geen link wordt gelegd

met verdraagzaamheid, maar er is zeker een accentverschil. Daarnaast zijn er ook gelijkenissen, zoals het feit dat vaak gebruik gemaakt wordt van historische sites, memorialen en een museale benadering, en dat ze uitdrukkelijk scholen of onderwijs als belangrijke doelgroep hebben.

Omgekeerd bestaan er ook onderlinge verschillen tussen organisaties die rond dezelfde wereldoorlog werken, en dit zowel op het vlak van historisch aanknopingspunt als op het vlak van doelstellingen of visie. Zo nemen het *In Flanders Fields Museum* in Ieper en het *Memorial Museum Passchendaele 1917* te Zonnebeke allebei het leven aan het Brits-Duitse front tijdens de Eerste Wereldoorlog als uitgangspunt, terwijl het *Talbot House* in Poperinge het Britse soldatenleven achter het front behandelt, en het *IJzertorenmuseum* in Diksmuide het Belgisch-Duitse front. In Ieper en Diksmuide probeert men de waanzin van oorlog of het ‘nooit meer oorlog’-idee bij te brengen, terwijl men in Zonnebeke een beleving van de oorlog nastreeft, zonder te verheerlijken, maar ook niet noodzakelijk met een boodschap tegen de oorlog. In Flanders Fields Museum en IJzertorenmuseum trekken hun verhaal open naar latere oorlogen of andere plaatsen in de wereld, terwijl Memorial Museum Passchendaele 1917 en Talbot House zich beperken tot de Eerste Wereldoorlog in de Westhoek. Tot slot koppelt men enkel in de IJzertoren het verhaal van de oorlog aan de Vlaamse ontvoogding, volgens dezelfde inspiratie die we bij VOS zagen. Allemaal hanteren ze een museale benadering en telkens houdt de locatie op één of andere manier verband met de Eerste Wereldoorlog.

In verband met de Tweede Wereldoorlog kunnen we gelijkaardige vaststellingen doen over het *Joods Museum van Deportatie en Verzet* in Mechelen en het *Nationaal Gedenkteken van het Fort van Breendonk* in Willebroek. Beide organisaties hanteren een museale benadering op een historische locatie die rechtstreeks gelieerd is aan de raciale respectievelijk politieke vervolgingen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Aan de hand van de gruwel van toen, maakt men het belang van vrijheid en mensenrechten duidelijk. In het Joods Museum van Deportatie en Verzet wordt ook de ruimere context en de (klein)menselijke kant belicht en aangetoond hoe gewone mensen soms een groot verschil kunnen maken. Over hetzelfde onderwerp, maar met een andere insteek, werkt ook *Auschwitz in Gedachtenis* aan holocausteducatie. Ook deze organisatie wil de herinnering aan nazimisdaden levend houden en leerlingen wapenen tegen de gevaren van destructieve ideologieën. De ontwikkelde pedagogische activiteiten zijn echter niet plaatsgebonden, wat bij Breendonk of Mechelen wel het geval is. Men zou kunnen stellen dat Auschwitz in Gedachtenis holocausteducatie in de klas brengt en het Joods Museum van Deportatie en Verzet de klas naar holocausteducatie haalt. In dit verband is het nog belangrijk erop te wijzen dat in en naast het huidige museum in Mechelen gewerkt wordt aan een nieuw memoriaal, museum en documentatiecentrum over Holocaust en mensenrechten, dat in 2012 moet openen.

Tot slot vermelden we nog het *Instituut voor Veteranen - Nationaal Instituut voor Oorlogsinvaliden, Oud-strijders en Oorlogsslachtoffers* dat onder meer de herinnering levend houdt aan alle oorlogen waarbij België ooit betrokken was. Het gaat in de eerste plaats om de twee wereldoorlogen, maar ook de Korea-oorlog of buitenlandse missies

behoren tot dit bereik. De educatieve werking is gericht op herinneringseducatie, met de herinnering zelf, maar ook burgerzin, democratie, vrede, verdraagzaamheid en vrijheid als doelstellingen.

Herinneringseducatie is een begrip dat vaak opduikt bij organisaties met een educatieve werking rond (één der) beide wereldoorlogen. In de praktijk blijkt de invulling die deze organisaties aan hun educatieve werking geven, meestal te beantwoorden aan de omschrijving die we aan vredesopvoeding gaven. Niettemin zijn herinneringseducatie en vredesopvoeding niet zonder meer aan elkaar gelijk te stellen. Het gaat ook niet op om net zoals we met internationale, mensenrechten-, ontwikkelings-, milieu- en conflicthanteringseducatie deden, herinneringseducatie als een type of vorm van vredesopvoeding te beschouwen. Herinneringseducatie vertrekt vanuit een ingrijpend historisch aanknopingspunt dat niet vergeten mag worden, en kan de sfeer en het besef die worden opgewekt, aanwenden voor een bepaalde boodschap, een inzicht of attitudevorming. Op zich duidt de 'herinnering' in herinneringseducatie dus een benadering, uitgangspunt of methode aan, maar de daaraan gekoppelde doelstellingen kunnen zeer uiteenlopend zijn. Bovenop het feit dat de herinnering een doel op zich kan zijn, komt de nagestreefde inhoud in de praktijk vaak overeen met inhouden van vredesopvoeding. Zeker voor de hier besproken organisaties is dat vrijwel altijd het geval, met invullingen die perfect als negatieve vrede, internationale educatie of mensenrechteneducatie kunnen geduid worden. Wat deze organisaties tot vredeseducatieve spelers maakt, is niet zozeer hun aanwenden of zelfs in ere houden van de herinnering op zich, maar wel het feit dat zeker in Vlaanderen herinneringseducatie ten dienste van een *Culture of Peace* of een verantwoordelijke en respectvolle attitudevorming wordt ingezet.

3.2.3 Kleine vrede

Nog steeds binnen wat we organisaties noemen die zich specifiek met vrede inlaten, vermelden we de zogenaamde kleine vrede of vreedzame interpersoonlijke omgang. Ook onder de titel 'Vredesbeweging' zagen we al organisaties die naast andere aandachtspunten ook dit aspect van vredesopvoeding ter harte nemen. Een aantal organisaties legt zich hier echter exclusief op toe. Het onderscheid met de organisaties die in de volgende paragraaf bij conflicthantering worden ingedeeld, is soms wat nattevingerwerk. We hebben het onderscheid gemaakt op basis van de nadruk op geweldloosheid. Dat ook dit criterium niet altijd even evident is, blijkt uit het feit dat we *School zonder Pesten* onder conflicthantering hebben geplaatst, hoewel ook pesten als een vorm van geweld kan beschouwd worden. In de analyses die verder in dit rapport besproken worden, hebben we trouwens de projecten van organisaties uit de rubrieken kleine vrede en conflicthantering samengevoegd om een groter aantal projecten bijeen te krijgen en zo statistisch tot meer

significante resultaten te komen.

De Vuurbloem, geïnspireerd door de jarenlange onderzoeks- en praktijkervaring van Pat Patfoort, streeft naar geweldloosheid in de omgang en vreedzame conflicthantering.

De organisatie geeft met dat doel allerlei vormen en workshops aan zeer diverse doelgroepen, waaronder scholen. *Blabla* biedt grotendeels gelijkaardige activiteiten.

Zinloos Geweld, op haar beurt, komt verhoudingsgewijs iets meer op tegen geweld en agressie, of anders gezegd voor een negatieve vrede, terwijl *De Vuurbloem* en *Blabla* veeleer op methodes voor positieve vrede gericht zijn. *Zinloos Geweld* richt zich ook explicieter op jongeren dan de eerder genoemde organisaties. *Zinloos Geweld* vindt haar oorsprong in de reactie op een aantal extreme voorvallen van geweld door en tegen jongeren, wat meteen haar meer op negatieve vrede gerichte benadering verklaart.

3.2.4 Vredesopvoeding in ruime zin

De organisaties die onder deze titel voorgesteld worden, hebben veelal een primaire doelstelling die niet in de eerste plaats op educatie of op vrede gericht is, maar bieden als onderdeel van hun totale werking wel vredeseducatieve initiatieven aan. In tegenstelling tot de eerder geïntroduceerde organisaties, geven we hier een meer generieke voorstelling waarbij we de respectieve organisaties zelf enkel opsommen, zonder ze individueel of gedetailleerd te situeren. Meer informatie over alle vermelde organisaties is opgenomen in de fiches in bijlage. De indeling in deze paragraaf gebeurt conform de types vredesopvoeding van Harris. Het is hier bedoeld als indeling van de organisaties zelf, en sluit dus niet uit dat bepaalde organisaties ook activiteiten aanbieden die andere types vredesopvoeding thuishoren.

internationaal

Bij 'internationale' organisaties, maken we een opdeling tussen organisaties die specifiek met vorming bezig zijn, en organisaties die een andere of bredere algemene doelstelling hebben, maar daarbinnen ook educatieve projecten ontwikkelen of aanbieden. Een ander, meer thematisch onderscheid bestaat tussen mondiale vorming en interstatelijke opvoeding. Mondiale vorming is dan gericht op de hele wereld, culturele verschillen, en interculturaliteit op wereldvlak, terwijl interstatelijke opvoeding focust op internationale of supranationale organisaties en instellingen.

Centrum Ryckvelde is een vormingsorganisatie die zich op Europese eenmaking toelegt, *Djapo*, *Studio Globo* en *De Wereldschool* houden zich specifiek met mondiale vorming bezig.

Kleur Bekennen is ook een organisatie op het vlak van mondiale vorming, maar meer door het ontsluiten, ondersteunen en promoten van mondiale vorming, dan door het zelf ontwikkelen van materialen.

De *Evens Stichting* legt zich eveneens op Europese eenwording en harmonieus samenleven toe, maar opvoeding is daarbij slechts één van haar benaderingen. Het geheel van haar doelstellingen plaatst deze organisatie op het kruispunt met mensenrechteneducatie.

Ook bij *Unicef België*, het *Jeugd Rode Kruis* en *Artsen zonder grenzen* is opvoeding slechts één van hun bezigheden. Ze doen in de eerste plaats aan hulpverlening, vaak met een directe link met conflictgebieden, en koppelen daaraan ook mondiale vorming. *AFS: interculturele programma's* en *Global Society* doen elk op een specifieke manier aan mondiale vorming, respectievelijk door intercultureel leren en verantwoord omgaan met globalisering.

mensenrechten

Naast het onderscheid tussen puur educatieve organisaties en organisaties met onder meer een educatieve werking, kunnen we de organisaties rond mensenrechten ook nog indelen op basis van hun focus: de eerste groep heeft vooral aandacht voor mensenrechten en in het bijzonder voor kinderrechten, de tweede groep werkt aan verdraagzaamheid en interculturaliteit in de eigen samenleving.

VORMEN is een educatieve organisatie die zich specifiek met mensen- en kinderrechten bezighoudt. *De Kracht van je Stem*, de educatieve dienst van het Vlaams Parlement, legt zich voornamelijk op democratie, burgerzin en politiek toe, maar schenkt daarbij ook uitdrukkelijk aandacht aan mensenrechten en kinderrechten. *Amnesty International Vlaanderen* werkt rond mensenrechten in het algemeen en ook het *Kinderrechtenhuis* en de *Kinderrechtenwinkel* hebben een aantal educatieve projecten ontwikkeld die de naleving van en respect voor mensenrechten en kinderrechten na streven. *Trommels voor Vrede*, dat kadert binnen het VN-decennium voor een cultuur van vrede, heeft in zijn educatieve werking eveneens aandacht voor kinderrechten.

Foyer, School Zonder Racisme/Jongeren Tegen Racisme en *VOEM (Vereniging voor Ontwikkeling en Emancipatie van Moslims)* streven verdraagzaamheid na in een interculturele samenleving, en richten zich daarbij deels of volledig op onderwijs. Conform de classificatie van Harris kunnen we dit als een onderdeel van mensenrechteneducatie beschouwen, aangezien het respecteren van gelijke rechten – en dus ook het recht op verschil – het tegengaan van vooroordelen en stereotypen en het respecteren van andere bevolkingsgroepen inhoudt.

ontwikkeling

Op het vlak van ontwikkelingseducatie hebben we het vooral over organisaties die rond Noord-Zuidverhoudingen werken. Het onderscheid met de eerder besproken mondiale vorming is niet altijd even gemakkelijk te maken. In het geval van ontwikkeling gaan we ervan uit dat men iets structureel wil veranderen of verbeteren aan de verhoudingen. Bij het toewijzen van concrete educatieve projecten, merken we echter dat beide types naadloos in elkaar overvloeien.

Bekende spelers op het vlak van ontwikkelingssamenwerking, zoals *11.11.11*, *Broederlijk Delen*, *Vredeseilanden*, *Plan België*, *Oxfam Solidariteit* en *Oxfam Wereldwinkels*, bieden vredeseducatieve projecten aan. Ook meer specifieke of kleinere organisaties als *Globelink* (gericht op jongeren), *Bevrijde Wereld* (over het recht op voedsel), *PROTOS* (over water) of *Handicap International* (over mensen met een handicap) doen aan ontwikkelingseducatie.

Af en toe wordt een direct verband gelegd met conflicten (antipersoonsmijnen en handicaps bijvoorbeeld) en raakpunten met mensenrechten (bijvoorbeeld recht op voedsel) of milieu (de waterproblematiek) zijn legio.

We vermelden nog *Children of the Street*, *Cunina* en *Mobile School* die zich op straatkinderen en recht op onderwijs toeleggen, en *Wereldwerkplaats* die ontwikkelingseducatie, kinderrechteneducatie en mondiale vorming naar de allerkleinsten vertaalt.

milieu

Zoals we eerder hebben toegelicht, hebben we bij milieueducatie geen volledigheid nagestreefd. We hebben enkel organisaties geselecteerd die in hun milieueducatie ook een link met conflict of (duurzame) ontwikkeling leggen. De reeds genoemde ontwikkelingsorganisatie rond de waterproblematiek, *PROTOS*, is hier een voorbeeld van. Ook *GREEN* en *WWF* pikken we op omwille van deze raakpunten.

We vermelden *Greenpeace* en *Friends of the Earth* omwille van de uitdrukkelijke link die ze tussen milieu en vrede leggen, maar aangezien hun educatieve of sensibiliserende activiteiten niet meteen op onderwijs gericht zijn, komen ze verder in dit onderzoek niet meer aan bod.

conflicthantering

Organisaties op het vlak van conflicthantering omvatten eigenlijk de reeds eerder besproken organisaties op het vlak van kleine vrede. Ook *Leefsleutels* behoort door haar werk voor sociaal-emotioneel welbevinden tot deze rubriek, evenals *School Zonder Pesten* door pesten al op zeer jonge leeftijd te problematiseren en bespreekbaar te maken,

en *Bond Zonder Naam* door waarden te promoten in de samenleving en ook uitdrukkelijk in onderwijs en opvoeding.

We vermelden in dit verband ook *Knooppunt Democratie* dat naast tal van activiteiten over democratie en geschiedenis, ook projecten heeft rond het democratische gehalte en het nemen van beslissingen binnen een (klas)groep.

3.2.5 Educatieve organisaties

De hiervoor beschreven organisaties hadden alle een inhoudelijke doelstelling, die in één of andere vorm een vertaling kreeg naar onderwijs. Daarnaast bestaan er ook organisaties die zich specifiek op onderwijs richten, maar zich daarbij niet aan één inhoudelijk doel houden – of waarbij onderwijs tout court het doel is. In hun totaalaanbod komen, naast tal van andere inhouden, ook initiatieven voor die vredeseducatief zijn, waardoor ze in dit overzicht hun plaats verdienen.

Zo is *Klasse voor leraren*, het tijdschrift en de website voor leraren van het Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, een baken voor tal van vragen en problemen of een bron van inspiratie voor leerkrachten. Problemen in verband met pesten, faalangst, geweld, enz. komen daarbij aan bod, en de concrete oplossingen of benaderingen die hiervoor worden uitgewerkt, zijn op zich vormen van vredesopvoeding.

Enigszins anders van aard is het *Centrum Informatieve Spelen* dat zich gespecialiseerd heeft in een specifieke educatieve vorm, namelijk het spel, en deze vorm gebruikt voor tal van maatschappelijk relevante onderwerpen. Ook vredeseducatieve onderwerpen komen daarbij aan bod.

Tot slot vermelden we nog *Horizon Educatief* uit Oostende, een huis voor wereldoriëntatie met aandacht voor het Zuiden, de zee, erfgoed, enz., dat door zijn diversiteit aan projecten nu eens aan ontwikkelingseducatie doet, dan weer aan internationale opvoeding of aan milieueducatie.

3.2.6 Ontsluiting en ondersteuning van vredesopvoeding

Aanvullend vestigen we als slot van deze paragraaf de aandacht op reeds bestaande initiatieven om vredesopvoeding te ontsluiten, ter beschikking te stellen of te ondersteunen. Het gaat hier dus niet zozeer om organisaties die zelf vredeseducatieve projecten ontwikkelen of aanbieden, maar die hetzij de aanbieders, hetzij de afnemers – i.c. de leerkrachten – helpen bij het ontwikkelen of op het spoor komen van dergelijke en degelijke vredesopvoedingsprojecten. Ook hier geldt dat die initiatieven zich niet noodzakelijk tot vredesopvoeding beperken, soms slechts een deelaspect behandelen van wat wij als vredesopvoeding hebben omschreven, en zelf niet noodzakelijk dit woord gebruiken om hun werkveld te benoemen.

Het initiatief dat in Vlaanderen het meest specifiek op vredesopvoeding is toegespitst, is wellicht *Vrede kan je leren! - praktijkboek voor vredeseducatie* dat in 2005 door Kleur Bekennen, V-dag, Jeugd & Vrede en CANON Cultuurcel in boekvorm werd uitgegeven. Het concept vredeseducatie wordt er op een toegankelijke manier uit de doeken gedaan, en er worden praktische tips gegeven over hoe een leerkracht concreet aan de slag kan met vredeseducatie. Bovendien bevat de uitgave een summier overzicht van de organisaties die op dit vlak actief zijn. De meeste informatie uit het boek is ook te vinden op de website www.vredeseducatie.be.

We vermelden ook de omschrijvingen die *Djapo* en *Kleur Bekennen* geven aan mondiale vorming, waartoe volgens hen ook vredeseducatie, internationale verhoudingen, ontwikkelingseducatie, mensenrechteneducatie en natuur- en milieueducatie behoren. Hoewel ze er een andere noemer voor hanteren, is er onmiskenbaar overlapping en grotendeels inwisselbaarheid met de invulling die wij aan vredesopvoeding geven. Het enige aspect dat in deze benadering minder aandacht lijkt te krijgen, is conflicthantering of de zogenaamde kleine vrede. Niettemin kunnen we deze organisaties beschouwen als spelers die vredesopvoeding helpen toegankelijk maken.

Ook aan de Vlaamse universiteiten is expertise aanwezig die ten dienste wordt gesteld van het onderwijsveld, en minstens gedeeltelijk betrekking heeft op aspecten van vredesopvoeding. Voor elke universiteit kunnen we minstens één centrum in die zin noemen: *Centrum Nascholing Onderwijs* van de Universiteit Antwerpen, het *Steunpunt Diversiteit & Leren* aan de Universiteit Gent, het *Centrum voor Ervaringsgericht Onderwijs* van de KULeuven of het *Universitair Centrum voor Ontwikkelingssamenwerking* van de VUB.

Daarnaast is er in iedere Vlaamse provincie en in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest een documentatiecentrum van Kleur Bekennen over wereldburgerschap. Soms is dit documentatiecentrum nog gekoppeld aan andere onderwijsondersteunende diensten, zoals in Oost-Vlaanderen waar *Wereldcentrum*, het provinciale steunpunt voor mondiale vorming,

adres en personeel deelt met Kleur Bekennen. Ook in de provincie Antwerpen zijn Kleur Bekennen en het provinciaal documentatiecentrum *Atlas* op elkaar afgestemd. In West-Vlaanderen zit naast het provinciaal Noord-Zuid Centrum ook nog *Studio Globo* op hetzelfde adres. We vermelden ook de uitgebreide collectie rond vredesopvoeding die in de huisbibliotheek van *Pax Christi Vlaanderen* te vinden is.

Voor natuur- en milieueducatie, dat voor een klein gedeelte overlapt met vredesopvoeding, heeft de *Vlaamse milieuadministratie* (Departement Leefmilieu, Natuur en Energie) al een grote inspanning gedaan op het vlak van ontsluiting.

Aan ontsluiting via online-databanken wordt gewerkt door Kleur Bekennen op het vlak van mondiale vorming, het *Bijzonder Comité voor Herinneringseducatie* voor thema's die bij 'Oorlog en Vrede' aan bod kwamen, en het *Platform Democratie en Burgerzin* van de *Belgische Senaat* voor projecten rond burgerzin en ook hier herinneringseducatie.²

Tot slot wijzen we er nog op dat ook in Nederland vredeseducatief materiaal ontwikkeld en ontsloten wordt dat ook in een Vlaamse onderwijscontext bruikbaar kan zijn. In de verdere analyse hebben we met dit Nederlands aanbod geen rekening gehouden. Een goed portaal om toegang te krijgen tot dit Nederlandse aanbod is de *Stichting Vredeseducatie* te Utrecht.

2 Het is de bedoeling om ook het materiaal dat het *Vlaams Vredesinstituut* voor dit onderzoek heeft verzameld, binnen afzienbare tijd online te ontsluiten.

3.3

Extern ondersteunde vredesopvoeding in Vlaamse scholen

In deze sectie analyseren we de vredesopvoedingsprojecten die in Vlaamse scholen worden georganiseerd en die ondersteund worden door het middenveld, bijvoorbeeld door gebruik te maken van lespakketten of door een tentoonstelling te bezoeken met de klas. Deze analyses zijn kwantitatief van aard en gebaseerd op de data die verzameld werden in het kader van een vorig rapport van het Vredesinstituut omtrent vredeseducatie (Kavadias e.a. 2008).

In opdracht van het Vredesinstituut verzamelden de Universiteit Antwerpen en de Vrije Universiteit Brussel informatie over initiatieven op het vlak van vredesopvoeding die de afgelopen jaren werden georganiseerd op Vlaamse scholen. In het voorjaar van 2008 werden, op basis van een representatieve steekproef, vertegenwoordigers van meer dan 300 basisscholen en 300 secundaire scholen gevraagd om deel te nemen aan een online enquête waarin hen werd gevraagd of er in hun school in de schooljaren 2005-2006 en 2006-2007 projecten werden georganiseerd rond vredesopvoeding. In totaal participeerden 534 scholen aan deze bevraging: 264 scholen uit het basisonderwijs en 270 scholen uit het secundair onderwijs.³ Vertegenwoordigers van deze scholen – leerkrachten of directeurs – beantwoordden een hele reeks vragen over de doelstelling, het thema, de gehanteerde didactische werkvorm, de doelgroep, de duur en een aantal andere kenmerken van de vredesopvoedingsprojecten die in hun school werden georganiseerd. In totaal werd op deze wijze informatie verzameld over 767 projecten. Deze gegevens werden verzameld in een databank, die als basis dient voor de kwantitatieve analyses in deze sectie.⁴

Vooraf wijzen we er nogmaals op dat vredesopvoeding in het voorgaand onderzoek anders werd ingevuld dan in dit onderzoek. Vredesopvoeding werd er gedefinieerd als projecten die betrekking hadden op het stimuleren van geweldloosheid, verdraagzaamheid en democratische attitudes. Projecten werden op hun beurt gedefinieerd als initiatieven met duidelijk geformuleerde doelstellingen buiten de dagelijkse routine. De respondenten konden dan zelf beslissen of hun project al dan niet onder vredesopvoeding viel.

3 Voor meer informatie over de steekproeftrekking, de vragenlijst en de respons van deze bevraging, zie Kavadias e.a. (2008), p.22-27.

4 De aandachtige lezer zal opmerken dat het totaal aantal geanalyseerde projecten in de tabellen in deze sectie soms lager ligt dan 767. Dit komt omdat sommige respondenten niet op alle vragen over de door hen georganiseerde projecten geantwoord hebben.

Hoewel in de kwantitatieve dataverzameling van dit voorgaand onderzoek dus een andere definitie en operationalisering van vredesopvoedingsprojecten werd gebruikt, verschaft een analyse van de verzamelde gegevens ons inzicht in de bredere context waarbinnen het middenveld haar projecten aanbiedt aan Vlaamse scholen. Zo leert deze bevraging ons dat een grote meerderheid van de scholen in Vlaanderen vredesopvoedingsprojecten organiseert. Uit de analyses blijkt dat 80% van de secundaire scholen en 62% van de basisscholen in de schooljaren 2005-2006 en 2006-2007 minstens één vredesopvoedingsproject organiseerden (zie tabel 2). In deze 'actieve' scholen vond gemiddeld één project per jaar plaats. Uit de bevraging blijkt dat in de basisscholen die aangaven in de periode 2005-2007 minstens 1 project te hebben georganiseerd, er eigenlijk gemiddeld 2,00 plaatsvonden. Voor de secundaire scholen was dat gemiddeld 2,74. De overgrote meerderheid van de scholen waar geen vredesopvoedingsprojecten plaatsvonden, geeft trouwens aan dat ze wel aandacht besteden aan deze problematiek in de lessen (89% in het basisonderwijs en 77% in het secundair onderwijs).

Tabel 2: Organisatie van vredesopvoedingsproject in Vlaamse scholen in de schooljaren 2005-2006 en 2006-2007

		Basisonderwijs	Secundair onderwijs
Minstens 1 project	N	163	216
	%	61,7%	80,0%
Geen project	N	101	54
	%	38,3%	20,0%
TOTAAL	N	264	270

Uit informatie van de scholen blijkt dat een aanzienlijk deel van deze projecten didactisch wordt ondersteund door een externe organisatie. Vooral in het basisonderwijs (58%) worden veel projecten extern ondersteund. Scholen werken ofwel direct samen met de externe organisatie die het project (volledig) zelf opzet en organiseert, ofwel gebruiken ze didactisch materiaal van deze organisatie. In het secundair onderwijs, waar zoals we reeds zagen iets vaker vredesopvoedingsprojecten worden georganiseerd, wordt relatief minder vaak een beroep gedaan op (materiaal van) een externe organisatie. Dit neemt niet weg dat ook daar een belangrijk deel van de georganiseerde projecten (40%) plaatsvindt met ondersteuning van externe organisaties.

Tabel 3: Ondersteuning van projecten voor vredesopvoeding door externe organisaties (2005-2007)⁵

		Basisonderwijs	Secundair onderwijs
Ondersteuning⁶	N	171	186
	%	57,8%	39,7%
Geen ondersteuning⁷	N	125	283
	%	42,2%	60,3%
TOTAAL	N	296	469

Uit deze cijfers kunnen we concluderen dat veel Vlaamse scholen projecten organiseren rond vredesopvoeding en dat deze projecten vrij vaak – direct of indirect – ondersteund worden door middenveldorganisaties, vooral in het basisonderwijs. Deze ondersteuning gebeurt voornamelijk door het leveren van didactisch materiaal of andere informatie, die dan door scholen gebruikt wordt om hun vredesopvoedingsprojecten op te zetten en te organiseren. Projecten die volledig worden uitgewerkt en georganiseerd door een externe organisatie, vormen een minderheid in het Vlaamse onderwijs: 12% in het basisonderwijs en 29% in het secundair onderwijs (zie tabel 4). Dit betekent dat slechts in een eerder beperkt aantal gevallen de school louter een afnemer is van projecten aangeboden vanuit het middenveld. Meestal gaan de betrokken leerkrachten zelf aan de slag met materiaal van de organisatie om zelf een project op te zetten.

Tabel 4: Mate van ondersteuning bij extern ondersteunde projecten voor vredesopvoeding (2005-2007)

		Basisonderwijs	Secundair onderwijs
Volledig aangeboden, uitgewerkt en georganiseerd door externe organisatie	N	21	53
	%	12,3%	28,5%
Geïnspireerd op materiaal van externe organisatie, maar uitwerking en organisatie door school zelf	N	150	133
	%	87,7%	71,5%
TOTAAL	N	171	186

5 Onze analyse vertoont kleine discrepanties met die van Kavadias e.a. (2008). Dit komt doordat we de projecten gehercodeerd hebben wanneer de respondent op de vraag naar samenwerking antwoordde dat er geen gebruik werd gemaakt van externe organisaties, maar waar uit de overige antwoorden m.b.t. het project bleek dat wel degelijk gebruik werd gemaakt van ondersteuning door een externe organisatie.

6 Onder "Ondersteuning" vallen zowel de projecten die, volgens de respondenten, volledig werden aangeboden, uitgewerkt en georganiseerd door een externe organisatie, als de projecten die geïnspireerd waren op bestaand didactisch materiaal, maar uitgewerkt werden binnen de school zelf.

7 Onder "Geen ondersteuning" vallen de projecten waarover de respondent aangaf dat op geen enkele manier een externe organisatie betrokken was bij het organiseren en uitwerken van het project.

3.3.1 Voorbereiding van extern ondersteunde projecten

In wat volgt, schetsen we de kenmerken van de vredesopvoedingsprojecten die in Vlaamse scholen worden georganiseerd met ondersteuning van externe organisaties.

In eerste instantie gaan we na wat de **concrete aanleiding** is voor leerkrachten of directeurs om vredesopvoedingsprojecten op te zetten in hun school (zie tabel 5). Wat opvalt, is dat basisscholen op dit vlak sterk verschillen van secundaire scholen. In het basisonderwijs hebben de vredesopvoedingsprojecten meestal een concrete aanleiding (66%). Het betreft daarbij zowel concrete gebeurtenissen op school (voornamelijk het vaststellen van pestgedrag en ruzies tussen leerlingen) als maatschappelijke gebeurtenissen (bijvoorbeeld daden van zinloos geweld of campagneacties van middenveldorganisaties).

In het secundair onderwijs zijn vredesopvoedingsprojecten opvallend minder vaak het gevolg van een concrete aanleiding. De meeste projecten hadden, volgens de respondenten, geen concrete aanleiding (56%). Indien er wel een concrete aanleiding is, dan gaat het over een brede waaier van aanleidingen gaande van verkiezingen, campagneacties van middenveldorganisaties, de Vlaamse Vredesweek, religieuze feesten of gebruiken (vasten, ramadan, ...) tot zeer concreet pestgedrag en agressie op school. Opvallend is dat zowel in basis- als in secundair onderwijs de aanleiding voor projecten met externe ondersteuning niet significant verschilt van die voor projecten zonder externe hulp.

Wat verder opvalt in tabel 5, is de grote groep projecten waarbij de scholen aangaven dat een 'andere' gebeurtenis de aanleiding vormde voor het organiseren van het project. Een analyse van de specifieke antwoorden van de scholen toont aan dat het vooral projecten betreft die aansluiten bij de lessen van specifieke vakken (bv. godsdienst of geschiedenis) of bij de vakoverschrijdende eindtermen.

Tabel 5: Aanleiding van extern ondersteunde projecten voor vredesopvoeding (2005-2007)

		Basisonderwijs	Secundair onderwijs
Geen concrete aanleiding	N	53	94
	%	33,8%	55,6%
Concrete aanleiding	N	104	75
	%	66,2%	44,4%
- Maatschappelijke gebeurtenis	N	29	16
	%	18,5%	9,5%
- Gebeurtenis op school	N	24	15
	%	15,3%	8,9%
- Andere gebeurtenis	N	51	44
	%	32,5%	26,0%
TOTAAL	N	157	169

In tweede instantie gaan we na wie de **initiatiefnemers** zijn van deze projecten. Uit de studie van Kavadias en collega's (2008) bleek reeds dat leerkrachten de belangrijkste initiatiefnemers zijn van de vredesopvoedingsprojecten die op Vlaamse scholen worden georganiseerd, en dit zowel in het basis- als in het secundair onderwijs. Dit beeld wordt op basis van onze analyses bevestigd voor projecten die georganiseerd worden door externe organisaties of op basis van hun didactisch materiaal. Zowel in het basis- als in het secundair onderwijs ligt het initiatief voor meer dan de helft van de projecten bij een groep leerkrachten (respectievelijk 55% en 65%) en bij ongeveer een kwart van de projecten bij één specifieke leerkracht (respectievelijk 26% en 22%). Een analyse van hun profiel toont aan dat het leerkrachten van zeer uiteenlopende vakken betreft. Desalniettemin kunnen we afleiden dat in het basisonderwijs relatief vaak de leerkracht godsdienst/zedenleer of de zorgleerkracht het initiatief neemt voor deze projecten. In het secundair onderwijs gaat het nogal vaak over de leerkracht godsdienst/zedenleer of de leerkracht geschiedenis.

Tabel 6: *Initiatiefnemer(s) van extern ondersteunde projecten voor vredesopvoeding (2005-2007)*

		Basisonderwijs	Secundair onderwijs
Groep leerkrachten	N	93	119
	%	55,0%	65,0%
Een leerkracht specifiek	N	44	41
	%	26,0%	22,4%
Directie	N	21	11
	%	12,4%	6,0%
Leerlingen	N	2	4
	%	1,2%	2,2%
Ouders	N	0	1
	%	0%	0,5%
Externe organisatie	N	9	7
	%	5,3%	3,8%
TOTAAL	N	169	183

Directies nemen minder vaak het initiatief tot zulke projecten (respectievelijk 12% en 6%) en projecten op initiatief van leerlingen of hun ouders zijn al helemaal uitzonderlijk. Opvallend is dat ook externe organisaties nauwelijks worden aangeduid als initiatiefnemer.

Via welk kanaal deze initiatiefnemers de aanbieders van projecten vinden, is een volgende vraag. Vooral persoonlijke contacten blijken erg belangrijk te zijn bij het vinden van de juiste organisatie die de school kan helpen bij het opzetten van een vredesopvoedingsproject (zie tabel 7). Deze persoonlijke contacten zijn zowel in het basisonderwijs (37% van de extern ondersteunde projecten) als in het secundair onderwijs (32%) het belangrijkste kanaal om de organisaties in kwestie te vinden. Ook het rechtstreeks aanschrijven van scholen lijkt een goede strategie van aanbiedende organisaties. Vooral in basisscholen blijkt dit een veelgebruikte manier om organisaties met een projectaanbod te vinden. Deze strategie lijkt zeker zijn vruchten af te werpen bij projecten die volledig worden uitgewerkt en georganiseerd door de aanbieder en dus weinig input vragen van de betrokken scholen (respectievelijk 43% en 44%). Zowel in het basisonderwijs als in het secundair onderwijs zijn bijna de helft van de volledig door externe organisaties georganiseerde projecten het gevolg van het rechtstreeks aanschrijven van de scholen door deze organisaties.

Tabel 7: Manier waarop initiatiefnemers van extern ondersteunde projecten voor vredesopvoeding de ondersteunende organisatie vonden (2005-2007)

		Basisonderwijs	Secundair onderwijs
Via een persoonlijk contact	N	45	57
	%	36,8%	32,1%
De organisatie heeft de school rechtstreeks aangeschreven	N	39	23
	%	25,2%	16,4%
Via een infosessie	N	12	19
	%	7,7%	13,6%
Via een online zoekmachine	N	19	13
	%	12,3%	9,3%
Via de Cultuurcel van het Departement Onderwijs (CANON)	N	4	6
	%	2,6%	4,3%
Andere	N	24	34
	%	15,5%	24,3%
TOTAAL	N	140	155

Andere zoekkanalen zoals infosessies, online zoekmachines of CANON Cultuurcel, worden beduidend minder vaak gebruikt door scholen om vredeseducatieve organisaties te vinden. Opvallend in tabel 7 is ook het groot aantal respondenten dat aangaf de organisatie op “andere” wijze te hebben gevonden. Het betreft hierbij een breed gamma van kanalen zoals een jarenlange samenwerking, de media, een andere organisatie (zoals Kleur Bekennen), enz. Samenvattend kunnen we stellen dat scholen de ondersteunende organisaties vooral vinden via persoonlijke contacten, maar ook via het selecteren van informatie die de school toegestuurd kreeg van externe organisaties, via infosessies en door zelf online op zoek te gaan naar informatie.

In laatste instantie gaan we na in hoeverre de **leerlingen betrokken** zijn bij de voorbereiding van de projecten. Uit onze analyses blijkt dat leerlingen in ongeveer twee derde van de vredesopvoedingsprojecten op een of andere wijze worden betrokken bij de voorbereiding ervan. Hier zijn geen significante verschillen naargelang de leeftijd of naargelang het al dan niet ondersteund worden door een externe organisatie. De betrokkenheid van de leerlingen bestaat voornamelijk uit het behandelen van de thematiek in voorbereidende lessen en uit het uitvoeren van voorafgaande opdrachten en taken. Dit zijn vormen van voorbereiding die vrij normaal zijn bij het organiseren van projecten. Extern ondersteunde projecten waar de leerlingen zelf actief betrokken zijn in het opzetten van het project (mee over het thema beslissen of actief mee organiseren), zijn eerder uitzonderlijk.

Tabel 8: Aantal en percentage projecten voor vredesopvoeding met betrokkenheid van leerlingen bij de voorbereiding van het project (2005-2007)

		Basisonderwijs	Secundair onderwijs
Ondersteuning externe organisatie	N	105	124
	%	61,8%	66,7%
TOTAAL	N	170	186
Geen ondersteuning externe organisatie	N	82	193
	%	65,6%	68,2%
TOTAAL	N	125	283

3.3.2 Kenmerken van extern ondersteunde projecten

Tijdens de dataverzameling in het kader van een eerder rapport van het Vredesinstituut rond vredesopvoeding in Vlaamse scholen (Kavadias e.a. 2008) werd vredesopvoeding geoperationaliseerd als projecten die gericht waren op het bijbrengen van geweldloosheid, verdraagzaamheid en/of democratische attitudes. De vertegenwoordigers van de scholen werd gevraagd om per project een van de drie hoofdthema's als belangrijkste thema aan te duiden. Uit onze analyses blijkt dat de meeste vredesopvoedingsprojecten in het Vlaamse onderwijs verdraagzaamheid als hoofdthema hebben. Democratische attitudes en vooral geweldloosheid worden beduidend minder vaak naar voren geschoven als belangrijkste thema van een project (zie tabel 9).

Tabel 9: Belangrijkste thema van vredesopvoedingsprojecten in het onderwijs (2005-2007)

		Extern ondersteund		Niet extern ondersteund		TOTAAL
		Basis-onderwijs	Secundair onderwijs	Basis-onderwijs	Secundair onderwijs	
Verdraagzaamheid	N	81	76	62	147	366
	%	48,2%	41,1%	50,8%	52,3%	48,4%
Democratische attitudes	N	65	69	28	82	244
	%	38,7%	37,3%	23,0%	29,2%	32,3%
Geweldloosheid	N	22	40	32	52	146
	%	13,1%	21,6%	26,2%	18,5%	19,3%
TOTAAL	N	168	185	122	281	756

Verder kunnen we uit tabel 9 afleiden dat in het basisonderwijs iets vaker projecten worden georganiseerd rond verdraagzaamheid dan in het secundair onderwijs, terwijl in het secundair onderwijs de nadruk iets vaker ligt op het stimuleren van een geweldloze houding. Deze verschillen zijn echter statistisch niet significant.

Een andere belangrijke vaststelling is dat projecten in het basisonderwijs die extern worden ondersteund, vaker betrekking hebben op democratische attitudes en minder vaak op geweldloosheid dan projecten die scholen zonder ondersteuning opzetten. Ook in het secundair onderwijs lijken op het eerste zicht vredesopvoedingsprojecten met externe ondersteuning vaker over democratische attitudes te gaan, ditmaal ten nadele van projecten rond verdraagzaamheid, maar ook deze verschillen zijn statistisch niet significant.

Vredesopvoedingsprojecten komen voor in vele vormen. In sommige gevallen betreft het een workshop of een inleefsessie, in andere gevallen is het een uitstap of een lessenreeks. In tabel 10 geven we een overzicht van de verschillende **werkvormen** die gehanteerd worden bij vredesopvoedingsprojecten die extern worden ondersteund. De gegevens uit tabel 10 dienen we echter voorzichtig te interpreteren. De overgrote meerderheid van de vredesopvoedingsprojecten in het Vlaamse onderwijs maakt gebruik van meerdere didactische werkvormen. Van de projecten die extern worden ondersteund, maakt slechts een eerder kleine groep (respectievelijk 19% en 23% in het basis- en secundair onderwijs) gebruik van slechts één werkvorm. In dat geval zijn het, zowel in het basis- als in het secundair onderwijs, vaak projecten in de vorm van een themadag of themaweek. In het secundair onderwijs wordt bij projecten die slechts uit één werkvorm bestaan, relatief vaak een uitstap vernoemd.

Het tegelijk gebruiken van meerdere werkvormen is zonder twijfel de norm bij vredesopvoedingsprojecten in Vlaamse scholen. Tussen het basis- en het secundair onderwijs bestaan echter opvallende verschillen in de gehanteerde werkvorm. In het basisonderwijs worden hoofdzakelijk lessenreeksen, klasdiscussies en themadagen/week gehanteerd als werkvorm voor vredesopvoeding. Deze drie werkvormen worden vaker gebruikt in het basisonderwijs dan in het secundair onderwijs. In het secundair onderwijs is het onderscheid tussen vaak en minder vaak gebruikte werkvormen minder groot. Vergeleken met het basisonderwijs worden workshops, uitstappen en lezingen relatief vaker gebruikt in het kader van vredesopvoeding.

Tabel 10: Gehanteerde werkvorm bij extern ondersteunde projecten voor vredesopvoeding (2005-2007)

		Basisonderwijs	Secundair onderwijs
Lezing	N	23	45
	%	13,9%	25,0%
Uitstap	N	31	66
	%	18,7%	36,7%
Workshop	N	46	86
	%	27,7%	47,8%
Klasdiscussie	N	97	82
	%	58,4%	45,6%
Inleefsessie	N	60	57
	%	36,1%	31,7%
Lessenreeks	N	115	76
	%	69,3%	42,2%
Themadagen/week	N	78	58
	%	47,0%	32,2%
Andere	N	31	45
	%	18,7%	25,0%
TOTAAL	N	166	180

Ook op vlak van de **tijdsduur** van extern ondersteunde projecten bestaan er grote significante verschillen tussen het basis- en het secundair onderwijs. Maar liefst drie kwart van de projecten in het basisonderwijs hebben een tijdsduur van een week of langer (78%). Projecten met een minder lange tijdsduur zijn hier eerder uitzonderlijk. Een heel ander beeld krijgen we in het secundair onderwijs waar de meerderheid van de externondersteunde projecten minder dan een week duren (59%). Ter illustratie, een kwart van de projecten in het secundair onderwijs duurt minder dan een dag vergeleken met slechts 8% van de projecten in het basisonderwijs. Deze vaststelling kan in belangrijke mate worden verklaard door het eerder beschreven verschil in gehanteerde werkvormen in het basis- en secundair onderwijs. Hoewel de behandelde thema's grotendeels dezelfde zijn, wordt in het secundair onderwijs dus duidelijk voor een andere aanpak gekozen om aan vredesopvoeding te doen dan in het basisonderwijs.

Tabel 11: Tijdsduur van extern ondersteunde projecten voor vredesopvoeding (2005-2007)

		Basisonderwijs	Secundair onderwijs
Minder dan 1 dag	N	14	45
	%	8,3%	24,5%
1 dag – minder dan 1 week	N	23	64
	%	13,6%	34,8%
1 week – minder dan 1 maand	N	74	37
	%	43,8%	20,1%
1 maand of langer	N	58	38
	%	34,3%	20,7%
TOTAAL	N	169	184

3.3.3 Evaluatie van extern ondersteunde projecten

De vertegenwoordigers van de scholen die vredesopvoedingsprojecten organiseren, geloven – logischerwijs – sterk in het nut van deze projecten. Vooral op vlak van gepercipieerde **algemene effectiviteit** scoren deze projecten hoog. Zo goed als alle extern ondersteunde projecten werden door de scholen als zinvol beschouwd voor de leerlingen: bij maar liefst 92% en 96% van deze projecten in respectievelijk het basis- en secundair onderwijs gaven de scholen aan het eens te zijn met deze stelling. Projecten die de scholen niet als zinvol beschouwen, zijn dus hoogst uitzonderlijk. Dit is natuurlijk niet zo verwonderlijk aangezien de scholen de projecten organiseren. Of de leerlingen zélf deze projecten ook zinvol beschouwen, is niet geweten. De evaluatie van de projecten door de vertegenwoordigers van de scholen dienen we dan ook voorzichtig te interpreteren.

Bij de vraag of deze projecten een meerwaarde betekenen op vlak van kennis, vaardigheden en houding van de leerlingen, merken we eenzelfde positieve evaluatie op. De scholen zijn van mening dat de projecten die ze organiseren met behulp van externe organisaties bijna altijd de kennis van de leerlingen over het behandelde thema verbeteren. Verder zijn de scholen er in de meeste gevallen ook van overtuigd dat het project heeft bijgedragen tot het aanleren van vaardigheden om beter met de problematiek om te gaan, en tot positief veranderen van de houding van de leerlingen ten aanzien van de problematiek (zie tabel 12).

Tabel 12: Perceptie van effectiviteit van de extern ondersteunde projecten voor vredesopvoeding (2005-2007)

		Basisonderwijs						Secundair onderwijs					
		++	+	+ -	-	--	N	++	+	+ -	-	--	N
Ik heb het gevoel dat dit project zinvol was voor de leerlingen	%	33,7	58,6	7,1	0,6	-	169	33,3	62,8	3,3	0,5	-	183
Dit project heeft de kennis van de leerlingen met betrekking tot het thema verbeterd	%	33,1	58,6	7,7	0,6	-	169	33,3	59,6	7,1	-	-	183
Dit project heeft de leerlingen vaardigheden aangeleerd om beter met de problematiek in kwestie om te kunnen gaan	%	22,8	62,9	14,4	-	-	167	14,4	63,2	19,5	2,9	-	174
Dit project heeft de houding van leerlingen met betrekking tot de problematiek in kwestie positief veranderd	%	21,0	59,9	18,6	0,6	-	167	18,3	58,9	22,2	0,6	-	180
Dit project heeft de houding van leerlingen ten aanzien van geweld op school veranderd	%	6,8	47,6	36,7	7,5	1,4	147	3,3	22,9	64,7	9,2	-	153
Dit project was onmiddellijk voelbaar bij het gedrag van de leerlingen	%	3,8	30,6	55,6	9,4	0,6	160	3,1	22,0	58,5	16,4	-	159
Dit project heeft het schoolklimaat verbeterd	%	3,8	39,9	50,0	5,7	0,6	158	4,3	30,1	57,1	8,6	-	163
Voor de organisatie en uitvoering van dit project was er voldoende steun van collega's en directie	%	26,2	58,5	12,2	2,4	0,4	164	27,1	53,6	16,0	2,8	0,6	181

Wanneer in algemene termen gevraagd wordt om de projecten te evalueren op hun effectiviteit bij de leerlingen, zijn de scholen, op enkele uitzonderingen na, dus erg positief over de georganiseerde projecten. Over de **concrete positieve gevolgen** van de projecten daarentegen zijn de meningen meer verdeeld.

Bij de meerderheid van de projecten werd, zowel in het basisonderwijs als in het secundair onderwijs, geen onmiddellijk voelbaar effect op het gedrag van de leerlingen gepercipieerd. Bij een meerderheid van de projecten werd volgens de respondenten ook geen verbetering van het schoolklimaat gemerkt. Dat neemt niet weg dat toch bij een derde van de projecten in het basisonderwijs en bij een kwart van de projecten in het secundair onderwijs een onmiddellijk voelbaar effect van het project bij de leerlingen werd gepercipieerd. Een verbeterd schoolklimaat was, volgens de scholen, zelfs merkbaar bij bijna de helft van de projecten in het basisonderwijs en bij een derde van de projecten in het secundair onderwijs. Verder merken we op dat – in de perceptie van de ondervraagden – meer dan de helft van de projecten de houding van leerlingen ten aanzien van geweld op school verandert in het basisonderwijs en een kwart van de projecten in het secundair onderwijs. We kunnen dus besluiten dat de scholen op basis van hun ervaring en eigen inschatting ervan overtuigd zijn dat een aanzienlijk deel van de extern ondersteunde project een concrete bijdrage leveren tot een vredelievende attitude op school.

Verder gaven de respondenten voor de meeste projecten aan dat er voldoende steun was van collega's en directie voor de organisatie en uitvoering van het project. Slechts bij een kleine groep projecten voelden de vertegenwoordigers van de basis- en secundaire school onvoldoende steun van collega's en directie.

De volgende vraag die we ons hierbij stellen is of extern ondersteunde projecten hoger of lager worden ingeschat op vlak van hun algemene en concrete effectiviteit dan projecten die niet extern worden ondersteund. Uit onze analyses blijkt dat hier nauwelijks significante verschillen bestaan: de algemene effectiviteit van projecten wordt heel hoog ingeschat en concrete effectiviteit wordt vrij hoog ingeschat door de scholen, en dit ongeacht of het project extern wordt ondersteund. Bij projecten in het basisonderwijs vinden we echter twee uitzonderingen: bij extern ondersteunde projecten percipiëren de scholen minder vaak een onmiddellijk voelbaar effect op het schoolklimaat en op het gedrag van de leerlingen.

Over het algemeen zijn zowel basis- als secundaire scholen die samenwerkten met een externe organisatie, erg tevreden over deze **samenwerking**. Bij geen enkel project uit de bevraging gaf de school aan dat de samenwerking met deze externe organisatie slecht verliep. Voor bijna 90% van de projecten noemde de school de samenwerking 'goed' en in bijna de helft van de projecten werd de samenwerking zelfs als 'zeer goed' beschreven (zie tabel 13). Specifiek voor het basisonderwijs tonen onze analyses verder aan dat vooral bij projecten die volledig worden uitgewerkt en georganiseerd door de aanbieder, de samenwerking volgens de betrokken scholen zeer goed verliep. Voor het secundair onderwijs zijn er geen significante verschillen op vlak van tevredenheid van de samenwerking naargelang de mate van externe ondersteuning.

Tabel 13: *Tevredenheid over de samenwerking met de externe organisatie bij extern ondersteunde projecten voor vredesopvoeding (2005-2007)*

		Basisonderwijs	Secundair onderwijs	TOTAAL
Zeer goed	N	66	70	136
	%	46,5%	42,2%	44,2%
Goed	N	58	79	137
	%	40,8%	47,6%	44,5%
Neutraal	N	18	17	35
	%	12,7%	10,2%	11,4%
TOTAAL	N	142	166	308

De scholen die in de periode 2005-2007 geen vredesopvoedingsprojecten organiseerden, werd gevraagd naar de redenen hiervoor. Als belangrijkste reden gaven scholen aan dat ze er simpelweg te weinig tijd voor hebben (zie tabel 14). Vooral in het secundair onderwijs wordt daar trouwens vaak aan toegevoegd dat er wel interesse is voor vredesopvoedingsprojecten, maar dat niemand het op zich neemt om iets te organiseren. Interessant voor onze studie is trouwens dat verschillende van de niet-organiserende scholen aangeven dat ze te weinig zicht hebben op het aanbod en/of de kwaliteit van dit soort projecten. Zowel in het basisonderwijs als in het secundair onderwijs zou dit een belangrijke reden zijn voor het niet organiseren van vredesopvoedingsprojecten (respectievelijk 39% en 34% in basisonderwijs en 36% en 44% in het secundair onderwijs).

Tabel 14: Redenen voor het niet organiseren van vredesopvoedingsprojecten (2005-2007)

		Basisonderwijs				Secundair onderwijs			
		(Zeer) belangrijk	Tussen beide	(helemaal) niet belangrijk	N	(Zeer) belangrijk	Tussen beide	(helemaal) niet belangrijk	N
Er is te weinig interesse	%	17,6	52,7	29,7	91	39,5	27,9	32,6	43
We hebben te weinig financiële middelen	%	20,7	20,7	58,7	92	33,3	24,4	42,2	45
We geven de voorkeur aan vakspecifieke eindtermen	%	34,5	40,2	25,3	87	35,6	37,8	26,7	45
Er is wel interesse, maar niemand neemt het op zich om iets te organiseren	%	33,0	38,5	28,6	91	51,1	24,4	24,4	45
We hebben geen duidelijk zicht op het aanbod van dit soort projecten	%	38,5	44,0	17,6	91	35,6	42,2	22,2	45
We hebben geen duidelijk zicht op de kwaliteit van dit soort projecten	%	34,4	45,6	20,0	90	43,5	34,8	21,7	46
Te weinig tijd	%	51,6	24,2	24,2	91	50,0	27,3	22,7	44
Zulke projecten halen toch niets uit	%	1,2	23,3	75,6	86	11,9	21,4	66,7	42

3.3.4 Vorming voor vredesopvoeding voor onderwijspersoneel

De vertegenwoordigers van de scholen die meewerkten aan de bevraging werd ook gevraagd of ze tijdens de schooljaren 2005-2006 en 2006-2007 zelf een vorming hebben genoten over vredesopvoeding. Hieruit blijkt dat een vrij grote groep leerkrachten/directeurs uit het basis- en het secundair onderwijs recent een bijscholing heeft gevolgd over vredesopvoeding (zie tabel 15).

Tabel 15: Vorming voor vredesopvoeding tijdens de schooljaren 2005-2006 en 2006-2007

		Basisonderwijs	Secundair onderwijs	TOTAAL
Vorming	N	92	107	199
	%	35,4%	40,1%	37,8%
Geen vorming	N	168	160	328
	%	64,6%	59,9%	62,2%
TOTAAL	N	260	267	527

De vorming voor vredesopvoeding blijkt bij bijna tweederde van de respondenten te bestaan uit een studiedag (zie tabel 16). Cursussen en congressen worden minder gebruikt voor vredeseducatieve bijscholing van leerkrachten.

Tabel 16: Methode van gevolgde vorming over vredesopvoeding (2005-2007)

		Basisonderwijs	Secundair onderwijs	TOTAAL
Studiedag	N	58	67	125
	%	64,4%	63,2%	63,8%
Cursus	N	15	19	34
	%	16,7%	17,9%	17,3%
Congres	N	5	2	7
	%	5,6%	1,8%	3,6%
Andere	N	12	18	30
	%	13,3%	17,0%	15,3%
TOTAAL	N	90	106	196

Bij een grote groep leerkrachten en directeurs leeft ook het gevoel dat er extra nood is aan het volgen van dit soort vorming: meer dan de helft van het bevraagde onderwijspersoneel in het basis- en secundair onderwijs is het (helemaal) eens met deze stelling (respectievelijk 55% en 60%). Bij onderwijspersoneel dat zelf recent een vorming rond vredesopvoeding volgde, ligt dit percentage nog een stuk hoger (respectievelijk 72% en 76%).

Tabel 17: Aantal en percentage leerkrachten dat vindt dat er extra nood is aan het volgen van vorming rond vredesopvoeding bij collega's (2005-2007)

		Basisonderwijs	Secundair onderwijs	TOTAAL
Helemaal eens	N	24	44	68
	%	9,3%	16,6%	13,0%
Eens	N	117	114	231
	%	45,2%	43,0%	44,1%
Neutraal	N	101	83	184
	%	39,0%	31,3%	35,1%
Oneens	N	14	21	35
	%	5,4%	7,9%	6,7%
Helemaal oneens	N	3	3	6
	%	1,2%	1,1%	1,1%
TOTAAL	N	259	265	524

3.3.5 Deelbesluit

Uit de kwantitatieve analyses in deze sectie kunnen we leren dat in Vlaanderen relatief veel scholen vredesopvoedingsprojecten organiseren en dit zowel in het basisonderwijs als in het secundair onderwijs. Deze projecten worden vrij vaak ondersteund door externe organisaties, die voornamelijk didactisch materiaal aanleveren waarmee de scholen dan zelf aan de slag kunnen. Projecten aangeboden door deze organisaties waarbij de scholen louter passieve afnemer zijn, zijn eerder uitzonderlijk. Opvallend daarbij is dat secundaire scholen die vredesopvoedingsprojecten organiseren, minder vaak een beroep doen op externe organisaties dan de basisscholen en als ze het doen relatief vaker louter een passieve afnemer zijn. Basisscholen zoeken vaker ondersteuning op en gaan bijna altijd zelf aan de slag met het materiaal van de externe organisaties.

Vaak bestaat er een concrete aanleiding voor scholen om vredesopvoedingsprojecten te organiseren, bijvoorbeeld als reactie op bepaalde gebeurtenissen op school zoals pestgedrag of op een maatschappelijk gebeurtenis zoals een daad van zinloos geweld. Vooral in het basisonderwijs is er vaak een concrete aanleiding. Bij secundaire scholen is dit minder het geval. Deze vredesopvoedingsprojecten komen er meestal op initiatief van een leerkracht of een groep leerkrachten. Projecten op initiatief van de leerlingen zelf, de ouders of externe organisaties komen nauwelijks voor in Vlaamse scholen.

Hoewel vrij vaak beroep wordt gedaan op (het materiaal van) externe organisaties, is de weg naar deze organisaties niet altijd even makkelijk. Een aanzienlijke groep scholen gaf aan dat een reden waarom ze geen vredesopvoedingsprojecten organiseren, een gebrek aan zicht is op het aanbod en/of de kwaliteit van dit soort projecten. Wanneer scholen een beroep doen op externe organisaties, hebben ze deze organisaties meestal gevonden via een persoonlijk contact. Verder lijkt ook het rechtstreeks aanschrijven van scholen een goede strategie van de externe organisaties om hun projecten aan te bieden aan scholen (vooral in het basisonderwijs en vooral voor projecten die volledig door de organisatie worden uitgewerkt).

Extern ondersteunde projecten in het Vlaamse onderwijs werken vaak rond het bevorderen van verdraagzaamheid en een democratische attitude. Projecten rond het bevorderen van geweldloosheid komen minder vaak voor. De vredesopvoedingsprojecten die door externe organisaties worden ondersteund, bestaan vaak uit een combinatie van meerdere werkvormen, bijvoorbeeld een uitstap gevolgd door een klasdiscussie. In het basisonderwijs zijn de drie meest gebruikte werkvormen lessenreeksen, klasdiscussies en themadagen/weken. In het secundair onderwijs is het onderscheid tussen de vaak en minder vaak gebruikte werkvormen minder groot. Een ander opmerkelijk verschil tussen het basis- en het secundair onderwijs is de tijdsduur van de projecten. In het basisonderwijs duren de overgrote meerderheid van de projecten een week of langer, terwijl in het secundair onderwijs vooral kortlopende projecten worden georganiseerd. Hoewel de thema's grotendeels dezelfde zijn, worden in basis- en secundair onderwijs duidelijk voor andere aanpakken gekozen om deze thema's te behandelen.

De scholen zijn over het algemeen tevreden over de vredesopvoedingsprojecten die bij hen worden georganiseerd en ze geven ook stevast aan tevreden te zijn over de samenwerking met de aanbiedende organisaties. Hoewel we de resultaten van dit deel van de bevraging met de nodige terughoudendheid dienen te bekijken – het gaat nu eenmaal in grote mate over een zelfevaluatie door de organiserende leerkrachten en zonder dat we de leerlingen zelf hebben gehoord – wijzen ze in de richting van een vrij hoge effectiviteit van de georganiseerde projecten. Volgens de scholen hebben vredesopvoedingsprojecten zeker zin, verbeteren ze meestal de kennis van de leerlingen over bepaalde onderwerpen en hebben ze een positieve impact op de vaardigheden en attitudes van de leerlingen. Verder onthouden we dat een kwart tot de helft van de scholen een positieve impact percipiëerden op het schoolklimaat en op de houding van de leerlingen ten aanzien van geweld op school.

3.4

Vredesopvoedingsprojecten: een analyse van het aanbod

We zagen reeds dat in de meeste Vlaamse basisscholen en secundaire scholen projecten voor vredesopvoeding worden georganiseerd, en dat inbreng of aanbod door derden daarbij vrij frequent wordt gebruikt en gewaardeerd. In het resterende deel van dit rapport zullen we precies dit aanbod door derden onder de loep nemen. Een grondige verkenning van het terrein van vredesopvoeding in Vlaanderen, volgens de afbakening die in het tweede hoofdstuk werd gemaakt, leverde een databank op met 454 vredeseducatieve initiatieven georganiseerd door 62 organisaties. Dat er daarnaast tijdelijke projecten bestaan of aanbieders die zich uitsluitend op (buitenschools) jeugdwerk of volwassenenvorming richten, hebben we reeds toegelicht. Dat we ten aanzien van democratische vorming (verantwoordelijkheid versus reproductie) en milieueducatie (aspecten onrecht, ongelijkheid, oorlog) een strikte afbakening hebben gehanteerd, zagen we ook al. In werkelijkheid kan het totale aanbod aan vredesopvoeding in Vlaanderen dus nog verder aangevuld worden, maar het geheel zal uiteindelijk steeds moeilijker te vatten en af te bakenen worden. In het verdere verloop van dit rapport beperken we ons dan ook tot de 62 geïdentificeerde organisaties en hun 454 vredeseducatieve initiatieven.

De verscheidenheid binnen dit aanbod is groot. Initiatieven variëren van reizen, stads-wandelingen en museumbezoeken, over film, verteltheater en getuigenissen, tot spellen, materialenkoffers en klastoonstellingen. Het kunnen eenmalige lesideeën zijn om een welbepaald probleem aan te pakken, opeenvolgende projecten die een leerlijn volgen, of didactische methodes die over meerdere jaren volgehouden worden. We brengen dit alles generiek in kaart, waarbij we eerst algemeen de data presenteren, vervolgens het aanbod analyseren volgens type organisatie of type vredesopvoeding, daarna een doorlichting bieden volgens doelgroep, en tenslotte verschillende vormen en methodes presenteren. We voorzien deze besprekingen van voorbeelden die het totale plaatje tastbaarder maken.

3.4.1 Algemene data

De 62 geïdentificeerde organisaties bieden gemiddeld 8,1 projecten aan. De aandachtige lezer merkt meteen dat we met dit gemiddelde op een totaal van meer dan 454 projecten lijken uit te komen. Dat komt omdat ongeveer 10% van de projecten het resultaat is van samenwerking tussen twee of meer organisaties. Achter het gemiddelde gaat bovendien

een grote variatie schuil. In de volgende tabel geven we aantallen organisaties weer ingedeeld volgens aantal aangeboden activiteiten. We herhalen voor alle duidelijkheid dat we niet alle activiteiten van elke organisatie hebben geteld, maar enkel die activiteiten die aan onze omschrijving van vredesopvoeding voldoen, en die in september en oktober 2009 beschikbaar waren.

Tabel 18: Aantal vredeseducatieve projecten per organisatie (geclusterd)

aantal organisaties...	
met 1 project	10
met 2 tot 5 projecten	33
met 6 tot 20 projecten	13
met 21 tot 50 projecten	4
met meer dan 50 projecten	2

Tien organisaties bieden slechts één activiteit aan en nog eens meer dan de helft van de organisaties maximaal vijf projecten. Dit betekent niet noodzakelijk dat deze organisaties 'kleine' spelers zijn op het terrein van vredesopvoeding. Fort van Breendonk, Joods Museum van Deportatie en Verzet, IJzerbedevaartcomité/IJzertorenmuseum en In Flanders Fields Museum, om slechts enkele voorbeelden te noemen, bereiken jaarlijks honderdduizenden leerlingen met slechts één activiteit uit hun aanbod: een didactisch omkaderd bezoek aan een museaal ingevulde historische site. Aan het andere eind van het spectrum staan de drie numeriek grootste aanbieders in voor meer dan een derde van het totaal aantal projecten. Het gaat meer bepaald om het Centrum Informatieve Spelen, Jeugd & Vrede en Djapo.

In tabel 19 geven we de indelingen volgens doelgroep, didactische benadering, negatieve en/of positieve vrede, en de locatie van projecten (op of buiten de school).

Tabel 19: Overzichtstabel ingedeeld volgens doelgroep, methode, negatief/positief en locatie

aantal projecten met als...							
1) doelgroep	kleuter-onderwijs	1ste graad lager onderwijs	2de graad lager onderwijs	3de graad lager onderwijs	1ste graad secundair onderwijs	2de graad secundair onderwijs	3de graad secundair onderwijs
	53	97	135	203	175	179	192
2) methode	cognitief		interactief		ervaringsgericht		proces
	287		225		341		41
3) type vredesopvoeding	positief		negatief		beide		
	364		59		31		
4) locatie	op locatie		niet op locatie				
	72		382				

Deze naakte gegevens leren vooral dat er een mooie spreiding aan projecten bestaat. We vestigen in het bijzonder de aandacht op het overwicht aan positieve vredesopvoeding, d.w.z. opvoeding gericht op een vreedzame samenleving of vredescultuur, veeleer dan op de loutere afwezigheid van oorlog of fysiek geweld. Ook het feit dat driekwart van de projecten in meerdere of mindere mate gebruik maakt van ervaringsgerichte methodieken, is het vermelden waard. Het relatief lage aantal procesmatige projecten dient dan weer gerelativeerd. Aangezien de analyse gebeurt op basis van individuele initiatieven of projecten, is het logisch dat een geïsoleerd initiatief op zich zelden procesmatig te noemen is. Dit sluit uiteraard niet uit dat een opeenvolging van verschillende projecten of de inbedding in een schooljaar, een leerlijn of een schoolklimaat alsnog voor een procesmatige didactiek kan zorgen en dat vrijwel alle projecten dus wel in een procesmatige aanpak kunnen worden ingepast. Op alle gegevens uit deze tabel komen we nog in meer detail terug.

combinaties van types vredesopvoeding

Tot slot van deze algemene voorstelling gaan we voor het eerst dieper in op de aard van de vredeseducatieve initiatieven. We geven aan hoeveel projecten er tot elk van de vijf door Harris onderscheiden types van vredesopvoeding behoren, en welke combinaties van types vaak of zelden voorkomen. Wanneer drie of vier types gecombineerd worden, is het omslachtig dit in een twee-dimensionale tabel weer te geven. Aangezien het alles samen slechts om een dertigtal projecten gaat, hebben we zo'n complexe tabel vermeden, en bespreken we opmerkelijke combinaties in de tekst.

Tabel 20: Aantal projecten per type(s) vredesopvoeding

	inter- nationale educatie	mensen- rechten- educatie	ontwikke- lings- educatie	milieu- educatie	conflict- hanterings- educatie	
aantal projecten met 1 type vredesopvoeding						314
	87	74	51	13	89	
aantal projecten met 2 types vredesopvoeding						109
... en internationale educatie		42	21	3	7	
... en mensenrechteneducatie			7	0	20	
... en ontwikkelingseducatie				7	1	
... en milieueducatie					1	
aantal projecten met 3 types vredesopvoeding						26
aantal projecten met 4 types vredesopvoeding						4
aantal projecten met alle 5 de types vredesopvoeding						1
TOTAAL	189	166	114	37	125	454

Het bleek relatief gemakkelijk om projecten toe te wijzen aan één van deze vijf types. Meer dan twee derde was eenduidig aan één type toe te schrijven, waarbij opvoeding voor conflicthantering (89x) en internationale opvoeding (87x) het vaakst voorkwamen. 140 projecten combineren verschillende types vredesopvoeding, en daarbij valt op dat opvoeding voor conflicthantering – min of meer gelijk te schakelen aan de ‘kleine vrede’ – veel minder gecombineerd wordt (36 op 125 projecten) dan de types rond ‘grote vrede’: internationale opvoeding (102 op 189), mensenrechten- (92 op 166) of ontwikkelingseducatie (63 op 114).

Wanneer opvoeding voor conflicthantering dan toch in combinatie met een ander type voorkomt, gaat het in de meeste gevallen om projecten rond interculturele verdraagzaamheid in de directe leefomgeving, wat zich op het kruispunt met mensenrechteneducatie bevindt.

De meest voorkomende combinaties zijn echter die tussen internationale, mensenrechten- en/of ontwikkelingseducatie. Projecten rond mondiale vorming combineren vaak een internationaal en een ontwikkelingsaspect, en daarnaast wordt vaak gebruik gemaakt van kinderrechten om één en ander toe te spitsen op de leefwereld van kinderen. Bijvoorbeeld de verschillende inleefspelen rond straatkinderen van Mobile School, de fototentoonstelling *5+4=1* van 11.11.11 over de leefwereld van leeftijdsgenoten (bv. kind-soldaten en kinderarbeid) of de lesmap *Onderwijs, mijn recht* van Unicef België met casussen over Malawi, Mozambique en India, dragen kenmerken van elk van deze drie types in zich.

Milieueducatie komt in het geheel veel minder voor, maar dat is vooral te wijten aan onze restrictieve afbakening waarbij een aspect van onrecht, ongelijkheid of oorlog vereist is vooraleer we milieueducatie tot vredesopvoeding rekenen. Om dezelfde reden komt milieueducatie verhoudingsgewijs ook het vaakst voor in combinatie met andere types (24 van 37 projecten). De combinatie met ontwikkelingseducatie komt het meest voor, waarbij de ecologische voetafdruk, duurzame ontwikkeling en vooral water preferentiële thema's blijken. Broederlijk Delen biedt enkele activiteiten rond duurzame ontwikkeling en ecologische voetafdruk aan, waarbij op verschillende doelgroepen gemikt wordt (van tweede graad lager onderwijs tot derde graad secundair onderwijs), en waarbij verschillende methodes gecombineerd worden (van het inleefspel *Dhunkurya* over het vormingsprogramma *Footprints* tot *Op grote voet... maar in nauwe schoenen* i.s.m. Wannes verteltheater). PROTOS is als ontwikkelings-ngo specifiek met het waterthema bezig en heeft op dit vlak een gevarieerd aanbod van tentoonstellingen, opdrachterspelen en multimedia-ondersteuning voor de hoogste graden van het secundair onderwijs. Al dan niet in samenwerkingsverbanden hebben ook WWF, GREEN, Jeugd & Vrede, het Kinderrechtenhuis, Wereldwerkplaats, Djapo, 11.11.11 en Horizon Educatief projecten rond dit thema. Waterschaarste, het recht op water en conflicten over water laten bovendien raakpunten met internationale en mensenrechteneducatie toe.

In de volgende paragraaf nemen we de indeling in types vredesopvoeding (zie 2.3.2) en de rubrieken waarin we de organisaties hebben ingedeeld (zie 3.2), als uitgangspunt van analyse.

3.4.2 Analyse per type organisatie en type vredesopvoeding

De analyses en voorbeelden in dit deeltje laten toe een beter zicht te krijgen op verschillende profielen van organisaties en de samenhang met thematische aandachtspunten. Tabellen met absolute cijfers en tabellen met percentages en aanduiding van significante verbanden wisselen elkaar af. We beginnen met overzicht van het aantal projecten per type organisatie.

Tabel 21: Aantal projecten per organisatie, ingedeeld per type organisatie (N=62)

aantal organisaties met...	vredesbeweging	oorlog & vrede	internationaal	mensenrechten	ontwikkeling	milieu	kleine vrede & conflict-hantering	educatieve organisaties
1 project	1	1	1	0	4	0	2	1
2 tot 5 projecten	3	5	7	4	8	2	3	1
6 tot 20 projecten	2	2	2	4	1	0	1	1
21 tot 50 projecten	0	0	1	1	1	0	0	1
meer dan 50 projecten	1	0	0	0	0	0	0	1
TOTAAL	7	8	11	9	14	2	5	5
gemiddeld aantal projecten	12,6	4,2	8	9,7	4,5	2	4,2	19,4

We vestigden in de vorige paragraaf al de aandacht op de drie grootste aanbieders en op het feit dat een klein aantal initiatieven niet noodzakelijk iets zegt over het bereik en de mate van diepgang of uitwerking. Wanneer we nu de gedetailleerde tabel overschouwen, vallen vooral de hoge gemiddelden bij educatieve organisaties (d.w.z. zonder typisch vredeseducatieve specialisatie) en in mindere mate vredesbeweging op. Ook organisaties binnen de rubrieken internationaal en mensenrechten hebben een aanbod rond of net boven het gemiddelde. Bij de tien grootste aanbieders vinden we zowel educatieve organisaties die niet enkel rond vredesopvoeding werken (bv. Centrum Informatieve Spelen),

als organisaties die zich elk binnen hun niche specifiek op educatie toeleggen. Zo is er Jeugd & Vrede in de categorie vredesbeweging, Djapo en Studio Globo op het vlak van mondiale vorming (rubriek internationaal) en VORMEN op het vlak van mensenrechten. Bij de organisaties die niet enkel tot educatief werk te herleiden zijn, springen eigenlijk enkel Pax Christi Vlaanderen en 11.11.11 eruit wat het aantal initiatieven betreft. Globaal genomen blijkt de overgrote meerderheid van het vredeseducatieve aanbod in Vlaanderen dus afkomstig van organisaties die hun educatieve missie – al dan niet gecombineerd met een duidelijke thematische afbakening – op de eerste plaats zetten. Dat betekent uiteraard niet dat inhoudelijk gespecialiseerde organisaties voor wie het educatieve werk slechts één onderdeel van hun werking is, de kwaliteit van hun vredeseducatieve initiatieven minder deskundig zouden invullen. Het impliceert wel dat vredesopvoeding – al dan niet onder die noemer – of het uitwerken van het educatieve materiaal in veruit de meeste gevallen topprioriteiten zijn binnen de werking van de aanbiedende organisaties.

verbanden tussen types organisatie en types vredesopvoeding

In de twee volgende tabellen koppelen we de indeling in types organisaties aan het type vredesopvoeding, eerst op basis van de vijfledige indeling van Harris, daarna op basis van de indeling in positieve en negatieve vrede van Galtung.

Tabel 22: Aantal projecten per type vredesopvoeding, volgens type organisatie (N=501)⁸

	vredes- bewe- ging	oorlog & vrede	interna- tionaal	mensen- rechten	ontwik- keling	milieu	kleine vrede & conflict- hante- ring	educatie- ve orga- nisaties
internatio- nale educatie	56	35	64	18	21	2	0	11
mensen- rechten- educatie	31	12	27	83	15	1	2	17
ontwikke- lingsedu- catie	8	0	33	7	53	4	0	22
milieu-edu- catie	7	0	3	1	14	5	0	14
conflict- hanterings- educatie	33	1	4	20	1	0	25	55
TOTAAL	93	35	88	91	65	5	25	99
gemiddeld # types per project	1,5	1,4	1,5	1,4	1,6	2,4	1,1	1,2

We merken dat de organisaties die rond kleine vrede en conflicthantering werken, het minst spreiding hebben over verschillende types vredesopvoeding. Dit ligt in lijn met de vaststelling in de vorige paragraaf dat conflicthantering/beheersing ook als type vredesopvoeding het minst gecombineerd wordt met andere types. We stellen wel vast dat enkele andere types organisaties ook vaak oog hebben voor opvoeding voor conflict-hantering, meer bepaald de categorieën educatieve organisaties, vredesbeweging en mensenrechten.

Milieuorganisaties hebben een vrij klein vredeseducatief aanbod, maar zoals we eerder al toelichtten, is dit een direct gevolg van onze keuzes bij het afbakenen. Op basis van de

⁸ We vestigen er de aandacht op dat de N-waarde van deze tabel 501 is, hoewel we slechts 454 vredeseducatieve projecten hebben geanalyseerd. In tabellen 'per type organisatie' worden projecten met meerdere aanbieders immers bij elke aanbieder afzonderlijk meegerekend en dus dubbel of driedubbel geteld.

summiere data blijkt wel de preferentiële link met ontwikkeling, zowel in de aandacht voor ontwikkelingseducatie binnen het vredeseducatieve aanbod van milieuorganisaties, als in de aandacht voor milieueducatie bij ontwikkelingsorganisaties.

‘Oorlog & vrede’-organisaties hebben een uitgesproken voorkeur voor internationale educatie, wat gezien de link met interstatelijke oorlogen niet verwonderlijk is. Daarnaast is er een opmerkelijk aandeel dat ook een aspect mensenrechteneducatie in zich draagt. Deze combinatie komt vooral voor bij organisaties die aan de Tweede Wereldoorlog gekoppeld zijn en dus uitgebreid aandacht besteden aan de raciale en politieke vervolgingen.

Mensenrechtenorganisaties op hun beurt blijken zich veelal aan het mensenrechtenthema te houden. Dit sluit uiteraard niet uit dat er af en toe een mondiaal of interpersoonlijk aspect aan te pas komt, wat meteen de combinaties met internationale opvoeding en opvoeding voor conflicthantering verklaart. Omgekeerd merken we dat andere types organisaties wel vaak aan mensenrechteneducatie doen, veelal in combinatie met hun respectieve mondiale of interpersoonlijke kernactiviteiten.

De grootste spreiding in het aanbieden van verschillende types vredesopvoeding vinden we bij de vredesbeweging en bij de categorie educatieve organisaties die geen specifiek profiel hebben binnen vredesopvoeding. Dit is in beide gevallen weinig verrassend, aangezien de vredesbeweging logischerwijs het grootste deel van het vredesveld bestrijkt, en de educatieve organisaties hun specialisatie veeleer aan een vormelijk of pedagogisch dan aan een toegespitst inhoudelijk profiel danken. Ondanks een brede spreiding van hun initiatieven over verschillende types vredesopvoeding, blijken de ‘educatieve organisaties’ zelden verschillende types te combineren binnen eenzelfde project. Daarnaast vertonen ze een duidelijke voorkeur voor opvoeding voor conflict-hantering. De vredesbewegingen op hun beurt blijken een voorkeur te hebben voor internationale educatie, en zijn tegelijk relatief weinig bezig met ontwikkelingseducatie. Deze vaststelling is opmerkelijk, niet alleen omdat het Noord-Zuidthema een internationaal of mondiaal thema sui generis is, maar ook omdat de organisaties binnen de categorieën internationaal en ontwikkeling wel voluit deze dubbele kaart trekken. Een plausibele verklaring hiervoor zou kunnen liggen in een voorkeur bij de vredesbeweging voor projecten over internationale conflicten, wat minder een ontwikkelingsaspect in zich draagt, en bij de twee andere categorieën voor projecten over mondiale vorming, wat duidelijk op het kruispunt van internationale en ontwikkelingseducatie ligt. Als deze hypothese klopt, zou dat moeten blijken uit de volgende tabel. Daarin geven we per type organisatie aan hoeveel projecten werken rond positieve vrede, rond negatieve vrede of rond beide. Projecten die positieve en negatieve vrede combineren, worden in onderstaande tabel niet ook nog eens bij negatief en positief afzonderlijk worden geteld. ‘Negatief’ en ‘positief’ moeten dus gelezen worden als *enkel* negatieve vrede respectievelijk *enkel* positieve vrede.

Tabel 23: Aantal projecten voor negatieve/positieve vrede, volgens type organisatie (N=501)

	vredes- bewe- ging	oorlog & vrede	interna- tionaal	mensen- rechten	ontwik- keling	milieu	kleine vrede & conflict- hante- ring	educa- tieve organi- saties
Negatief	27	31	1	1	2	0	1	3
Positief	51	0	84	87	62	5	18	93
beide	15	4	3	3	1	0	6	3
TOTAAL	93	35	88	91	65	5	25	99

Het aanbod aan positieve vrede (werken aan een vredescultuur), blijkt veel groter dan het aanbod aan negatieve vrede (tegengaan van gewelddadig gedrag). Het aandeel positief of negatief is bovendien niet gelijkmatig verdeeld over de verschillende types organisaties. Bij de 'oorlog & vrede'-organisaties zijn alle projecten minstens gedeeltelijk rond negatieve vrede opgebouwd. Dit betekent in concreto dat 'nooit meer oorlog', 'dit was waanzin', 'dit mag nooit meer gebeuren' of 'dit mag nooit vergeten worden' altijd deel uitmaakt van de boodschap, al dan niet aangevuld met een positief alternatief of met een positieve vredesboodschap. Daarnaast hebben ook de vredesbeweging en de organisaties die rond kleine vrede werken een aanzienlijk aandeel (tussen een kwart en de helft) initiatieven die op negatieve vrede of op een combinatie van positieve en negatieve vrede gericht zijn. Niettemin is er bij deze organisaties toch al een overwicht aan positieve vrede. *VlinderSlag*, een informatief spel voor 9- tot 15-jarigen van Zinloos Geweld, of *Schiet op, Belol*, een werkwijze van Jeugd & Vrede om kleuters met ruzies te leren omspringen, zijn voorbeelden van combinaties tussen ingaan tegen geweld (negatief) en leren omgaan met conflicten (positief).

Het overwicht aan positieve vrede is nog veel meer uitgesproken bij alle andere categorieën. Er bestaan wel enkele projecten voor negatieve vrede bij internationaal-gerichte of mensenrechtenorganisaties, hoewel ook hier vaak in combinatie met positieve elementen rond mensenrechten, conflicthantering of veerkracht. Zo hebben Jeugd Rode Kruis en Handicap International projecten rond antipersoonsmijnen of clustermunition, Amnesty International levert didactisch omkaderd videomateriaal over religieus, raciaal en seksueel geweld op wereldschaal, en het Kinderrechtenhuis en Leefsleutels (i.s.m. Child Focus) bieden benaderingen aan over (over)leven na seksueel geweld. Vrijwel alle projecten van organisaties binnen de categorieën internationaal, mensenrechten, ontwikkeling en milieu zijn echter op positieve vrede gericht.

Het onderscheid tussen organisaties die spontaan met vrede geassocieerd worden, en organisaties die wel degelijk aan vredesopvoeding doen hoewel ze daar zelf vaak een andere term voor gebruiken, blijkt gelijk te lopen met de mate waarin al dan niet aan negatieve vrede wordt gewerkt. Vredesorganisaties, zowel op het vlak van de grote of internationale vrede als op het vlak van de kleine of interpersoonlijke vrede, blijken het

meest nadrukkelijk negatieve en positieve vrede te combineren. Organisaties die rond de geschiedenis van of de herinnering aan oorlogen of misdaden tegen de menselijkheid werken, streven een betere of vredelievende wereld na via negatieve vrede of het vermijden van geweld of gruwel. Vredesopvoeding die zich op positieve vrede toelegt, kennen we meestal onder een andere noemer, bijvoorbeeld mensenrechteneducatie, ontwikkelingseducatie of mondiale vorming.

De schaarste aan ‘negatieve vrede’-initiatieven bij organisaties binnen de categorieën internationaal en ontwikkeling is in overeenstemming met onze hypothese, namelijk dat de combinatie van internationale opvoeding en ontwikkelingseducatie binnen mondiale vorming te situeren valt. Het gevarieerde aanbod van zowel negatieve als positieve vrede bij de vredesbeweging, laat op zich niet toe uitsluitend te geven of deze organisaties op internationaal vlak vooral op conflicten of oorlogen toegespitst zijn. Het valt uit deze gegevens immers niet af te leiden of het specifiek hun initiatieven op het vlak van internationale opvoeding zijn waarin aan negatieve vrede gewerkt wordt. Een specifieke analyse op onze data leert evenwel dat van de 56 ‘internationale opvoeding’-projecten door de vredesbeweging, 35 geheel of gedeeltelijk aan negatieve vrede gewijd zijn, of omgekeerd dat 35 van hun 42 ‘negatieve vrede’-projecten tot internationale opvoeding gerekend kunnen worden. Het onderscheid tussen de organisaties die traditioneel met vrede geassocieerd worden, en organisaties die in de ruime zin aan vredesopvoeding doen, blijkt dus op twee niveaus. Ten eerste komt negatieve vrede in het algemeen vrijwel niet voor bij de tweede groep organisaties. Ten tweede zien we specifiek binnen internationale opvoeding dat de vredesbeweging en de ‘oorlog & vrede’-organisaties hier een voornamelijk ‘negatieve vrede’-invulling aan geven, en dat internationale opvoeding door organisaties binnen de rubrieken internationaal en ontwikkeling bijna 100% op positieve vrede gericht is.

Dit wordt bevestigd in de volgende tabel, waarin de types vredesopvoeding afgezet zijn tegen de positieve en/of negatieve invulling van vredesopvoeding.

Tabel 24: Percentages van invulling (negatieve/positieve) vrede per type vredesopvoeding

	Internationale educatie (N=189)	Mensenrechteneducatie (N=166)	Ontwikkelingseducatie (N=114)	Milieu-educatie (N=37)	Conflict-hanteringseducatie (N=125)	TOTAAL (N=454)
Negatief	30,2	9,0	0,9	2,7	2,4	13,0
Positief	60,8	83,7	95,6	94,6	85,6	80,2
Beide	9,0	7,2	3,5	2,7	12,0	6,8

Negatieve vrede komt significant het vaakst voor binnen internationale opvoeding en het minst binnen ontwikkelingseducatie. De combinatie tussen internationale en ontwikkelingseducatie in de vele mondiale vormingsprojecten – die dus uitgesproken positieve vrede blijken – zijn dus vrij strikt te onderscheiden van de ‘negatieve vrede’-initiatieven rond historische of actuele internationale conflicten. Over mensenrechteneducatie

kunnen in deze context geen significante conclusies worden getrokken, wellicht door de divergentie tussen enerzijds de ‘negatieve vrede’-initiatieven rond de vervolgingen tijdens de Tweede Wereldoorlog en interpersoonlijke onverdraagzaamheid, en anderzijds de ‘positieve vrede’-projecten, in het bijzonder rond kinderrechten. Milieueducatie – binnen het kader van vredesopvoeding, welteverstaan – bevat dan weer te weinig projecten om echt uitspraken te kunnen doen. Opvoeding voor conflicthantering of kleine vrede combineert dan weer significant het meest negatieve en positieve vrede, waarbij projecten rond preventie van pesten en onverdraagzaamheid hiervoor wellicht de doorslag geven.

verbanden tussen types organisatie en locatie

Zoals uit de volgende tabel blijkt, biedt ook het al dan niet op locatie plaatsvinden van initiatieven, inzicht in de verschillen tussen types organisaties.

Tabel 25: Aantal projecten op locatie, volgens type organisatie (N=501)

	vredesbeweging	oorlog & vrede	internationaal	mensenrechten	ontwikkeling	milieu	kleine vrede & conflict-hanteling	educatieve organisaties
op locatie	12	21	13	7	12	0	3	10
niet op locatie	81	14	75	84	53	5	22	89
TOTAAL	93	35	88	91	65	5	25	99

De enige categorie aanbieders bij wie een meerderheid aan initiatieven op locatie plaatsvindt, zijn de organisaties die rond ‘oorlog & vrede’ werken. In de meeste gevallen gaat het om plaatsen waar afschuwelijke dingen zijn gebeurd en activiteiten die kaderen binnen de negatieve vrede. Op die indrukwekkende en veelal museaal ingevulde locaties hangt een pakkende sfeer die men kan gebruiken om een vredesboodschap mee te geven. De beklemmende sfeer in het Fort van Breendonk, waar tijdens de Tweede Wereldoorlog politieke gevangenen waren opgesloten, grijpt de bezoekers naar de keel. De verspilling van mensenlevens die je op de WOI-begraafplaatsen van Passendale en Langemark overweldigt, sluit aan bij het inzicht dat leerlingen kunnen verwerven in het Memorial Museum Passchendaele 1917 of het In Flanders Fields Museum. Ook het Instituut voor Veteranen en Jeugd & Vrede organiseren daguitstappen naar deze locaties. Op een heel andere manier biedt het Talbot House in Poperinge een authentieke inkijk in het dagelijkse leven van soldaten achter het front tijdens WOI. De reusachtige graftoren en de vredespoort in Diksmuide zijn een indrukwekkende setting voor een bezoek aan het IJzertorenmuseum. Naast de sites zelf, draagt de inrichting van deze musea nog bij tot het doordrongen geraken van wat zich nooit meer mag herhalen. Het Joods Museum van Deportatie en Verzet, op de exacte plaats van waaruit 25000 mensen werden weggevoerd naar een uitroeiingskamp,

bereidt zich momenteel voor op de opening van een nieuw en groter museum, maar is ook in zijn huidige vorm al overweldigend. Het zijn stuk voor stuk voorbeelden van wat we herinneringseducatie noemen, een vorm van educatie die haar vredeseducatief doel nastreeft door de herinnering aan afschuwelijke historische fenomenen levend te houden. Het zijn schoolvoorbeelden van wat Galtung negatieve vrede noemt. Het predicaat 'negatief' houdt hier geen waardeoordeel in, maar wijst enkel op het feit dat iets wat men *niet* (opnieuw) wil, centraal staat of het uitgangspunt vormt. Negatieve vrede sluit overigens niet uit dat er positieve vrede aan wordt gekoppeld, zoals bijvoorbeeld het Fort van Breendonk doet met zijn focus op mensenrechten. In hun geheel zijn de activiteiten van 'oorlog & vrede'-organisaties ietwat apart binnen vredesopvoeding door de uitgesproken 'negatieve vrede'-benadering, het overwicht aan activiteiten op historische locaties, en de expliciete koppeling aan geschiedenis.

Ook bij de andere organisaties vindt iets meer dan 10% van de activiteiten op locatie plaats. Op een luttel uitzondering na, zoals *Een open venster op de wereld* van Horizon Educatief aan de Atlantikwall te Raversijde-Oostende, gaat het bij die andere organisaties niet over historisch geladen locaties. Vrijwel altijd zijn het projecten die volgens Galtungs opdeling tot positieve vrede behoren. Het gaat concreet over tentoonstellingen, stadswandelingen, inleefprogramma's, enz. Het Vredeshuis Gent bijvoorbeeld kiest er bewust voor om al zijn activiteiten in of rond het vredeshuis zelf te organiseren, en dus 'op locatie' vanuit het standpunt van de deelnemende scholen. Ook Oxfam Solidariteit, Foyer en De Wereldschool in Brussel, Horizon Educatief in Oostende en Bevrijde Wereld in Sint-Niklaas zetten alle of bijna alle tentoonstellingen of programma's op in eigen huis. Studio Globo organiseert ateliers op locaties in de verschillende provincies. Leefsleutels, Jeugd Rode Kruis, Kinderrechtenhuis en Unicef België hebben dan weer reizende tentoonstellingen in de aanbieding die in de school zelf kunnen worden geplaatst. Jeugd & Vrede heeft een heel assortiment aan affichetentoonstellingen die in de school of in de klas kunnen worden opgehangen, en samen met Auschwitz in Gedachtenis hebben ze een gebruiksvriendelijke tafeltentoonstelling uitgewerkt over oorlog en genocide die in ieder klaslokaal kan worden gebruikt. De Nederlandse interactieve tentoonstelling *De Vredesfabriek* is eind 2009 ook in een aangepaste Vlaamse versie opgesteld door de Evens Stichting en het Vredescentrum van de Provincie en de Stad Antwerpen, en is bestemd om uit te groeien tot een weerkerend en reizend initiatief.

Een specifieke categorie van activiteiten op locatie zijn reizen. AFS legt zich specifiek toe op interculturele educatie door langdurige reizen of uitwisselingsprogramma's. Ook herinneringsreizen naar Auschwitz door het Instituut voor Veteranen of uitwisselingen naar een conflictgebied door U Move 4 Peace kunnen in dit verband vermeld worden. Dergelijke verre of langdurige reizen zijn logischerwijs veruit de duurste activiteiten uit het aanbod. De AFS-reizen die een volledig schooljaar duren, kunnen voor sommige bestemmingen tot 8600 euro oplopen. De herinneringsreizen naar Auschwitz worden niet enkel georganiseerd maar ook bekostigd door het Instituut voor Veteranen en het Ministerie van Defensie, maar daar staat tegenover dat slechts een beperkt aantal scholieren aan deze activiteit kan deelnemen. Deze zinvolle, maar dure of selectieve, initiatieven vormen echter de

uitzondering binnen het vredeseducatieve aanbod. Zeer veel projecten zijn gratis of voor een symbolisch bedrag beschikbaar. De prijs voor transport of eventueel extra begeleiding is een variabele die sterk afhankelijk is van afstand en specifieke noden, en kan uiteraard het kostenplaatje doen oplopen. Het aanbod dat vrijwel gratis is en geen transport of extra begeleiding met zich meebrengt, is echter zodanig groot dat kostprijs nooit een argument kan zijn om helemaal geen gebruik te maken van vredeseducatieve projecten.

favoriete onderwerpen van vredesopvoeding in Vlaanderen

Tot slot van deze paragraaf overlopen we nog enkele favoriete onderwerpen van vredesopvoeding in Vlaanderen. We wezen al op de populariteit van het thema 'water' bij heel wat milieu-, ontwikkelings- en educatieve organisaties, en van het brengen van problematieken op kindermaat: kinderrechten, kindsoldaten, kinderarbeid, straatkinderen, Sommige organisaties hebben ook een eigen vast thema dat de rode draad vormt voor al hun activiteiten. Dat geldt uiteraard voor de meeste 'oorlog & vrede'-organisaties die steeds verbonden blijven aan een ingrijpende historische gebeurtenis, of voor de reeds genoemde voorbeelden PROTOS en Mobile School. We stellen ook vast dat enkele ontwikkelings-ngo's rond specifieke campagnethema's werken. Bij Handicap International staat – althans wat hun vredeseducatieve projecten betreft – de problematiek van anti-persoonsmijnen centraal. Bij sommige andere ngo's wijzigt het campagnethema dan weer van jaar tot jaar, maar dit neemt niet weg dat het 'oude' materiaal soms nog beschikbaar blijft na het afsluiten van de campagne. Niettemin zorgt het veranderlijke karakter van de behandelde thema's ervoor dat het weinig zin heeft hier deze thema's te overlopen. Voor de recentste campagne van 11.11.11 maken we echter een uitzondering.

Binnen het ruimere samenwerkingsverband '2015 de tijd loopt' over de millenniumdoelen, werd een coalitie waardig werk opgericht. De 11.11.11-campagne 2009 heeft zich op dit thema toegelegd. Naast het klassieke campagnemateriaal werden zoals steeds ook uiteenlopende educatieve pakketten uitgewerkt, gaande van het onlinespel *Sharkmart*, rollenspelen en workshops onder de noemer *Werk op het spel*, tot verteltheater en kant-en-klare lespakketten. Wat dit aanbod opmerkelijk maakt, is het feit dat het een zeldzaam voorbeeld is van aandacht voor de zogenaamde 'sociale vrede', wat staat voor een pacificatie van de verhoudingen tussen werkgevers en werknemers en het respecteren van de rechten en de menselijke waardigheid van arbeiders. Het begrip 'sociale vrede' is algemeen gekend, maar duikt niettemin uiterst zelden op in de context van vrede of vredesopvoeding. Hier komt het uitzonderlijk aan de oppervlakte op het kruispunt met ontwikkelingssamenwerking en voor een stuk ook met mensenrechten. In een educatieve context is echter zeer weinig aanbod voorhanden rond dit onderwerp. Nochtans is het een belangrijk thema voor de sociale, economische en politieke stabiliteit in ons land, en nog steeds levensbedreigend en inzet van strijd in grote delen van de samenleving en de wereld. De vakbonden, als voornaamste hoeders van de sociale vrede, hebben geen aanbod voor het onderwijs rond dit thema, maar hebben wel mee hun schouders gezet onder de coalitie waardig werk en deze campagne van 11.11.11.

We zien trouwens wel vaker dat organisaties een gezamenlijk aanbod uitwerken, zich aansluiten bij duurzame aanbieders van vredesopvoeding, of de hulp inroepen van gespecialiseerde educatieve organisaties wanneer een thematisch raakpunt zich aandient of een gelegenheid zich voordoet. Zo is er de samenwerking tussen GREEN, PROTOS en Jeugd & Vrede voor de projecten *Troubled Waters* en *haatweeOoh! water in de wereld*. Ook het gezamenlijk initiatief van het In Flanders Fields Museum, het IJzertorenmuseum en het Talbot House om een interactieve CD-ROM met bijhorende boek samen te stellen over *De Grootte Oorlog: boeiende getuigenissen*, is hier een illustratie van. Wereldwerkplaats, VORMEN en Kinderrechtswinkel vonden elkaar om *Het KREKELboek* over kinderrechteneducatie samen te stellen voor de allerkleinsten. Ook 11.11.11 zelf heeft al beroep gedaan op gespecialiseerde organisaties als Djapo, Centrum Informatieve Spelen of Wannes Verteltheater voor het uitwerken van educatief materiaal. Amnesty International Vlaanderen heeft al meermaals samengewerkt met het Centrum Informatieve Spelen, en ook Broederlijk Delen heeft Wannes Verteltheater al onder de arm genomen. Zo zijn er nog tientallen voorbeelden van verenigingen of organisaties, provinciale of stedelijke overheden, en scholen of universiteiten die ooit een of meerdere projecten hebben helpen uitwerken in samenwerking met een gevestigde waarde in het vredeseducatieve veld. Het ActiePlatform Palestina, bijvoorbeeld, legt zich over het algemeen niet toe op educatief materiaal voor het onderwijs, maar heeft wel met Pax Christi Vlaanderen, Broederlijk Delen en de lerarenverenigingen VVL en VLA samengewerkt om een educatief pakket met CD-ROM samen te stellen over *Palestina-Israël*. Dit voorbeeld brengt ons meteen bij een volgend aandachtspunt, namelijk rond welke regio's in Vlaamse vredesopvoeding meer dan gemiddeld wordt gewerkt.

Palestina, en het Midden-Oosten in het algemeen, is zonder twijfel een regio waarrond Vlaamse aanbieders van vredesopvoeding vaak werken. Ook Congo, Senegal, Marokko, India, de Filippijnen en verschillende Latijns-Amerikaanse landen komen meer dan andere landen in het vredeseducatieve aanbod aan bod. We hebben niet onderzocht wat hiervoor de reden is. Intuïtief kunnen we veronderstellen dat het koloniale verleden een verklaring biedt voor de grotere aandacht voor Congo, en Marokko krijgt waarschijnlijk meer dan gemiddeld aandacht dankzij de aanwezigheid van een groot aantal Vlamingen van Marokkaanse afkomst in onze steden, maar of er voor de andere landen een verklaring te vinden is in bijvoorbeeld jarenlange banden via ontwikkelingssamenwerking of toevallige interesses bij bepaalde medewerkers van vredeseducatieve organisaties, zijn we niet nagegaan. Wat we wel hebben vastgesteld, zijn de verschillen in behandelde regio's tussen projecten over internationale conflicten en projecten over mondiale vorming.

Vredesorganisatie Pax Christi Vlaanderen en haar jongerenorganisatie U Move 4 Peace hebben bijvoorbeeld projecten over het conflict tussen Israël en Palestina, terwijl organisaties die actief zijn op het vlak van mondiale vorming of ontwikkelingssamenwerking, zoals Studio Globo, Djapo, Wereldwerkplaats of Vredeseilanden, inleefateliers, voorwerpenkoffers of beeldmateriaal aanbieden om kennis te maken met Congo, Senegal, Marokko, Ecuador, Bolivia, Peru, Guatemala, India, de Filippijnen, enz. Eigenlijk komt het erop neer dat West-Afrika, Latijns-Amerika, de Filippijnen en India vooral gebruikt worden

voor mondiale vorming en het Midden-Oosten wanneer men het specifiek over oorlog of conflictgebieden wil hebben. Marokko en Congo worden in meerdere contexten gebruikt. Congo dient bijvoorbeeld nu eens als casus om te leren omgaan met verschillen op wereldvlak, dan weer om te leren omgaan met diversiteit en racisme in de onmiddellijke leefomgeving, en in nog andere projecten is het een voorbeeld van een conflictgebied. Zo komt het dat we zowel bij School zonder Racisme, Studio Globo, Djapo als Pax Christi Vlaanderen projecten vinden die geheel of gedeeltelijk over Congo handelen. Mutatis mutandis geldt dit evenzeer voor Marokko, dat zowel als casus voor mondiale vorming als voor racismebestrijding dient. Het onderscheid dat we al tussen negatief en positief, en tussen enerzijds vredesbeweging en anderzijds 'internationaal'- en 'ontwikkeling'-organisaties vaststelden, blijkt zich dus ook te manifesteren in een verschil in regionale voorkeuren.

Tot slot vestigen we de aandacht op een aantal initiatieven opgehangen aan fictieve landen, zoals *Nietbestanië: rare gewoonten*, een inleefspel over eetgewoonten van Jeugd Rode Kruis, *De wereld om de hoek - Mondiapolis*, een inleefatelier over Noord-Zuidverhoudingen van Oxfam Solidariteit, of *De straatkinderen van Verwegistan*, een spel van Jeugd & Vrede en Kadapalabra over kansarmoede. Ondanks de fictieve locaties, zijn de aangehaalde situaties in deze projecten niet minder waarheidsgetrouw.

3.4.3 Analyse per doelgroep

Een volgend criterium dat ons toelaat om inzicht te krijgen in het vredeseducatieve aanbod in Vlaanderen, zijn de doelgroepen waarop de initiatieven zich richten. In deze paragraaf bespreken en illustreren we eerst de verdeling over doelgroepen binnen het onderwijs. Vervolgens zetten we deze verdeling af tegen de types organisaties, de types vredesopvoeding volgens de indelingen van Harris en van Galtung, en het al dan niet op locatie plaatsvinden van initiatieven.

verdeling van vredeseducatieve projecten per doelgroep

In de volgende tabel worden om te beginnen de naakte cijfers weergegeven, verdeeld tussen kleuter-, lager en secundair onderwijs, en tevens opgesplitst per graad. Vooraf wijzen we erop dat voor 46 van de 454 projecten de doelgroep niet gespecificeerd werd. Die zijn dus niet weerspiegeld in de tabel.

Tabel 26: Aantal projecten per doelgroep (N=408)

kleuter- onderwijs	lager onderwijs			secundair onderwijs		
53	236			280		
enkel kleuter- onderwijs	enkel lager onderwijs			enkel secundair onderwijs		
8	89			163		
	1e graad lager onderwijs	2e graad lager onderwijs	3e graad lager onderwijs	1e graad secundair onderwijs	2e graad secundair onderwijs	3e graad secundair onderwijs
	97	135	203	175	179	192
enkel 1e graad lager onderwijs	enkel 2e graad lager onderwijs	enkel 3e graad lager onderwijs	enkel 1e graad secundair onderwijs	enkel 2e graad secundair onderwijs	enkel 3e graad secundair onderwijs	specifiek BSO
3	6	34	9	9	38	19

Met 236 projecten voor het lager onderwijs en 8 bijkomende projecten enkel voor kleuters komen we in totaal aan 244 projecten voor het basisonderwijs. Tegenover 280 projecten voor het secundair onderwijs blijkt het vredeseducatieve aanbod in Vlaanderen dus vrij gelijkmatig verdeeld over deze twee hoofdcategoryën. Het feit dat het aantal projecten dat zich enkel op secundair richt (163) bijna dubbel zo groot is als het aantal dat zich enkel op het lager onderwijs richt (89), is eenvoudigweg toe te schrijven aan het feit dat het lager onderwijs ook nog overlappingen heeft met projecten voor kleuters ($53 - 8 = 45$). Uit dit verschil vallen dus niet meteen besluiten te trekken. De cijfers impliceren wel dat een aanzienlijk aantal projecten (117) lager en secundair onderwijs overbrugt. Wanneer we de aantallen per graad bekijken, blijkt de derde graad van het lager onderwijs de favoriete doelgroep te zijn (203), op de voet gevolgd door de derde graad van het secundair onderwijs (192). De eerste (175) en tweede (179) graad van het secundair onderwijs kennen een aanbod in diezelfde grootteorde, maar de tweede graad van het lager (135) heeft al een pak minder mogelijkheden, en het aantal blijft met de leeftijd mee dalen naar 97 projecten voor de eerste graad en 53 voor het kleuteronderwijs. Vredesopvoeding blijkt dus vooral iets te zijn voor de leeftijdsgroep van 10 tot 18 jaar, met pieken voor de derde graad van lager en secundair onderwijs. Dit zijn ook de twee doelgroepen die het grootste aantal projecten kennen dat exclusief op die graad afgestemd is. In de volgende paragraaf

zullen we zien welke invalshoeken ook bij de jongere leeftijdscategorieën toch nog uitgebreid aan bod komen.

Bij het invoeren van de data hebben we ook oog gehad voor de mate waarin binnen leeftijdscategorieën gediversifieerd wordt naargelang de leerlingen algemeen, kunst-, technisch, (al dan niet deeltijds) beroeps- of buitengewoon secundair onderwijs genieten. We hebben aan dit onderscheid enkel aandacht besteed binnen het secundair onderwijs. De reden daarvoor is de organisatie van het onderwijs in Vlaanderen, waarbij in het lager onderwijs op enkele uitzonderingen na gepoogd worden om klassen geïntegreerd samen te stellen, en waarbij men in het secundair onderwijs leerlingen laat uitzwermen over klassen en scholen naargelang hun – idealiter positieve – keuzes. Verschillen in vakken en eindtermen of verschillen tussen dromers, doeners, beslissers en denkers kunnen aanleiding geven tot een verschillende aanpak om aan onderwijs, of in het bijzonder aan vredesopvoeding te doen. Voor de methodologische werkbaarheid van het invoeren van data, hebben we enkel gekeken of met de eigenheid van het BSO rekening werd gehouden. We zijn er gemakshalve van uit gegaan dat het uitwerken van een BSO-variant aantoont dat de aanbieder van vredeseducatieve projecten oog heeft voor verschillen in didactische of pedagogische noden binnen het secundair onderwijs. Meer verfijnde vredeseducatieve initiatieven, waarbij varianten voor ASO, TSO en KSO, voor BSO, voor DBSO en voor BuSO worden aangeboden, bestaan wel degelijk. Zo heeft De Kracht van je Stem haar educatief materiaal op het vlak van democratisch burgerschap, mensenrechten en zelfwaardering aangepast aan de verschillende doelgroepen. In totaal zijn we 19 projecten tegengekomen die zich specifiek richten op of in een aangepaste vorm beschikbaar zijn voor leerlingen uit het BSO. Auschwitz in Gedachtenis, de educatieve werking van de Stichting Auschwitz, heeft hier de voorbije jaren nadrukkelijk oog voor gehad. *Thuis in de stad* ontstond in 2006 aan het Leonardo-Lyceum te Antwerpen, met steun van Auschwitz in Gedachtenis: allochtone BSO- en TSO-leerlingen van deze school gaven een rondleiding door hun stad en vertelden daarbij het verhaal van de jodenvervolging tijdens de Tweede Wereldoorlog. Op die manier werd tegelijk gewerkt aan het doorbreken van vooroordelen, contacten tussen culturen, emancipatie of zelfwaarde, en geschiedenis of herinneringseducatie. Het project werd nadien herhaald, gedifferentieerd en in 2009 uitgebreid naar 14 steden. Een ander initiatief van de Auschwitz-stichting dat hier vermelding verdient, is *Auschwitz, hoe leg je het uit aan jongeren?* Deze educatieve doos kwam tot stand in samenwerking met Jeugd & Vrede en bevat een tafeltentoonstelling met beelden en korte teksten over oorlog tijdens de 20ste eeuw. Men heeft niet enkel didactisch rekening gehouden met noden die binnen BSO en TSO sterker worden gevoeld dan in ASO, maar ook logistiek met de soms povere omstandigheden waarin algemene vakken worden gegeven. De tafeltentoonstelling stelt immers geen enkele eis op het vlak van accommodatie.

verbanden tussen type organisatie, type vredesopvoeding en doelgroep

Na deze korte uitweiding over variaties binnen het secundair onderwijs, keren we terug naar onze indeling in kleuter-, lager en secundair onderwijs. In de volgende tabel geven we het aantal projecten dat per type organisatie aan elke doelgroep wordt gewijd.

Tabel 27: Aantal projecten per doelgroep, volgens type organisatie (N=454)⁹

	vredesbewe- ging	oorlog & vrede	interna- tionaal	mensen- rechten	ontwik- keling	milieu	kleine vrede & conflict- hante- ring	edu- catieve organi- saties
kleuter- onder- wijs	9	0	16	4	5	0	8	13
lager onder- wijs	57	17	63	47	24	2	14	41
secun- dair onder- wijs	63	21	31	71	42	3	13	66
TOTAAL	87	23	78	89	55	5	22	95

Organisaties die rond kleine vrede en conflicthantering werken, hebben het meest gelijkmatig verdeelde aanbod. De vredesbeweging heeft opmerkelijk minder projecten voor kleuters, maar heeft voor de rest ook een gelijkmatige verdeling. Mensenrechten- en ontwikkelingsorganisaties blijken een lichte voorkeur voor secundair onderwijs te hebben, en organisaties binnen de categorie ‘internationaal’ mikken veeleer op een jong publiek. Oorlog & vrede is dan weer niet weggelegd voor de allerkleinsten. Het zijn slechts enkele algemene indrukken, maar wat gaat erachter schuil? Wanneer we deze gegevens per type organisaties vergelijken met de doelgroepenverhouding per type vredesopvoeding, worden we al iets wijzer.

⁹ In totaal zijn 454 projecten in deze tabel opgenomen. We vestigen er de aandacht op dat dit toevallig overeenkomt met het totale aantal projecten dat we hebben ingevoerd. Toch ontbreken eigenlijk 46 projecten waarvan we de doelgroep niet konden identificeren. Projecten met meerdere aanbieders worden in deze tabel bij elke aanbieder afzonderlijk meegerekend en dus dubbel of driedubbel geteld. Op die manier komen we toevallig op 454 uit, namelijk 501 min 47 (46 projecten, waarvan één met twee aanbieders).

Tabel 28: Percentages van type vredesopvoeding per beoogde doelgroepen

	Inter- nationale educatie	Mensen- rechten- educatie	Ontwikke- lingseducatie	Milieu- educatie	Conflict- hanterings- educatie
kleuteronderwijs (N=53)	47,2	17,0	9,4	7,5	50,9
lager onderwijs (N=236)	50,8	37,3	21,2	6,4	28,0
secundair onder- wijs (N=280)	37,1	40,4	27,1	8,2	27,1

In het kleuteronderwijs is opvoeding voor conflicthantering het favoriete type, bijvoorbeeld in de vorm van projecten om kinderen te leren omgaan met emoties (blij, bang, boos en verdrietig). Uit de tabel per type organisatie waren organisaties over ‘kleine vrede & conflicthantering’ nochtans niet als de grootste aanbieders naar voor gekomen. Dit komt omdat ook de educatieve organisaties en de vredesbeweging voor deze doelgroep vooral rond conflicthantering en omgaan met emoties werken. Een andere benadering van vredesopvoeding die in het kleuteronderwijs al aan bod kan komen, is de kennismaking met vreemde culturen. Dit zijn projecten rond mondiale vorming die zowel in de tabel per type organisatie, als in de tabel per type vredesopvoeding, onder de noemer ‘internationaal’ verschijnen.

Conflicthantering, bijvoorbeeld met projecten tegen pestgedrag, kent een stevig aanbod voor lager en secundair onderwijs, maar neemt niet dezelfde dominante positie in als bij de kleuters. In het lager onderwijs wordt internationale opvoeding het favoriete thema. Ook hier gaat het om workshops en spelen in het kader van mondiale vorming. Onder dezelfde noemer komen hier ook nog projecten over oorlog en vrede bij. In het secundair onderwijs wordt iets minder rond kennismaking met andere culturen gewerkt, maar dan weer meer rond oorlog & vrede en ontwikkelingseducatie. Internationale opvoeding in het secundair onderwijs heeft meer oog voor oorlog, ongelijkheid of onrecht, terwijl in het basisonderwijs de ongeladen kennismaking met de andere nog voorrang krijgt. Het favoriete thema voor het secundair onderwijs blijkt mensenrechteneducatie, maar het numerieke verschil met het lager onderwijs is miniem. Over het algemeen kunnen we besluiten dat er per type vredesopvoeding slechts minimale verschillen zijn tussen lager en secundair onderwijs. Enkel de accentverschillen bij internationale opvoeding verdienen enige uitleg. Nochtans zijn er wel degelijk opmerkelijke verschillen, vooral wat de invulling van de projecten betreft.

doelgroepen en voorkeuren

Voornamelijk in het basisonderwijs en ook wel in de eerste graad van het secundair onderwijs worden maatschappelijke en mondiale problemen op kindermaat gesneden. Dat kan door in mondiale vorming naar de levensomstandigheden te kijken van kinderen in andere continenten, zoals Djapo in tal van projecten doet. Dat kan ook door in oorlogsomstandigheden in te zoomen op de problematiek van kindsoldaten, zoals onder meer Jeugd & Vrede doet met haar project *Muzungu*. Of nog door het niet over mensenrechten in het algemeen te hebben, maar door zich op kinderrechten toe te spitsen. Bij VORMEN, een organisatie die zich specifiek met mensenrechteneducatie bezighoudt, valt het op dat projecten voor het basisonderwijs bijna systematisch over kinderrechten handelen. We vermeldde eerder al het KREKELboek, maar dit geldt ook voor bijvoorbeeld *Recht-in-de-roos* of *Recht of echt?* Projecten voor het secundair onderwijs, daarentegen, handelen vaak over mensenrechten in het algemeen, wat uiteraard niet uitsluit dat daarbinnen ook kinderrechten aan bod kunnen komen.

Ook de vorm en de gehanteerde methode verschillen naargelang de doelgroep, maar daar komen we verder nog uitgebreid op terug. Dit verschil in benadering, zowel qua inhoud, vorm als methode, uit zich ook in het feit dat bepaalde organisaties zich op bepaalde doelgroepen toeleggen. De vredeseducatieve projecten van Artsen zonder Grenzen zijn bijvoorbeeld allemaal voor de derde graad van het lager onderwijs bestemd, Unicef België focust op 10- tot 14-jarigen en PROTOS legt zich toe op de twee hoogste graden van het secundair onderwijs. Deze ontwikkelings- of humanitaire organisaties, voor wie het educatieve werk uiteindelijk niet de kernactiviteit is, vullen hun thematisch profiel dus aan met een bewuste keuze voor een bepaalde doelgroep, wat de kwaliteit van hun projecten enkel ten goede kan komen. Ook bij gespecialiseerde educatieve organisaties zien we duidelijke zwaartepunten op het vlak van doelgroepen. Dat geeft hen de kans om zich toe te leggen op een bepaalde leeftijdscategorie en daar dan ook pedagogisch en methodologisch expertise rond op te bouwen. Zo zien we dat Djapo en Horizon Educatief vooral voor het lager onderwijs werken, en dat Jeugd & Vrede op zich alle leeftijden bedient maar toch een uitgebreider aanbod heeft voor de laatste jaren van het lager en de eerste jaren van het secundair onderwijs. Het Centrum Informatieve Spelen heeft zich dan weer toegelegd op een methode, namelijk allerlei spelvormen, maar blijkt daarbij vooral voor de hoogste jaren van het secundair onderwijs materiaal te ontwikkelen. We vermelden ook nog Wereldwerkplaats, die op zich een kleinere speler is, maar één van de weinige organisaties die zich specifiek op de allerkleinsten toelegt.

De 'oorlog & vrede'-organisaties hebben meestal een uitgesproken voorkeur voor oudere leerlingen. Het gaat dan ook stevast over verhalen die het bevattingsvermogen zwaar op de proef stellen. Bij het Fort van Breendonk is men van mening dat de belevenis er te hard is voor jonge kinderen. Gelijkaardige geluiden zijn te horen bij het Memorial Museum Passchendaele 1917. Dit neemt niet weg dat ook voor leerlingen uit het lager onderwijs een aanbod beschikbaar is over deze zwarte bladzijden uit onze geschiedenis.

De kijkkast van Kobe, een pakket met tastbare verhalen, beelden en begeleidende

inleefworkshops, is speciaal uitgewerkt om het In Flanders Fields Museum toegankelijker te maken voor kinderen uit het basisonderwijs. Het feit dat de nood werd aanvoeld om het museum toegankelijker te maken voor het basisonderwijs, bewijst dat het een reële uitdaging is om dit oorlogsverhaal op een pedagogisch verantwoorde manier aan jonge kinderen te vertellen. Op de voorkeur voor oudere leerlingen bij 'oorlog & vrede' bestaat eigenlijk maar één uitzondering: het IJzertorenmuseum legt zijn zwaartepunt bij de derde graad van het lager onderwijs. De reden hiervoor ligt onrechtstreeks in het feit dat in en rond de IJzertoren een dubbel verhaal verteld wordt, namelijk enerzijds het verhaal van oorlog en vrede, en anderzijds dat van de Vlaamse ontvoogding. De rechtstreekse reden is de eindterm wereldoriëntatie van het lager onderwijs, waarbij de leerlingen "de erkende symbolen van de Vlaamse Gemeenschap (met name feestdag, wapen, vlag, volkslied en *memoriaal* [cursief toegevoegd])" moeten kennen. De interesse van het lager onderwijs voor de site in Diksmuide vloeit dus in de eerste plaats voort uit zijn statuut als Memoriaal van de Vlaamse Ontvoogding. De verantwoordelijken voor het domein en museum maken echter dankbaar gebruik van deze Vlaamse belangstelling om ook hun meer universele boodschap van vrijheid, vrede en verdraagzaamheid mee te geven.

Uit de cijfergegevens vallen deze inzichten echter moeilijk af te leiden. In de volgende tabel hebben we negatieve en/of positieve vrede afgezet tegen de doelgroepen.

Tabel 29: Percentages van negatieve/positieve vrede per beoogde doelgroep

	Negatief	Positief	Beide
kleuteronderwijs (N=53)	5,7	86,8	7,5
lager onderwijs (N=236)	12,3	79,2	8,5
secundair onderwijs (N=280)	14,3	77,9	7,9
TOTAAL	13,0	80,2	6,8

We weten dat 'oorlog & vrede'-organisaties vooral aan negatieve vrede werken, maar dit uit zich blijkbaar niet in een significant groter aantal projecten voor negatieve vrede voor het secundair onderwijs. De verhouding tussen negatief, positief en beide is bij de drie doelgroepen grotendeels gelijklopend. Ook hier betekent dit echter niet dat daarachter geen inhoudelijke verschillen zouden schuilgaan. Bij jongere groepen zijn projecten vaak inhoudelijk opgebouwd rond conflict en emotie in de directe leefomgeving, en methodologisch rond verhalen en spelen. Bij oudere leerlingen zien we meer projecten over historische en actuele conflicten in de wereld en dit op basis van bezoeken, voordrachten, tentoonstellingen en realistische simulatiespelen. In grote lijnen komt het erop neer dat op het vlak van negatieve vrede in het basisonderwijs meer op een microschaal wordt gewerkt en beleving wordt nagestreefd aan de hand van geënceneerde of fictieve versies van reële ervaringen. In het secundair onderwijs wordt eveneens voor inleving en ervaringsgericht onderwijs gekozen, maar hier veeleer op een macroschaal en met een meer cognitieve benadering en meer geënt op reële gebeurtenissen.

Volledigheidshalve geven we nog mee hoeveel projecten per doelgroep op locatie plaatsvinden.

Tabel 30: Percentage 'op locatie' per beoogde doelgroep

	Op locatie
kleuteronderwijs (N=53)	9,4
lager onderwijs (N=236)	18,2
secundair onderwijs (N=280)	15,1
TOTAAL	16,0

Ook hier zien we geen al te grote verschillen tussen de doelgroepen, maar andermaal gaat het om dezelfde inhoudelijke verschillen. Voor de kleinsten gaat het bijna altijd om inleefprojecten rond mondiale vorming, en parallel met de leeftijd stijgt het aandeel excursies naar historische sites en bezoeken aan tentoonstellingen over alle types vredesopvoeding.

3.4.4 Analyse volgens aanbod en werkvorm

In deze paragraaf hangen we tot slot de bespreking en analyse van vredeseducatieve projecten op aan de vorm die het aanbod aanneemt, en de didactische werkvormen die ermee gepaard gaan. In eerste instantie zetten we aanbod en werkvorm af tegen het type vredesopvoeding, daarna tegen de beoogde doelgroepen.

verband tussen type vredesopvoeding en aanbod

De eerste tabel geeft de aard van het aanbod weer per type vredesopvoeding.

Tabel 31: Percentages van aanbod per type vredesopvoeding (N=454)

	Inter- nationale educatie (N=189)	Mensen- rechten- educatie (N=166)	Ontwikke- lings- educatie (N=114)	Milieu- educatie (N=37)	Conflict- hanterings- educatie (N=125)
Didactisch materiaal	45,0	44,0	29,8	27,0	47,2
Lezing - verhalen	19,6	16,3	8,8	13,5	10,4
Theater - optreden	3,7	3,6	5,3	8,1	0,8
Film - multimedia - foto	27,5	26,5	28,9	24,3	15,2
Expositie	15,9	15,1	11,4	8,1	8,8
Geleid bezoek	12,7	6,6	3,5	2,7	0,0
Evenement	2,1	1,8	3,5	0,0	1,6
Reis	3,7	0,6	0,0	0,0	0,0
Workshop	32,8	26,5	39,5	27,0	15,2
Spel	30,7	44,6	57,9	62,2	44,0
Wedstrijd	0,5	1,2	0,0	0,0	1,6
Methode	6,3	12,0	2,6	2,7	20,0

We stellen vast dat vooral bij internationale opvoeding intensief gebruik wordt gemaakt van een breed gamma aan mogelijke aanbodvormen. Spelen komen bij dit type minder vaak voor dan bij andere types, hoewel ook hier in drie op tien projecten gebruik wordt gemaakt van een spelelement. Ontwikkelings- en milieueducatie hanteren dan weer het vaakst spelvormen.

Speciaal uitgewerkte onderwijsmethodes of -concepten worden veruit het meest aangereikt voor conflicthantering. Leefsleutels biedt bijvoorbeeld de *No Blame*-aanpak aan om op een niet bestraffende, probleemoplossende manier met pestproblemen om te gaan. Zij hebben ook de *Toeka*-pop ontworpen om doorheen het hele basisonderwijs aan het welbevinden van kinderen te werken. Voor het secundair onderwijs bieden ze dan weer een over de jaren voortbouwend en gedifferentieerd *Leefsleutels*-programma aan rond sociale vaardigheden als weerbaarheid en omgaan met verschillen. Waar Leefsleutels zich vooral toelegt op algemene sociale en emotionele vaardigheden die bijdragen tot de vaardigheid van conflicthantering, gebruikt het Kinderrechtenhuis in verschillende projecten het veerkrachtschema dat specifiek dient om met traumatische gebeurtenissen om te gaan. We vermelden nog het Peer Mediation-project *Peers of Romeo and Julia* van Pax Christi Vlaanderen, dat in samenwerking met Nederlandse partners werd opgezet, en de activiteiten van De Vuurbloem en BlaBla, die vooral een methode voor geweldloze conflicthantering aanbieden, gebaseerd op het werk van Pat Patfoort.

Bepaalde organisaties spitsen zich toe op een specifieke vorm. Het Centrum Informatieve Spelen is hiervan het duidelijkste voorbeeld. Aangezien ze hun expertise in spelen niet

koppelen aan een strikte inhoudelijke afbakening, duiken deze spelen bij verschillende types vredesopvoeding op, maar vooral bij mensenrechteneducatie, ontwikkelingseducatie en conflicthantering. Voor de inhoudelijke input werken ze vaak samen met inhoudelijk gespecialiseerde organisaties zoals Jeugd & Vrede, Amnesty International Vlaanderen, 11.11.11 of Zinloos Geweld.

In dit verband zijn ook de projecten onder de noemer *De wereld om de hoek* van Oxfam Solidariteit interessant. Met één en dezelfde aanpak bieden ze drie inleefateliers aan over drie aspecten van de Noord-Zuidverhouding, namelijk globalisering en internationale organisaties, toegang tot sociale basisvoorzieningen, en soevereiniteit over natuurlijke rijkdommen. Op deze manier doet Oxfam Solidariteit aan de hand van één concept telkens aan ontwikkelingseducatie, maar dan één keer op het kruispunt met internationale opvoeding, één keer op het kruispunt met mensenrechteneducatie, en één keer op het kruispunt met milieueducatie. Een beter voorbeeld van de continuïteit en samenhang tussen de verschillende types vredesopvoeding kunnen we ons moeilijk voorstellen.

Een vaak voorkomend aanbod is de materialenkoffer. Het gaat daarbij om kenmerken- de voorwerpen of eventueel teksten of klank- en beeldfragmenten, die de leerlingen helpen om het onderwerp te beleven of aan den lijve te ondervinden. Dit aanbod van tastbaar didactisch materiaal komt vaak voor bij mondiale vorming. Djapo, Studio Globo, Wereldwerkplaats, De Wereldschool en Foyer maken gebruik van koffers met voorwerpen uit andere culturen. Ook het Memorial Museum Passchendaele 1917 heeft rond zijn thema een uitleenbare *Museumkoffer* voor handen en het In Flanders Fields Museum beproeft in principe dezelfde methode door workshops rond authentieke voorwerpen te organiseren in het museum zelf. De Kinderrechtswinkel biedt koffers aan rond het thema kinderrechten, en het Kinderrechtenhuis legt met zijn multiculturele kinderrechtenkoffers nog nadrukkelijker de link met mondiale vorming. Horizon Educatief, dat zelf ook een hele reeks uitleenbare voorwerpenkoffers aanbiedt, combineert dit concept in *Kijken naar vreemde dingen: de wereld zien* met een begeleide voorstelling die ons al dicht in de buurt van theater of verteltheater brengt. Een variant vinden we bij Jeugd & Vrede, bijvoorbeeld met hun *Pestspotter*, en bij Unicef België die hun 'koffers' invullen met verschillende benaderingen van hun respectieve thema's (spelen, tafeltentoonstellingen, quiz, werkblaadjes...).

We vermeldde eerder al dat heel wat organisaties jaarlijks educatief materiaal ontwikkelen naar aanleiding van een campagnethema of actie. Bepaalde evenementen bieden eveneens aanleiding tot het ontwikkelen van vredeseducatief materiaal of zijn zelf in hun geheel vredeseducatief opgevat. Het *Vlaams Kinderparlement tegen Pesten* van School zonder Pesten, *Trommelen voor Vrede* naar aanleiding van het decennium voor vrede, en *We zingen een dak op de wereld* van Children of the Street dat jaarlijks op vijf plaatsen plaatsvindt, zijn hier duidelijke voorbeelden van. Deze evenementen zijn stuk voor stuk het resultaat van samenwerking, onder meer met enkele organisaties die ook zelf een vredeseducatief aanbod voorzien (Jeugd & Vrede, Vredeshuis Gent, Vredescentrum van de Provincie en de Stad Antwerpen, IJzerbedevaartcomité/Festival Ten Vrede).

verband tussen type vredesopvoeding en didactische werkvorm

In de volgende tabel hebben we het niet langer over het eigenlijke aanbod, maar over de didactische werkvormen die deze initiatieven impliceren of mogelijk maken in de klas. De percentages van werkvormen worden gegeven per type vredesopvoeding.

Tabel 32: Percentages van werkvormen per type vredesopvoeding (N=454)

	Internationale educatie (N=189)	Mensenrechteneducatie (N=166)	Ontwikkelingseducatie (N=114)	Milieueducatie (N=37)	Conflict-hanteringseducatie (N=125)
Doceren - kennisoverdracht	41,3	41,6	29,8	18,9	16,8
Vertoning	19,0	19,9	24,6	21,6	5,6
Excursie	14,8	7,8	6,1	5,4	0,8
Discussie	15,9	30,1	29,8	21,6	31,2
Groepswork	9,5	17,5	19,3	27,0	32,8
Rollenspel	24,3	29,5	40,4	40,5	17,6
Inleving	61,4	50,6	41,2	43,2	24,0
Expressie - creatie	22,8	30,7	10,5	13,5	35,2
Oefeningen	14,8	13,9	17,5	13,5	8,8
Project	8,5	9,0	7,9	10,8	14,8

Inleving blijkt veruit de meest gebruikte werkvorm te zijn. Enkel bij opvoeding voor conflicthantering wordt deze methode minder gebruikt, wat wellicht komt doordat dit type vredesopvoeding meestal betrekking heeft op de leerlingen zelf en hun reële situatie. Toch komt inleving ook hier in een kwart van de gevallen voor. Dit kan bijvoorbeeld gaan over het zich inleven in de situatie of het perspectief van degene met wie je communiceert, met wie je een persoonlijk conflict hebt of die gepest wordt. Logischerwijs wordt in ditzelfde type project significant vaker met groepswork aan de slag gegaan en is er relatief weinig kennisoverdracht mee gemoeid. Expressieve of creatieve werkwijzen zijn hier dan weer wel populair. Het is opmerkelijk hoezeer internationale opvoeding hiervan de didactische antipode blijkt. Kennis is bij projecten over mondiale vorming en internationale conflicten wel een essentieel bestanddeel, inleving is alomtegenwoordig en voor rollenspelen, creativiteit en groepswork is hier minder plaats. Excursies komen hier significant het vaakst voor, terwijl die bij conflicthantering vrijwel niet voorkomen. Wanneer we de projecten van naderbij bekijken, blijken bij uitstek de projecten rond 'oorlog & vrede' deze cognitieve, ervaringsgerichte en minder interactieve kenmerken in zich te dragen. Op zich zijn deze vaststellingen niet zeer verrassend. Ze impliceren wel dat op didactisch vlak de zogenaamde 'kleine vrede' en de zogenaamde 'grote vrede', als micro- en macro-invullingen van negatieve vrede, de twee verst uit elkaar liggende vormen van vredesopvoeding blijken te zijn. Alle andere types liggen meestal tussen beide in. Deze observatie is uiteraard relatief,

want ook bij opvoeding voor conflicthantering zien we nog 17% kennisoverdracht en 24% inleving en ook bij internationale opvoeding is er ruimte voor creativiteit en groepswerk. Niettemin is het opmerkelijk dat kleine vrede en grote vrede qua didactische werkwijze de twee uitersten van het spectrum blijken te zijn.

Wanneer we de werkvormen hergroeperen in cognitieve, ervaringsgerichte en interactieve werkvormen, aangevuld met trajectmatige of procesmatige projecten, tekent ditzelfde beeld zich nog duidelijker af.

Tabel 33: Percentages van soorten leren per type vredesopvoeding (N=454)

	Inter- nationale educatie (N=189)	Mensen- rechten- educatie (N=166)	Ontwik- kelings- educatie (N=114)	Milieu- educatie (N=37)	Conflict- hanterings- educatie (N=125)	TOTAAL (N=454)
Cognitief	69,8	71,1	61,4	56,8	52,0	63,2
Ervaringsgericht	84,7	84,9	78,1	70,3	56,8	75,1
Interactief	37,0	52,4	66,7	59,5	56,8	49,6
Procesmatig	8,5	9,0	7,9	10,8	14,4	9,0

Het is niet onlogisch dat kennis van mensenrechten bij mensenrechteneducatie van groot belang is, maar uit de data blijkt dat daarbij nadrukkelijk gebruik wordt gemaakt van ervaring of inleving. Ook ontwikkelingseducatie werkt het meest met ervaring of inleving, maar doet dat vaker dan andere types vredesopvoeding aan de hand van interactieve werkvormen. En zoals we eerder al zagen, worden specifiek uitgewerkte onderwijs-methodes veruit het meest aangeboden bij opvoeding voor conflicthantering, wat meteen een verklaring biedt voor het relatief hoge aantal procesmatige werkvormen. Deze cijfers blijven echter vrij abstract.

Verskillende organisaties bieden projecten aan die proces- of trajectmatig kunnen worden genoemd. We bedoelen daarmee initiatieven met een lange looptijd of die voortbouwen op projecten die voor een jongere doelgroep werden ontwikkeld. Daarnaast is het uiteraard meer dan waarschijnlijk dat heel wat leerkrachten of scholen zelf voor continuïteit zorgen, en dat het aangeleverde project slechts een schakel is in hun ruimere pedagogische doelstellingen. Aangezien deze omkaderende klas- of schoolpraktijk niet het voorwerp van dit rapport uitmaakt, beperken we ons tot het vermelden van de cruciale rol van de leerkracht en gaan we enkel dieper in op procesmatige werkvormen of trajecten die door derden worden aangeleverd. We vermeldde al de initiatieven van Leefsleutels en Pax Christi Vlaanderen. Het project *Geweld-ige School* van het Vredescentrum van de Provincie en Stad Antwerpen bevindt zich ook op het terrein van conflicthantering, en wil scholen uitdagen om gedurende een aantal schooljaren heel bewust en onder begeleiding te gaan werken rond conflictbeheersing en geweldpreventie op school. Maar ook op het vlak van internationale opvoeding zijn er langlopende initiatieven. Het *Wereldburgertraject: groei*

naar wereldburgerschap! van De Wereldschool wil in opeenvolgende stappen een mondiaal leerproces op gang brengen. In dit project zit ook een belangrijk stuk ontwikkelings-educatie dat uitmondt in een zelf opgezette solidariteitsactie. *Wereldwegwijzers* van Djapo en de *Wereldburgertrajecten* van het Kinderrechtenhuis streven op een gelijkaardige trajectmatige manier min of meer dezelfde doelen na. *VerdraaiDe Wereld* van Globelink past in dezelfde lijn, maar dan toegespitst op duurzame ontwikkeling. Hoewel we eerder zagen dat de duur van vredeseducatieve projecten meestal langer is in het lager dan in het secundair onderwijs, stellen we hier vast dat het aanbod aan langlopende of trajectmatige projecten voor beide doelgroepen bestaat.

verband tussen doelgroep, didactische werkvorm en aanbod

Ingedeeld per doelgroep, komen we eigenlijk nauwelijks tot verrassende inzichten over de gebruikte didactische werkvormen. In de volgende tabel geven we de procentuele data hierover weer.

Tabel 34: Percentages van werkvormen per beoogde doelgroep (N=454)

	kleuteronderwijs (N=53)	lager onderwijs (N=236)	secundair onderwijs (N=280)
Doceren - kennisoverdracht	17,0	33,1	30,7
Vertoning	18,9	17,4	17,5
Excursie	1,9	8,9	8,2
Discussie	13,2	19,5	29,3
Groepswerk	13,2	17,8	20,0
Rollenspel	18,9	27,1	25,7
Inleving	47,2	53,8	38,9
Expressie - creatie	47,2	33,5	23,6
Oefeningen	3,8	16,9	13,9
Project	11,3	8,5	8,9

Het is weinig verrassend dat pure kennisoverdracht in het kleuteronderwijs minder vaak voorkomt, en dat de ruimte voor discussie toeneemt met de leeftijd. Expressief en creatief werken neemt dan weer drastisch af naarmate de leerlingen ouder worden. Ook als we deze gegevens omzetten naar cognitieve, ervaringsgerichte of interactieve werkvormen, doen we weinig opmerkelijke vaststellingen. Enkel het duidelijk lager aandeel cognitieve werkvormen in het kleuteronderwijs valt op, maar trapt een open deur in. Over het algemeen zijn de verschillen in didactische werkvorm vanuit pedagogisch standpunt volledig voorspelbaar.

Tabel 35: Percentages van soorten leren per beoogde doelgroep (N=454)

	Cognitief	Ervaringsgericht	Interactief	Procesmatig
kleuteronderwijs (N=53)	41,5	73,6	37,7	11,3
lager onderwijs (N=236)	64,0	83,5	47,5	8,5
secundair onderwijs (N=280)	63,9	76,8	53,9	8,9
TOTAAL	63,2	75,1	49,6	9,0

Al bij al is er weinig verschil naargelang de leeftijd. Enkel in het kleuteronderwijs wordt er significant minder cognitief gewerkt, maar dat is veeleer een algemeen pedagogische vaststelling, dan een inzicht dat betekenisvol verband houdt met vredesopvoeding. We vestigen wel nog graag de aandacht op het feit dat binnen vredesopvoeding, over alle leeftijden heen, in zeer sterke mate ervaringsgericht wordt gewerkt. Zoals we in het hoofdstuk over methodologie zagen, is dat ook wat vredeseducatieve organisaties zelf naar voor schuiven als aanpak voor hun educatieve werking. Ze blijken dus ook werkelijk te handelen in overeenstemming met hun onderwijsvisie.

Over het verschil in aanbod tussen de doelgroepen valt nog één en ander te zeggen, hoewel ook hier de verklaringen voor de hand liggen. De volgende tabel biedt een overzicht van de aard van het aanbod ingedeeld per doelgroep.

Tabel 36: Percentages van aanbod per beoogde doelgroep (N=454)

	kleuteronderwijs (N=53)	lager onderwijs (N=236)	secundair onderwijs (N=280)
Didactisch materiaal	47,2	44,5	40,0
Lezing - verhalen	24,5	18,6	8,2
Theater - optreden	3,8	4,7	4,3
Film - multimedia - foto	24,5	23,7	22,9
Expositie	0	10,2	14,3
Geleid bezoek	0	7,2	6,4
Evenement	0	2,1	2,1
Reis	0	0	2,1
Workshop	41,5	30,5	21,8
Spel	32,1	43,6	47,1
Wedstrijd	0	0,8	0,7
Methode	20,8	11,0	8,6

Algemeen blijkt uit deze gegevens dat de variatie in het aanbod toeneemt met de leeftijd. Meer in detail springt in het oog dat naarmate de leeftijd stijgt, het aantal workshops en lezingen of verhalen daalt, en het aantal exposities en spelen toeneemt.

Vooraf de vaststellingen met betrekking tot lezingen of verhalen en met betrekking tot spelen zijn opmerkelijk. Enerzijds is het ondenkbaar dat spel zo weinig aan bod komt in het kleuteronderwijs. Wellicht is spelonderwijs leren in het kleuteronderwijs zo alomtegenwoordig en dus voorondersteld, dat het grote aantal workshops vrijwel altijd een spelelement omvatten. Anderzijds zorgt het Centrum Informatieve Spelen, met zijn groot aanbod voor de tweede en derde graad van het secundair onderwijs, vrijwel in zijn eentje voor de hoge score van het secundair onderwijs. De hoge score voor lezingen en verhalen bij kleuters is dan weer vooral toe te schrijven aan de mooi uitgegeven voorlees- en prentenboeken die voor die leeftijd in de handel zijn en soms voorzien zijn van educatieve handleidingen.

De lage score voor een ouder publiek is dan weer deels te verklaren door onze afbakening, waarbij we de vele individuele getuigenissen over tal van – vooral internationale – onderwerpen niet in kaart hebben gebracht. Wel interessant is hier de vaststelling dat de vorm die het gesproken woord aanneemt, evolueert met de leeftijd. Van prenten- en voorleesboeken gaat men over naar verhalen en verteltheater, en ten slotte naar voordrachten en getuigenissen. We zouden dit gemakshalve kunnen gelijkstellen met een evolutie van kleuter-, over lager naar secundair onderwijs, maar ook binnen het lager onderwijs zien we deze evolutie bijvoorbeeld in de lespakketten van Plan België. Over drie onderwerpen (kinderrechten, bescherming tegen geweld, en de leefwereld van kinderen in Vietnam of Ecuador) bieden ze telkens een prentenboek met verhaaltjes voor de eerste graad, een reisdagboek voor de tweede, en een wereldkrant voor de derde. Deze vormevolutie groeit hier tegelijk in de richting van mediaopvoeding of mediawijsheid. Het project *Wereld in Beeld* van Global Society over de kracht van het beeld en de ‘alfabetisering’ van de consument van beeldmedia zou men als een volgende stap in deze opeenvolging van aanbods vormen kunnen beschouwen. In bovenstaande tabel is dit project echter bij multimedia ondergebracht, wat er meteen op wijst dat de onderscheiden aanbods vormen naadloos in elkaar overvloeien.

We vermelden nog één specifieke aanbods vorm, namelijk wedstrijden. Door het inrichten van een wedstrijd kan men scholen, klassen of leerlingen motiveren of betrekken bij een vredethema. Zowel het Verbond VOS - Vlaamse Vredesvereniging als Trommels voor Vrede organiseert jaarlijks een poëziewedstrijd rond een vredesgerelateerd thema. Bij Trommels voor Vrede is de doelgroep van de poëziewedstrijd gelijk aan de doelgroep van hun overkoepelende activiteit, namelijk het lager onderwijs. Het Verbond VOS, daarentegen, heeft ervoor gekozen om jaarlijks te roteren tussen de leeftijdsgroepen die in aanmerking komen om aan de wedstrijd deel te nemen.

Nu we het toch over wedstrijden hebben, is het misschien ook leuk om weten dat het Leonardo Lyceum in Antwerpen met het eerder besproken project *Thuis in de stad* in 2007 de vredesprijs van het Vredescentrum van de Provincie en de Stad Antwerpen heeft gewonnen. Of hoe ook een school gelauwerd kan worden voor haar vredeseducatieve inspanningen.

4

Besluit

De initiële doelstelling van dit onderzoek was tweeledig en dat weerspiegelt zich uiteraard in het besluit. Ten eerste maken we een evaluatie van de afbakening van vredesopvoeding waartoe we in hoofdstuk 2 zijn gekomen. Ten tweede overlopen we enkele markante inzichten en kenmerken die aan het licht zijn gekomen met betrekking tot het vredeseducatieve aanbod in Vlaanderen. Ten slotte geven we nog enkele algemene aanbevelingen en aandachtspunten mee die een verdere uitbouw of ondersteuning van vredesopvoeding in Vlaanderen ten goede kunnen komen.

Wat is vredesopvoeding?

Bij aanvang van dit onderzoek hebben we vredesopvoeding gedefinieerd als een contextbepaalde, transformatieve en intrinsiek politieke pedagogie die gericht is op vredescultuur en actieve verantwoordelijkheid.

We recapituleren een aantal deelinhouden en indelingen van deze definitie:

- *Vredescultuur* is door de Verenigde Naties gedefinieerd als de waarden, attitudes, gedragingen en levenshoudingen die geweld verwerpen en conflicten vermijden door hun oorzaken bij de wortel aan te pakken via dialoog of communicatie op interpersoonlijk, collectief en internationaal vlak. Daarbij wordt het belang van cultuur, geschiedenis, levensbeschouwing, alfabetisering en kennis van vreemde talen benadrukt, evenals het betrekken van de lerarenopleidingen, de brede omgeving van de school, de informele (buitenschoolse) opvoedingscontext en volwasseneneducatie.
- *Actieve verantwoordelijkheid* is het beoogde eindresultaat van vredesopvoeding. Daarvoor is zowel begrip van de mondiale toestand en samenhang (kennis en inzicht) als opkomen tegen openlijk en structureel geweld en voor een rechtvaardige samenleving (attitude en actie) nodig.
- Vredesopvoeding is *contextbepaald*. Dit houdt in dat de inhouden en de invulling van vredesopvoeding worden bepaald worden door de bekommernissen en noden van de particuliere samenleving waarbinnen de vredesopvoeding plaatsvindt. Deze karakteristiek geldt in zijn algemeenheid, maar een eventuele link aan een reële conflict-situatie bepaalt in hoge mate de invulling die vredesopvoeding krijgt. De contextbepaaldheid van vredesopvoeding hangt samen met de nood om in te spelen op aanwezige of opgeroepen ervaringen bij het doelpubliek, of anders gezegd om *ervaringsgericht* te werk te gaan.
- Vredesopvoeding als *transformatieve en politieke pedagogie* houdt in dat verandering en emancipatie centraal staan, zowel bij degene die vredesopvoeding geniet (transformatief), als binnen de samenleving als geheel (politiek). Vredesdoelstellingen houden vaak een directe uitdaging in van de actuele stand van zaken, veeleer dan een reproduceren van kennis en sociale orde. Vredesopvoeding is dan ook niet gericht op het kneden van lijdzame of volgzaame burgers, maar op het vormen van weerbare

burgers die verantwoordelijkheid nemen. Leerprocessen op lange termijn (*procesmatig*) en coöperatief of *interactief leren* zijn hiervoor essentieel.

- Gebaseerd op Johan Galtung maken we een onderscheid tussen *positieve en negatieve vrede*. Positieve vrede is een toestand van geweldloosheid, duurzaamheid en rechtvaardigheid die de oorzaken van geweld wegneemt en enkel mogelijk is dankzij de aanwezigheid van de juiste ingesteldheid en gepaste instellingen. Negatieve vrede is dan het louter afwenden of stopzetten van oorlog of direct geweld. Beide kunnen ook samen voorkomen.
- Gebaseerd op Ian Harris onderscheiden we binnen het ruime veld van vredesopvoeding vijf *types vredesopvoeding*, namelijk internationale, mensenrechten-, ontwikkelings-, milieu- en conflicthanteringseducatie.

Zowel bij het invoeren van Vlaamse vredeseducatieve initiatieven in de databank als bij het verwerken en analyseren van de verzamelde data, bleek de geïntroduceerde invulling en indeling van vredesopvoeding bruikbaar en gebruiksvriendelijk. De op Harris, Galtung, Freire en anderen gebaseerde invulling is voldoende coherent en theoretisch onderbouwd om de samenhang tussen op het eerste zicht zeer verscheiden projecten hard te maken. De niet-exclusieve indeling over twee assen (positief/negatief en vijf types vredesopvoeding) slaagt er bovendien in houvast te bieden binnen het disparate veld van emancipatoire en wereldverbeterende projecten, zonder tot star hokjesdenken te verleiden. Ten slotte blijkt het afgebakende concept analytisch bruikbaar om onderscheid aan te brengen en inzicht bij te brengen in het rijke aanbod aan vredeseducatieve initiatieven in Vlaanderen. De combinatie van de negatief/positief-indeling van Galtung met de vijfledige indeling van Harris bleek een handig raster om de grote verschillen tussen organisaties en projecten te onderkennen, en het geïntegreerde concept laat tegelijk toe ze toch allemaal als vredesopvoeding te beschouwen.

Ons concept van vredesopvoeding is vooral zinvol als er flexibel mee wordt omgesprongen en het niet uitmondt in naampjesfetisjisme of territoriumtwist met organisaties of projecten die weliswaar binnen deze afbakening vallen, maar zelf voor een andere noemer opteren. De aangetoonde samenhang mét aanduiding van de onderlinge verschillen kan wel helpen om voor afstemming te zorgen en tot een bundeling van krachten te komen. Verschillende invalshoeken die elkaar aanvullen, die leerlingen willen wapenen tegen gevaren en voor een betere wereld, en die uiteindelijk binnen eenzelfde pedagogisch geheel passen, kunnen allemaal stappen zijn in eenzelfde procesmatige aanpak. Bovendien kunnen ze samen niet alleen een groter maar ook een zichtbaarder en herkenbaarder gewicht in de schaal werpen als het erop aan komt een vaste plek te krijgen binnen het onderwijs, hetzij binnen bepaalde vakken, hetzij vakoverschrijdend.

Wat is vredesopvoeding in Vlaanderen?

Vredesopvoedingsprojecten worden in een grote meerderheid van de Vlaamse basis- en secundaire scholen georganiseerd. Dit komt in belangrijke mate doordat de scholen deze projecten als zeer zinvol beschouwen en ze soms zelfs een onmiddellijke impact vaststellen, bijvoorbeeld op het schoolklimaat of op het gedrag van de leerlingen ten aanzien van geweld. Voor deze projecten, die er vaak komen op initiatief van een bevoegde leerkracht of van een groep leerkrachten, doen de scholen in belangrijke mate beroep op externe organisaties.

Onder tal van noemers en vlaggen is er in Vlaanderen een ruim aanbod aan initiatieven beschikbaar die binnen onze afbakening van vredesopvoeding vallen. In totaal identificeerden we 62 organisaties die samen 454 vredeseducatieve initiatieven aanbieden voor het onderwijs. Een beknopte voorstelling en contactgegevens van deze organisaties zijn opgenomen in bijlage.

Het vredeseducatieve aanbod in Vlaanderen biedt voor elk wat wils, met een mooie spreiding over de verschillende leeftijdsgroepen en de verschillende types vredesopvoeding. Toch zijn er enkele opvallende uitschieters of interessante verbanden die we graag nog eens onder de aandacht brengen.

In functie van de analyse hebben we niet enkel de vredeseducatieve initiatieven ingedeeld in positieve en negatieve vrede en in vijf types vredesopvoeding, maar hebben we ook de aanbiedende organisaties geclusterd. De traditionele vredesbeweging, organisaties die rond oorlog en vrede werken (de grote vrede) en organisaties die rond interpersoonlijke geweldloosheid werken (de kleine vrede), associëren zichzelf het vaakst spontaan met vrede. Organisaties die de noemer *vrede* veel minder of niet gebruiken voor hun werking, maar niettemin initiatieven ontwikkelen binnen onze afbakening van vredesopvoeding, hebben we overeenkomstig hun voornaamste doelstellingen ingedeeld volgens de vijf types vredesopvoeding (internationaal, mensenrechten, ontwikkeling, milieu, conflict-hantering), of toegewezen aan een categorie van educatieve organisaties zonder thematische specialisatie.

Niet geheel verrassend vinden we de grootste variatie over types vredesopvoeding, doelgroepen en methodieken bij de organisaties die we als vredesbeweging kennen. Bij hen staat de vredesdoelstelling in zijn algemeenheid centraal, wat logischerwijs het hele plaatje van vrede of vredesopvoeding tot een kernactiviteit maakt. Het was dan ook enigszins te verwachten dat de vredesbeweging het meest nadrukkelijk het hele veld van vredesopvoeding zou bestrijken. Het feit dat deze verwachting ook bewaarheid wordt, bewijst dat de gehanteerde afbakening van vredesopvoeding aan een realiteit beantwoordt. Niettemin hebben we enkele vaststellingen kunnen doen die duidelijk maken dat de vredesbeweging bepaalde types vredesopvoeding anders benadert dan organisaties die *vrede* niet of slechts zijdelings met hun werking associëren.

Binnen internationale opvoeding, het favoriete type van zowel de vredesbeweging als organisaties die zich op internationale thema's toeleggen, merken we een groot verschil in invulling. De vredesbeweging is binnen internationale opvoeding – het oerdomein van vredesopvoeding – vooral op negatieve vrede en dus op internationale conflicten of oorlogen gericht. De internationaal-georiënteerde organisaties zijn binnen diezelfde internationale opvoeding vrijwel uitsluitend op positieve vrede gericht en bevinden zich nadrukkelijk op het kruispunt met ontwikkelingseducatie. Hetzelfde geldt overigens voor de ontwikkelingsorganisaties. Hun invulling blijkt er één te zijn van mondiale vorming: kennismaking met andere culturen, levenswijzen, gewoontes, de problemen waarmee ze worden geconfronteerd, en de mondiale samenhang van dit alles. Beide benaderingen passen binnen de vredescultuur en de actieve verantwoordelijkheid die we als doelstellingen van vredesopvoeding identificeerden, maar er blijkt een duidelijk verschil tussen een invulling gericht op negatieve vrede dan wel op positieve vrede. Dit verschil uit zich overigens ook in de keuze van de regio's waarop men zich richt, namelijk een focus voor de conflicten in het Midden-Oosten, Congo en de twee wereldoorlogen bij de vredesbeweging, en een voorkeur voor opnieuw Congo, Marokko, Senegal, de Filipijnen, India en verschillende landen in Latijns Amerika bij de organisaties op mondiale vorming gericht zijn. Deze vaststelling met betrekking tot internationale opvoeding neemt niet weg dat ook de vredesbeweging voor het geheel van haar activiteiten meestal op positieve vrede gericht is en ook veruit het vaakst positieve en negatieve vrede combineert.

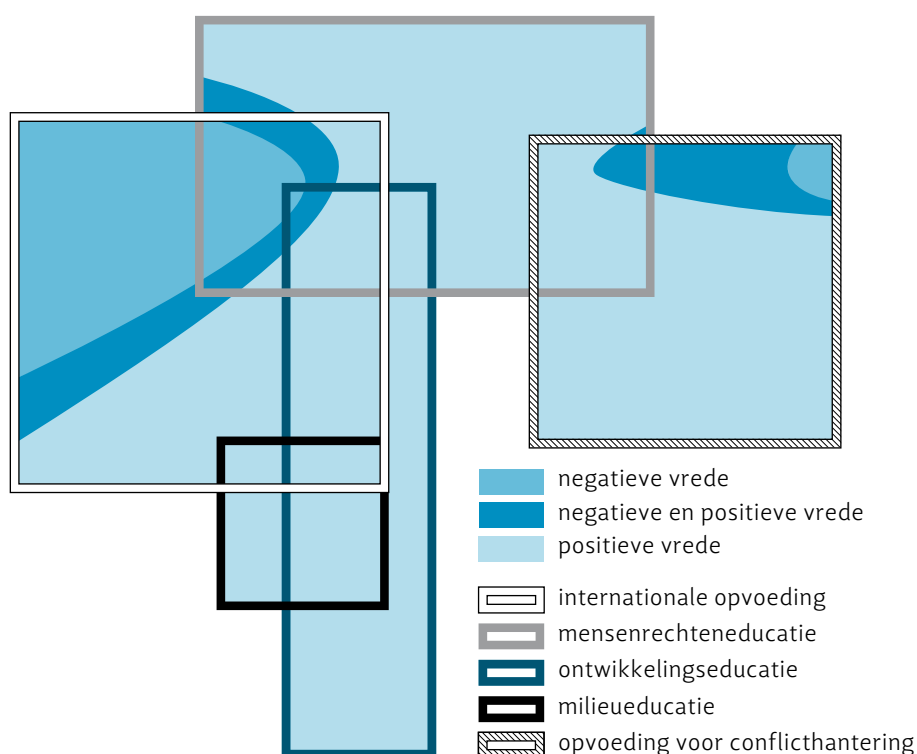
Uiteindelijk blijkt de opdeling tussen negatieve en positieve vrede de beste verklarende factor om het onderscheid tussen projecten en organisaties te duiden. Organisaties die werken vanuit de herinnering aan de twee wereldoorlogen (grote vrede), blijken het meest uitgesproken op negatieve vrede toegespitst. Organisaties die werken rond interpersoonlijk geweld (kleine vrede), combineren – op de vredesbeweging na – het vaakst negatieve en positieve vrede. Het blijkt dus de aandacht voor negatieve vrede die het onderscheid markeert tussen organisaties die traditioneel met vrede geassocieerd worden, en organisaties die over het algemeen een andere noemer gebruiken voor hun vredeseducatieve werk.

Vreemd genoeg zijn de organisaties en meer nog de activiteiten die traditioneel met vrede – en dus met negatieve vrede – geassocieerd worden, het buitenbeentje binnen het vredeseducatieve veld. Binnen het totale aanbod blijken twee benaderingen van negatieve vrede, namelijk de kleine vrede (tegen interpersoonlijk geweld) en de grote vrede (tegen internationaal geweld), elkaars tegenpolen en dit zowel op het vlak van doelgroep als van didactische aanpak. Projecten voor kleine vrede, die we grosso modo de 'negatieve vrede'-invulling van opvoeding voor conflicthantering kunnen noemen, komen bij alle leeftijden voor, maar toch het vaakst bij de jongste groepen. Cognitieve en ervaringsgerichte benaderingen komen bij kleine vrede het minst voor, interactieve werkvormen zijn dan weer de favorieten. Projecten voor grote vrede, bij uitstek rond de twee wereldoorlogen, bieden dan weer de 'negatieve vrede'-invulling van internationale en in mindere mate mensenrechteneducatie. Deze projecten zijn vooral op oudere doelgroepen gericht en hechten groot belang aan cognitieve en ervaringsgerichte werkvormen. Interactieve benaderingen komen hier dan weer veruit het minst voor. Uiteindelijk blijken de kenmerken

van kleine en grote vrede over de hele lijn significant van elkaar te verschillen. Projecten gericht op positieve vrede liggen tussen beide uitersten in en zorgen ervoor dat het gehele aanbod aan vredesopvoeding toch een aaneensluitend veld vormt, waarbij de verschillende types vredesopvoeding en de verschillende categorieën organisaties elkaar overlappen en in elkaar haken. Voor alle duidelijkheid: deze analyse is vooral van toepassing op projecten en minder op organisaties. Heel wat vredesorganisaties bieden immers ook projecten aan op het vlak van positieve vrede, en we zagen al dat de vredesbeweging het hele veld van vredesopvoeding bestrijkt. Niettemin blijkt het hart van vredesopvoeding voor een groot stuk te kloppen bij projecten die vaak beter gekend zijn onder andere noemers, en zijn het de projecten die intuïtief het meest met vrede worden geassocieerd (de facto de negatieve vrede), die de uiterwaarden bepalen. We kunnen dan ook de gehanteerde indeling van vredesopvoeding verfijnen tot:

- grote vrede, of negatieve vrede binnen internationale en mensenrechteneducatie,
 - positieve vrede binnen internationale, mensenrechten-, ontwikkelings-, milieu- en conflicthanteringseducatie,
 - kleine vrede, of negatieve vrede binnen opvoeding voor conflicthantering,
- waarbij de grote en de kleine vrede uiteindelijk het verst uit elkaar liggen.

Figuur 1: Grafische voorstelling van het aanbod aan vredesopvoeding in Vlaanderen, ingedeeld volgens de verschillende types vredesopvoeding

Over alle types heen, worden de meeste projecten aangeboden door gespecialiseerde educatieve organisaties, die vaak kiezen voor een focus op een bepaald thema of type vredesopvoeding, een vaste doelgroep en/of een vaste methode. In veruit de meeste gevallen blijken de aanbiedende organisaties toegewijd en professioneel om te gaan met hun vredeseducatieve werking, en vaak stemmen ze hun aanbod af op leerplannen of eindtermen. Dat geldt voor gespecialiseerde educatieve organisaties, maar evenzeer voor organisaties met een thematische specialisatie waarvoor de educatieve werking slechts één van hun activiteiten is. Het valt trouwens op dat scholen die een beroep doen op externe organisaties voor het (mee) op touw zetten van vredeseducatieve projecten, over het algemeen zeer tevreden zijn over die samenwerking.

Voor alle leeftijden is een ruim en gevarieerd aanbod beschikbaar, maar toch ligt het zwaartepunt op de 10- tot 18-jarigen, met pieken voor de derde graden van lager en secundair onderwijs. Het aangeboden materiaal bestaat vaak uit spelvormen, voorwerpenkoffers en in iets mindere mate workshops of ateliers, wat perfect samengaat met de voorkeur voor ervaringsgerichte en interactieve werkvormen die bij de conceptafbakening aan het licht kwam. De actieve inleving, beleving of ervaring krijgt veel aandacht in de aangeboden vredeseducatieve projecten.

Een ander in het oog springend kenmerk is het ver-kind-sen van het aanbod, vooral in het basisonderwijs. Mondiale problemen worden vaak op kindermaat gebracht, bijvoorbeeld door het over kindsoldaten te hebben in plaats van over oorlog, over straatkinderen in plaats van over (kans)armoede, over kinderrechten in plaats van over mensenrechten, ...

Tot slot wijzen we nog op het belang van een procesmatige aanpak van vredesopvoeding. In onze afbakening van vredesopvoeding en in een vorig onderzoek van het Vredesinstituut over dit onderwerp (Kavadias e.a. 2008) kwam het belang van een volgehouden inspanning al naar voor. Ook binnen het vredeseducatieve aanbod in Vlaanderen stelden we vast dat men het belang van een benadering over de lange termijn ter harte neemt. De continuïteit wordt soms rechtstreeks voorzien door de aanbieder, met initiatieven die voortbouwen op eerdere projecten of met onderwijsmethodes die langlopend kunnen gehanteerd worden. Veel meer organisaties bieden alvast ondersteunend materiaal voor de voorbereiding en de nabespreking van het project. Het slagen van een vredeseducatief project hangt hier in grote mate van af. Het succes van vredesopvoeding als geheel lijkt op lange termijn echter vooral af te hangen van de volgehouden inspanning van de leerkrachten en van een vruchtbaar schoolklimaat.

Wat met vredesopvoeding in Vlaanderen?

Tot slot van dit onderzoek zetten we nog enkele aandachtspunten op een rij.

Ten eerste blijkt de kostprijs van veruit de meeste vredeseducatieve initiatieven zeer laag tot helemaal gratis te zijn. Door de soms noodzakelijke begeleiding of transportkosten kan de kostprijs oplopen, maar over het algemeen zijn de financiële hinderpalen om van het vredeseducatieve aanbod gebruik te maken, miniem. Dit is in belangrijke mate te danken aan het feit dat de aanbieders voor hun (educatieve) werking subsidies ontvangen. Financiering vanwege het departement onderwijs lijkt echter minder vaak voor te komen dan bijdragen van cultureel, sociaal-cultureel of jeugdwerk op Vlaams niveau, van ontwikkelingssamenwerking op federaal niveau, van steden, gemeenten en provincies, en uit de werkmiddelen van intergouvernementele of niet-gouvernementele organisaties. Het zou interessant zijn om de financieringskanalen systematisch in kaart te brengen, en na te gaan in welke mate vanuit het departement onderwijs financiële, structurele, politieke of inhoudelijke steun kan geboden worden aan vredesopvoeding in Vlaanderen.

Ten tweede is het wenselijk de verschillende aanzetten tot vredesopvoeding die vandaag al in vakgebonden en vakoverschrijdende eindtermen vervat zitten, op een rij te zetten, gezamenlijk aan te moedigen, en eventuele hiaten op te vullen of op te vangen. Vredesopvoeding is immers, ondanks zijn veelkleurigheid, één samenhangende pedagogie die erbij gebaat is dat er meer afstemming komt. Het is daarbij niet de bedoeling om vliegen af te vangen van educaties die deels overlappen met vredesopvoeding en nu al in de eindtermen zijn ingeschreven. Het is wel zinvol dat de verschillende onderdelen van vredesopvoeding elkaar onderling versterken en dat leerkrachten in functie van die onderlinge samenhang en wisselwerking worden opgeleid, bijgeschoold of ondersteund.

Ten derde onderschrijven we de oproep van UNESCO om de lerarenopleidingen, de brede omgeving van de school, de informele (buitenschoolse) opvoedingscontext en volwasseneneducatie bij vredesopvoeding te betrekken. Zeker binnen de lerarenopleiding en in de permanente vorming van leerkrachten is meer aandacht voor een gebundelde vredesopvoeding wenselijk. Initiatiefnemers van vredeseducatieve projecten in scholen geven dit overigens zelf aan.

Ten vierde is zeker op het vlak van ontsluiting een bundeling van krachten van de aanbiedende organisaties te overwegen. Scholen die geen vredeseducatieve projecten organiseren, geven aan dat dit – naast een gebrek aan tijd en het ontbreken van iemand op school die het voortouw neemt – vaak toe te schrijven is aan het feit dat ze onvoldoende zicht hebben op het aanbod en de kwaliteit van de aangeboden initiatieven. Een bundeling van de krachten van de aanbiedende organisaties op vlak van ontsluiting zou het gebruiksgemak voor de afnemers verhogen, het aanbod beter zichtbaar maken, expertise samenbrengen en eventueel onderling versterken, en de invloed op het beleid verhogen. Ook voor elk van de drie vorige aandachtspunten zou zo'n overkoepelende samenwerking haar nut bewijzen.

Tot slot overlopen we kort nog enkele goede voorbeelden die de kwaliteit van de vredes-educatieve initiatieven ten goede komen. Een duidelijk profiel, heldere keuzes en afgelijnde doelstellingen bij de aanbieders beïnvloeden hun vredeseducatieve projecten positief. In het bijzonder het afbakenen en communiceren van de gehanteerde pedagogie en het concreet afstemmen op leerplannen en eindtermen komen de kwaliteit van het project ten goede en bieden bovendien nuttige aanknopingspunten voor de leerkracht. Het blijkt ook aan te bevelen om, ondanks het belang van duidelijke keuzes en doelstellingen vanwege de aanbieder, toch ruimte te laten voor de leerkracht opdat die het aanbod kan inpassen in de eigen situatie of aanpassen aan eigen noden. Voorbereiding en nabespreking van vredeseducatieve projecten zijn absoluut essentieel en zijn zowel voor de aanbieders als voor de leerkrachten een belangrijk aandachtspunt. In de praktijk wordt hier gelukkig al hard aan gewerkt. Bovenal is de continuïteit van vredesopvoeding in voortbouwende projecten, leerlijnen en schoolcultuur fundamenteel om van een vredeseducatieve activiteit meer te maken dan een dagje uit of een doorbreken van de dagelijkse sleur. Want uiteindelijk is vrede bovenal een werkwoord.

Literatuurlijst

Bajaj (Monisha), "Critical" Peace Education, in: Bajaj (Monisha), ed. *Encyclopedia of Peace Education*, Charlotte, Information Age Publishing, 2008, p. 135-146.

Bar-Tal (Daniel), The Elusive Nature of Peace Education, in: Salomon (Gavriel) & Nevo (Baruch), eds. *Peace Education: The Concept, Principles and Practices around the World*, Mahwah, Lawrence Erlbaum, 2002, p. 27-36.

Bartlett (Lesley), Paulo Freire and Peace Education, in: Bajaj (Monisha), ed. *Encyclopedia of Peace Education*, Charlotte, Information Age Publishing, 2008, p. 39-45.

Boonen (Heide) & Timmermans (Dirk), *Vrede kan je leren! Praktijkboek voor vredeseducatie*. Mechelen, Jeugd & Vrede, 2005.

Castrick (Geert), *Herinneringseducatie in het Vlaamse onderwijs: een pleidooi voor Holocaustherdenking, geschiedenisonderwijs en vredesopvoeding?* Brussel, Vlaams Vredesinstituut, 2009.

Fountain (Susan), *Peace Education in UNICEF*. New York, UNICEF – Education Section – Programme Division, June 1999 (Working Paper PD-ED-99/003).

Galtung (Johan), Violence, peace and peace research, in: *Journal of Peace Research*, 6, 3, 1969, p. 167-191.

Galtung (Johan), Form and Content of Peace Education, in: Bajaj (Monisha), ed. *Encyclopedia of Peace Education*, Charlotte, Information Age Publishing, 2008, p. 49-58.

Haavelsrud (Magnus), Conceptual Perspectives in Peace Education, in: Bajaj (Monisha), ed. *Encyclopedia of Peace Education*, Charlotte, Information Age Publishing, 2008, p. 59-66.

Harris (Ian), Peace Education Theory, in: *Journal of Peace Education*, 1, 1, March 2004, p. 5-20.

Howlett (Charles F.), John Dewey and Peace Education, in: Bajaj (Monisha), ed. *Encyclopedia of Peace Education*, Charlotte, Information Age Publishing, 2008, p. 25-31.

Jackson (Robert) & Fujiwara (Satoko), *Peace Education and Religious Plurality: International Perspectives*. New York / Oxford, Routledge, 2007, 134p.

Kavadias (Dimokritos), Stouthuysen (Patrick), De Maeyer (Sven), [Franck (Eva) & Segal (Timothy)], *Over kleine en grote vrede: Vredesopvoeding in het basis- en secundair onderwijs in Vlaanderen*, Brussel, Vlaams Vredesinstituut, 2008.

Montessori (Maria), *Education and Peace*, Oxford, ABC-Clío, 1992 [originele versie 1949].

Reardon (Betty A.), ed. *Comprehensive Peace Education: Educating for global responsibility*, New York, Columbia University - Teachers College Press, 1988.

Reardon (Betty A.), Pedagogy as purpose: peace education in the context of violence, in: Cremin (Peadar), ed. *Education for Peace*, Belfast, Educational Studies Association of Ireland and the Irish Peace Institute, 1993.

Regan (Colm), Peace education: a global imperative, in: Cremin (Peadar), ed. *Education for Peace*, Belfast, Educational Studies Association of Ireland and the Irish Peace Institute, 1993.

Salomon (Gavriel), Vredes- en coëxistentie-opvoeding in regio's met conflicten en spanningen: het concept, de doelstellingen en een aantal open vragen, in: Leman (Johan) & Top (Luc), red. *Intercultureel en meertalig onderwijs, burgerschaps- en vredesopvoeding*, Antwerpen-Apeldoorn, Garant, 2002, p. 93-107.

Smith Page (James), Peace Education: Exploring some Philosophical Foundations, in: *International Review of Education*, 50, 1, January 2004, 3-15.

Snauwaert (Dale T.), The Moral and Spiritual Foundations of Peace Education, in: Bajaj (Monisha), ed. *Encyclopedia of Peace Education*, Charlotte, Information Age Publishing, 2008, 67-73.

United Nations – General Assembly, *Resolution 52/13: Culture of peace*, 52nd session, New York, 15 January 1998 ([daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/760/15/PDF/N9876015.pdf](https://access-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/760/15/PDF/N9876015.pdf)).

UNESCO – General Conference, *Declaration of the 44th session of the International Conference on Education (Geneva, October 1994) and Integrated Framework of Action on Education for Peace, Human Rights and Democracy*, Paris, 28th session, November 1995 (www.unesco.org/education/nfsunesco/pdf/REV_74_E.PDF).

Vriens (Lennart), Peace education in the nineties: a reappraisal of values and options, in: Bjerstedt (Åke), ed. *Education for peace in the nineties: a conference report (Peace Education Commission / International Peace Research Association, Groningen, July 1990)*, Malmö, Lund University – Malmö School of Education, 1990, p. 7-23 (Educational and Psychological Interactions, 105).

Bijlage 1:

*Lijst van aanbieders
van vredeseducatie*

In deze bijlage hebben we voor elke aanbiedende organisatie van vredeseducatieve projecten een voorstellingsfiche opgenomen. Daarin geven we de contactgegevens, een trefwoord voor de organisatie als geheel, een korte beschrijving van de organisatie met oog voor haar (vredes)educatieve werking, en de noemer of omschrijving die de organisatie zelf gebruikt voor haar educatieve werk. Tot slot geven we aan tot welke types vredesopvoeding hun educatieve initiatieven volgens onze analyse behoren. Het gaat daarbij enkel om initiatieven die aan onze omschrijving van vredesopvoeding voldoen en op basis- of secundair onderwijs gericht zijn. Een 'neen' in de tabel betekent dus niet noodzakelijk dat de organisatie in het geheel niet rond het respectieve thema werkt. Indien binnen het vredeseducatieve aanbod van een organisatie één of twee types vredesopvoeding duidelijk overheersen, dan is/zijn die vet gemarkeerd.

De organisaties die in deze bijlage zijn opgenomen, zijn in de eerste plaats de 62 vredeseducatieve organisaties die we hebben geïdentificeerd volgens de procedure die in 3.1.1. werd uiteengezet, en die in 3.2. al generiek werden voorgesteld. Aan deze organisaties hebben we nog een zestal organisaties toegevoegd, die geen concrete vredeseducatieve initiatieven aanbieden of een aanbod hebben dat moeilijk in de analyse kon worden verwerkt, maar niettemin relevante actoren zijn voor vredesopvoeding.

11.11.11

contactgegevens

Vlasfabriekstraat 11

1060 Brussel

O2 536 11 13

info@11.be

www.11.be

trefwoord

ontwikkelingsorganisatie

situering

11.11.11 is de koepel van de Vlaamse Noord-Zuidbeweging (70 lidorganisaties en 341 lokale comités) met volgende speerpunten: solidariteit met het Zuiden, beleidsbeïnvloeding en bewustmaking in eigen land. Daartoe organiseert 11.11.11 grootschalige campagnes, met een wisselend centraal thema, en culminerend in een jaarlijkse gecoördineerde fondsenwerving op 11 november.

De educatieve werking wordt volledig in het kader van de campagne geplaatst (in het jaarverslag onder de noemer 'ook dit is 11.11.11'). Het aanbod wordt omschreven als: 1) materiaal gelinkt aan de actuele campagne, onderverdeeld in categorieën (doelgroep, methode, inhoud); 2) decoratieve gebruiksvoorwerpen om een 'wereldsfeer' te scheppen of de aandacht te trekken; 3) sensibiliserende materialen (aparte categorie maar de facto gelinkt aan campagne); en 4) een kleine selectie van materialen uit vorige campagnes.

zelfdefiniëring educatieve werking

De educatieve werking ontwikkelt zich ter ondersteuning van de gevoerde campagne.

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	Neen
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	Ja
ontwikkelingseducatie	ja		
milieueducatie	ja		
opvoeding voor conflicthantering	neen		

AFS: Interculturele programma's

contactgegevens

Hendrik Consciencestraat 52

2800 Mechelen

015 79 50 10

info@afsvlaanderen.be

www.afsvlaanderen.be

trefwoord

jeugdorganisatie voor interculturele uitwisseling

situering

AFS is een internationale, niet-gouvernementele, non-profit organisatie. AFS wil mensen - via een proces van intercultureel leren - kennis, begrip en vaardigheden aanreiken om een rechtvaardige en vreedevolle wereld tot stand te brengen. Concreet organiseert AFS interculturele uitwisseling door Vlaamse jongeren te begeleiden bij een verblijf in het buitenland en in Vlaanderen de begeleiding op te zetten voor jongeren uit het buitenland in gast-gezinnen. Dit gebeurt in het kader van studies, een stage of een concreet vrijwilligersproject. De doelstelling van de organisatie is duidelijk educatief: intercultureel leren faciliteren.

zelfdefiniëring educatieve werking

het faciliteren van intercultureel leren

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	neen
mensenrechteneducatie	neen	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	neen		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	neen		

Amnesty International Vlaanderen

contactgegevens

Kerkstraat 156
2060 Antwerpen
03 271 16 16
amnesty@aivl.be
www.amnesty.be

trefwoord

mensenrechtenorganisatie

situering

Amnesty International is een wereldwijde onafhankelijke en onpartijdige organisatie die de naleving van alle mensenrechten nastreeft door onderzoek en actie. Amnesty International wordt gedreven door verontwaardiging over ernstige mensenrechtenschendingen en door hoop op een wereld waarin alle mensenrechten werkelijkheid zijn voor alle mensen. De organisatie doet dit concreet door op basis van onderzoek rapporten te publiceren en een waaier aan actiemiddelen in te zetten, bv. schrijfacties, online actievoeren, publieke manifestaties, directe lobby, persberichten etc. Daarnaast stelt Amnesty International educatieve dossiers ter beschikking over mensenrechten, zoals huiswerk- en lesmappen. Het educatief materiaal komt tot stand in samenwerking met VORMEN vzw, een organisatie voor mensenrechteneducatie.

zelfdefiniëring educatieve werking

mensenrechteneducatie

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	Ja	negatieve vrede	neen
mensenrechteneducatie	Ja	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	Neen		
milieueducatie	Neen		
opvoeding voor conflicthantering	Ja		

Artsen Zonder Grenzen

contactgegevens

Dupréstraat 94

1090 Brussel

02 474 74 74

info@azg.be

www.msf-azg.be

trefwoord

humanitaire hulporganisatie

situering

Wereldwijd is Artsen Zonder Grenzen bekend onder de naam Médecins Sans Frontières. Dit is een netwerk van negentien nationale afdelingen, waaronder een Belgische, die onderling verweven zijn. Artsen Zonder Grenzen verleent hulp aan volken in nood, aan slachtoffers van rampen van natuurlijke of menselijke oorsprong en slachtoffers van oorlogssituaties, zonder enig onderscheid van ras, godsdienst, filosofie of politiek. Concreet biedt de organisatie bijvoorbeeld humanitaire hulp bij conflicten, helpt ze vluchtelingen en ontheemden, organiseert ze voedselhulp en toegang tot gezondheidszorg, enz. Artsen Zonder Grenzen ziet het ook als haar taak getuigenis af te leggen over wantoestanden en doet aan onderzoek en ontwikkeling. De organisatie heeft een beperkt aanbod van materiaal waarmee leerkrachten kunnen werken rond humanitaire waarden en waarmee jongeren warm gemaakt worden voor het werk van Artsen Zonder Grenzen.

zelfdefiniëring educatieve werking

inleving in het werk van Artsen Zonder Grenzen, educatie en bewustmaking m.b.t. humanitaire waarden, lespakketten over diverse thema's

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	neen	negatieve vrede	neen
mensenrechteneducatie	neen	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	ja		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	neen		

Auschwitz in Gedachtenis

contactgegevens

Huidevetterstraat 65
1000 Brussel
02 512 79 98
gedachtenis@auschwitz.be
www.auschwitz.be

trefwoord

studie- en documentatiecentrum

situering

De vzw Auschwitz in Gedachtenis is een studie- en documentatiecentrum over de problematiek van de nazimisdaden en -genocides. De vereniging wil het publiek - voornamelijk jongeren - informeren over het fascisme, het nazisme en hun gruwelijke gevolgen: de Tweede Wereldoorlog, de concentratie- en vernietigingskampen en de genocide van de joden en de zigeuners. Het centrum stimuleert met verschillende projecten het onderzoek naar de uiterst complexe socio-historische ontwikkelingen die hebben geleid tot het kampensysteem. Het publiceert een aantal tijdschriften en organiseert wetenschappelijke en pedagogische activiteiten in binnen- en in buitenland. Ook bezit de organisatie een uitgebreide bibliotheek en bewaart ze een belangrijke collectie archieven van voormalige gedeporteerden en overlevenden van de kampen. Deze zijn toegankelijk voor het publiek, voor leerkrachten, studenten en navorsers. Pedagogische activiteiten zijn een belangrijke pijler in het werk van de vereniging en krijgen vorm in lezingen, colloquia, studiereizen, tentoonstellingen, enz. Auschwitz in Gedachtenis wil de herinnering aan de nazimisdaden en -genocides levend houden. Zo probeert zij de opflakkerende extreem-rechtse bewegingen en ideologieën de pas af te snijden door hen alleszins het wapen van de onwetendheid uit handen te slaan.

zelfdefiniëring educatieve werking

herinneringseducatie

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	ja
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	neen		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	neen		

Bevrijde Wereld

contactgegevens

Nieuwstraat 70

9100 Sint-Niklaas

03 777 20 15

info@bevrijdewereld.be

www.bevrijdewereld.be

trefwoord

ontwikkelingsorganisatie

situering

Bevrijde Wereld is een NGO die opkomt voor het recht op voedsel voor iedereen.

Dat gebeurt in samenwerking met partnerorganisaties uit West-Afrika, Bolivia en de Filippijnen. Centraal in de werking staan een sterke organisatie en ondersteuning van de bevolking in het Zuiden. Om de kennis in het Noorden over de achtergronden en mechanismen van onrecht in de wereld te vergroten, organiseert Bevrijde Wereld inleefreizen voor jongeren en volwassenen, en Baobab-inleefateliers voor kinderen. Bedoeling is om kinderen van kleins af aan de nodige bagage mee te geven om uit te groeien tot actieve en kritische wereldburgers.

zelfdefiniëring educatieve werking

inleefprogramma's en lespakketten om kinderen te laten uitgroeien tot actieve en kritische wereldburgers

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	Neen
mensenrechteneducatie	neen	positieve vrede	Ja
ontwikkelingseducatie	ja		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	neen		

Bevrijdingsfilms

contactgegevens

Quinten Metsysplein 4
3000 Leuven
016 23 29 35
bevrijdingsfilms@pandora.be
www.bevrijdingsfilms.be

trefwoord

filmverdelers

situering

Bevrijdingsfilms is een niet-commerciële verdeler van film- en videoprogramma's. De algemene doelstellingen zijn door middel van films & video's mensen bewuster maken van andere culturen en gewoonten en een emanciperende werking uitbouwen rond allerlei sociale thematieken en hete hangijzers. De vereniging biedt zijn diensten aan voor alle culturele instellingen, scholen, verenigingen, filmclubs, festivals, enz. maar ook aan privé-personen.

zelfdefiniëring educatieve werking

maatschappelijke bewustmaking door films en video's

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	neen
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	ja		
milieueducatie	ja		
opvoeding voor conflicthantering	neen		

Blabla – Corry Laura Van Bladel

contactgegevens

Rundershoek 31

2430 Eindhout-Laakdaal

014 42 38 90

Corry.van.bladel@pandora.be

www.blabla-blabla.be

trefwoord

zelfstandig coach

situering

Corry Laura Van Bladel is zelfstandig trainster in geweldloze conflicthantering en Geweldloze Communicatie.

Zij werkt op basis van het werk van Pat Patfoort en Marshall Rosenberg. Die schema's willen inzicht geven in de oorzaken, mechanismen en de gevolgen van geweld, en helpen bij bewustwording van patronen die niet altijd even constructief of efficiënt zijn. Na bewustwording volgt een intensief trainen en integreren van nieuwe vaardigheden.

Corry Laura Van Bladel geeft zowel individuele coaching, voordrachten als trainingen in open en gesloten aanbod.

zelfdefiniëring educatieve werking

vorming tot geweldloos communiceren

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	neen	negatieve vrede	neen
mensenrechteneducatie	neen	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	neen		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	ja		

Bond Zonder Naam

contactgegevens

St-Jacobsmarkt 39

2000 Antwerpen

03 201 22 10

bnz@bnz.be

www.bondzondernaam.be

trefwoord

maatschappijkritische beweging

situering

Bond zonder Naam is een in 1959 opgerichte vzw. Bond zonder Naam (BZN) is overtuigd dat 'waarden' de inspiratie zijn voor individuele en maatschappelijke verandering en de sleutel zijn voor harmonieus samenleven en samenwerken. BZN vertaalt waarden naar concrete acties met focus op de eigen omgeving. In het verleden heeft BZN vooral initiatieven opgezet voor de gemarginaliseerde mens. BZN wil werk maken van: Waarden in onze samenleving, Kinderrechten en opvoedingsondersteuning, Armoedebestrijding en gelijke kansenrecht, Maatschappelijke bewustwording, Sociale samenhang met de bedrijfs-wereld, Interlevensbeschouwelijke dialoog en Zingeving. De educatieve werking van BZN concentreert zich voornamelijk rond het 'Living Values project'. Daarmee wil de vereniging het beste in mensen versterken door te ijveren voor een expliciete plaats van waarden in opvoeding en onderwijs. Vertrekkend vanuit de overtuiging dat elk kind een gevoeligheid voor waarden in zich heeft en dat een waarderende omgeving hiervoor ontwikkelingskansen creëert, wil BZN een duurzaam leerproces in schoolgemeenschappen op gang trekken. Met de steun van 7 Vlaamse net- en niveauoverschrijdende scholen - als labo's - maakt BZN concreet werk van waarden. Hun noden en ervaringen bepalen de verdere koers. De drie componenten van het BZN aanbod rond waardegerichte opvoeding zijn luisteren, verdiepen en vervolgens waarden vertalen naar concrete actie. (www.livingvalues.be)

zelfdefiniëring educatieve werking

waardegerichte opvoeding

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	ja
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	ja		
milieueducatie	ja		
opvoeding voor conflicthantering	ja		

Broederlijk Delen

contactgegevens

Huidevettersstraat 165

1000 Brussel

02 502 57 00

info@broederlijkdelen.be

www.broederlijkdelen.be

trefwoord

ontwikkelingsorganisatie

situering

Broederlijk Delen is een niet-gouvernementele organisatie, gespecialiseerd in ontwikkelingssamenwerking. Zij werkt in opdracht van de Vlaamse katholieke kerkgemeenschap en neemt autonoom initiatieven om wereldwijd armoede, onrecht en discriminatie te bestrijden en rechtvaardige politieke, sociale en economische structuren tot stand te brengen. De organisatie profileert zich als een geëngageerde vrijwilligersbeweging en heeft een typische manier van werken in het Zuiden. Ze vertrekt vanuit de eigen plannen, groei-kracht en talenten van mensen ter plaatse. Broederlijk Delen heeft 3 grote pijlers in zijn werking: partnerwerking, politiek werk, en educatie en campagne. In die laatste pijler doet Broederlijk Delen aan sensibilisatie: de organisatie probeert mensen in Vlaanderen bewust te maken van welke plannen mensen in het Zuiden hebben om hun problemen aan te pakken. Daarnaast biedt Broederlijk Delen educatieve pakketten aan voor het onderwijs. De vastencampagne is het jaarlijks hoogtepunt van de werking, waarbij de partners uit het Zuiden nauw betrokken worden.

zelfdefiniëring educatieve werking

sensibilisering m.b.t. ontwikkelingssamenwerking

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	neen	negatieve vrede	neen
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	ja		
milieueducatie	ja		
opvoeding voor conflicthantering	neen		

Centrum Informatieve Spelen (C.I.S.)

contactgegevens

Naamsesteenweg 130

3001 Leuven

016 22 25 17

cis@spelinfo.be

www.spelinfo.be

trefwoord

ontwikkelaar educatieve spelen

situering

Het Centrum Informatieve Spelen (C.I.S.) kiest voor 'spel' als vormingsmiddel. Het C.I.S. heeft jarenlange ervaring in het ontwikkelen, het produceren, het begeleiden en het verspreiden van informatieve spelen. Door die spelen wil de organisatie kinderen, jongeren en volwassenen informeren over en sensibiliseren voor maatschappelijk belangrijke onderwerpen zoals seksualiteit, wereldhandel, democratie, sociale vaardigheden, diversiteit, duurzaamheid, etc. De organisatie kiest voor 'spel' omdat uit onderzoek en ervaring blijkt dat jongeren en volwassenen informatie uit een spel beter onthouden en bovendien beter verwerken en begrijpen. Het C.I.S. heeft drie kernactiviteiten: spelontwikkeling, spelbegeleiding en speldistributie. Het C.I.S. is een dienstverlener: het ontwikkelt in opdracht van andere organisaties spelen, begeleidt die of vormt de begeleiders en verdeelt de ontwikkelde spelen.

zelfdefiniëring educatieve werking

via 'spel' informeren en sensibiliseren over maatschappelijk belangrijke thema's

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	ja
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	ja		
milieueducatie	ja		
opvoeding voor conflicthantering	ja		

Centrum voor Holocaust en Genocide Educatie

contactgegevens

CHGE

Kuiperskaai 6

9000 Gent

0498 24 68 68

secretariaat@chge.be

www.holocaust.be

trefwoord

holocausteducatie / herinneringseducatie

situering

Het Centrum voor Holocaust en Genocide Educatie (CHGE vzw) heeft als doel verschillende historische en actuele episodes van collectief geweld in de schijnwerpers te brengen.

Via herdenking, educatie en onderzoek streeft het centrum ernaar het publieke bewustzijn en de kennis van deze misdaden te verhogen. Hiertoe wordt een divers aanbod van activiteiten voorzien zoals: voordrachten, workshops, tentoonstellingen, filmvoorstellingen, discussiefora, ontlening van documentaires en het beschikbaar stellen van educatief materiaal voor leerkrachten of vormingsmedewerkers.

De betrachting is om een toegankelijk en dynamisch aanbod van herinneringseducatie te voorzien die gebruik maakt van leeftijdsgeschikt materiaal zoals authentieke artefacten, posters, foto's, geluids- en videofragmenten, strips e.d. Via deze weg wil de organisatie niet alleen de historische kennis vergroten, maar vooral leerlingen inzicht verschaffen in wat mensen beïnvloedt tot het maken van keuzes, soms met verschrikkelijke gevolgen als resultaat.

Samen met leerlingen en leerkrachten wil de organisatie de Holocaust en andere genociden onderwerpen aan een kritische analyse. Daarom wordt niet vertrokken vanuit een vereenvoudigd moreel raamwerk (goed versus slecht) welke leidt tot moralisering en demonisering, maar wordt wel een historisch-gedragswetenschappelijke benadering gehanteerd, om samen op zoek te gaan naar het hoe en waarom van deze tragedies. De eerste stap hierin is genocidaal geweld te beschouwen als 'menselijke' gebeurtenissen. Zo komt men tot een verhaal van gewone mensen die vaak moeilijke (en misdadige) keuzes hebben gemaakt in buitengewone omstandigheden.

Het project Holocaust.be, i.s.m. het Vredeshuis van de Stad Gent, omvat twee tentoonstellingen en een multimediale website. Het opzet is tweeledig. Via het project wordt enerzijds een eigen educatief aanbod gecreëerd en anderzijds beschikbaar educatief materiaal inzake herinneringseducatie gecentraliseerd en efficiënt toegankelijk gemaakt voor leerkrachten en vormingsmedewerkers.

zelfdefiniëring educatieve werking

Holocaust en Genocide Educatie / herinneringseducatie

type vredeseducatie

- niet onderzocht -

Children of the Street

contactgegevens

Grote Beerstraat 10

2018 Antwerpen

03 289 62 06 en 0485 61 41 89

oscar.bohnen@telenet.be

www.childrenofthestreet.be

trefwoord

ontwikkelaar van een educatief project en ontwikkelingsorganisatie

situering

De organisatie Children of the Street werd opgericht in 1993 om in Antwerpen de zanghappening 'We zingen een dak op de wereld' te organiseren. Met de happening, waaraan 1000 kinderen deelnamen, wilden initiatiefnemers Oscar Dirk Bohnen en Marc Aerts het lot van straatkinderen verbeteren. Het zangevenement groeide uit tot een jaarlijks gebeuren waaraan in 2000 meer dan 10.000 kinderen deelnamen. In de loop der jaren werd de happening niet alleen meer in Antwerpen, maar ook in Diksmuide (IJzerweide), Leuven, Gent en Turnhout georganiseerd.

Het doel van de vzw is tweeledig: ten eerste is het een educatief project dat Vlaamse kinderen wil sensibiliseren voor de problematiek van straatkinderen, ten tweede wil de organisatie met de opbrengsten van de zanghappenings initiatieven steunen die ernaar streven de dagelijkse leefomstandigheden van straatkinderen te verbeteren.

zelfdefiniëring educatieve werking

een educatief project dat Vlaamse kinderen wil sensibiliseren voor kinderen die het heel wat lastiger hebben op deze wereld; vrede, verdraagzaamheid en solidariteit staan hierbij centraal

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	neen
mensenrechteneducatie	neen	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	neen		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	neen		

Cinema Novo Festival

contactgegevens

Sint-Jakobsstraat 36

8000 Brugge

050 34 83 54

info@cinemanovo.be

www.cinemanovo.be/nl

trefwoord

mondiaal filmfestival

situering

Cinema Novo organiseert sinds 1983 jaarlijks een festival met een zestigtal films uit Azië, Afrika en Zuid-Amerika. Tijdens het festival worden speelfilms vertoond van bekende en minder bekende regisseurs uit Latijns-Amerika, Afrika en Azië.

Er is een scholenaanbod voor basis- en secundair onderwijs daar komen zo'n 4.000 leerlingen op af (leeftijd van 5 tot 18 jaar). Voor de hoogste graden van het secundair onderwijs wordt ook een filmwedstrijd georganiseerd.

zelfdefiniëring educatieve werking

filmvertoningen voor scholen

type vredeseducatie

- niet onderzocht -

Cunina

contactgegevens

Cunina vzw
Retieseweg, 77
B-2440 Geel
014 58 01 01
info@cunina.org
www.cunina.org

trefwoord

organisatie voor ontwikkelingssamenwerking

situering

Cunina richt zich op peterschappen en projecten ten voordele van kansarme kinderen in ontwikkelingslanden. Cunina vindt dat ieder kind recht heeft op toegang tot basisonderwijs. De organisatie meent immers dat een kind dat zich vandaag kan ontplooien, morgen beter in zijn eigen levensonderhoud zal kunnen voorzien én anderen zal kunnen bijstaan in hun maatschappelijke ontplooiing. Cunina wil de kansen tot het volgen van basisonderwijs verhogen voor kansarme kinderen en zo bijdragen aan millenniumdoelstelling nummer 2: basisonderwijs voor alle kinderen. Cunina doet dit door de nodige fondsen te verzamelen via acties, maar vooral via het systeem van peetouderschap. De organisatie heeft projecten lopen in Haïti, Brazilië, Nepal, de Filipijnen en Zuid-Afrika. Daarnaast wil Cunina via mondiale vorming kinderen en jongeren kennis laten maken met de leefomstandigheden van hun leeftijdsgenoten in het Zuiden, en biedt daartoe educatieve workshops aan voor scholen. Via sensibilisering en ontwikkelingseducatie maakt Cunina de bevolking in Vlaanderen gevoeliger voor de leefomstandigheden van mensen in het zuiden.

zelfdefiniëring educatieve werking

ontwikkelingseducatie

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	neen
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	ja		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	neen		

De Kracht van je Stem

contactgegevens

Leuvenseweg 86

1000 Brussel

02 552 50 31

dekrachtvanjestem@vlaamsparlement.be

www.dekrachtvanjestem.be

trefwoord

educatieve dienst voor burgerzin en democratie

situering

De Vlaamse Onderwijsraad (Vlor) zette – vanaf 1995 - een breed educatief project over burgerzin en democratische opvoeding op dat de titel “De Kracht van je Stem” kreeg. In 2003 werd De Kracht van je Stem de educatieve dienst van het Vlaams Parlement. De educatieve dienst van het Vlaams Parlement voorziet educatief materiaal, begeleidt klasbezoeken aan het Vlaams parlement en organiseert nascholing en vorming voor leerkrachten en docenten- en studenten van de lerarenopleiding.

De dienst is volledig gericht op educatie. Het lesmateriaal past in de eindtermen en ontwikkelingsdoelen van het onderwijs. Het aanbod is erg divers: brochures, losbladige themamappen en spel materiaal, actieve werkvormen met veel ruimte voor zelfstandig werk of groepswork. Voor de leraren bestaan er handleidingen en is er ook een algemene informatiemap met achtergrondgegevens. De Kracht van je Stem organiseert jaarlijks een open lerarendag in het Vlaams Parlement en vormingsdagen voor leerkrachten en studenten in de lerarenopleiding. Tevens organiseert De Kracht van je Stem een intensieve stage voor docenten in de lerarenopleiding.

zelfdefiniëring educatieve werking

De Kracht van je Stem ondersteunt leerprocessen in het onderwijs door het ontwikkelen en verspreiden van lesmateriaal, door vorming en nascholing van leerkrachten en studenten in de lerarenopleiding en door het organiseren van educatieve programma's voor leerlingen in het Vlaams Parlement.

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	neen	negatieve vrede	neen
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	neen		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	ja		

De Vuurbloem

contactgegevens

Het Vuurbloemhuis
Generaal Lemanlaan 126
8310 Brugge
050 68 59 68
info@devuurbloem.be
www.devuurbloem.be

trefwoord

vormingscentrum voor vreedzame relaties en conflicthantering

situering

De Vuurbloem is een organisatie die streeft naar geweldloosheid in omgang en vreedzame conflicthantering. De Vuurbloem biedt voordrachten, vormingen en workshops, bemiddeling, praat- en oefenfora aan. Deze activiteiten zijn zowel gericht op de begeleiding van individuele mensen, groepen en teams als op vorming op maat voor jeugdwerk, scholen en volwassenenorganisaties. De vormingen bestaan uit luisteroefeningen, rollenspellen, uitwisselingen van ervaringen, improvisaties en schrijfgesprekken.

zelfdefiniëring educatieve werking

vorming op maat voor jeugdwerk en scholen

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	neen	negatieve vrede	ja
mensenrechteneducatie	neen	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	neen		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	ja		

De Wereldschool

contactgegevens

Cellebroersstraat 16

1000 Brussel

02 502 63 56

www.dewereldschool.be

trefwoord

wereldburgerschap

situering

De Wereldschool is een Brusselse NGO voor ontwikkelingseducatie die in het kader van mondiale vorming activiteiten voor leerlingen en leerkrachten organiseert. In haar educatieve werking staat solidair en actief wereldburgerschap centraal. De Wereldschool zet jongeren en hun begeleiders aan om na te denken over- en zich te engageren voor een mondiale samenleving met meer gelijkwaardigheid, rechtvaardigheid en interculturele dialoog.

De doelstelling is om jongeren inzichten mee te geven over oorzaken van de groeiende kloof tussen arme en rijke landen en de rol van de media met het oog op de ontwikkeling van een kritische en open houding en van wereldburgerschap.

Thema's waar rond gewerkt wordt zijn diversiteit, voedsel, (on)macht, mensenrechten en vooroordelen. De Wereldschool kiest voor een ervaringsgerichte aanpak, zowel in hun aanbod voor leerkrachten als voor leerlingen. Het pedagogisch materiaal is gericht op concrete situatie waarin jongeren zich kunnen inleven. De doelgroep zijn leerlingen van de 2de en 3de graad lager onderwijs, leerkrachten en studentenleerkrachten. De Wereldschool biedt inleefprogramma's, wereldburgertrajecten, workshops voor leerlingen en voor leerkrachten en procesbegeleiding aan, en stelt materiaal ter beschikking dat ontleend kan worden.

zelfdefiniëring educatieve werking

De Wereldschool wil jongeren inzichten en attitudes bijbrengen om als solidaire wereldburgers door het leven te gaan.

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	neen
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	ja		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	neen		

Djapo

contactgegevens

Vital de Costerstraat 2

3000 Leuven

016 62 30 46

info@djapo.be

www.djapo.be

steunpunten in Gent, Turnhout en Hasselt

trefwoord

aanbieder van mondiale vorming

situering

Sinds 2008 zijn Alfa uit Turnhout, Djapo uit Alken en Wachtebeke en de scholenwerking Esmeraldas uit Gent gefusioneerd tot Djapo. Djapo brengt mondiale vorming voor kleuter- en basisonderwijs. Daarbij wordt gestreefd naar een totaalaanpak: met een uitgebreid aanbod van koffers, workshops, vormingen en begeleidingen richt Djapo zich op diverse doelgroepen, van individuele kleuters tot schooloverschrijdende netwerken. Mondiale vorming wordt tastbaar gemaakt, met aandacht voor uitdagende, maar realistische mogelijkheden tot handelen. Via procesbegeleiding streeft Djapo naar structurele aandacht voor duurzaamheid en wereldburgerschap binnen de schoolcultuur. Djapo heeft zijtakken naar het jeugdwerk (ondersteuning van jeugdwerkers) en het secundair onderwijs. De drie steunpunten (i.e. de drie gefusioneerde vzw's, geografisch verspreid) bewaren hun eigenheid binnen het groter geheel.

zelfdefiniëring educatieve werking

(structurele) mondiale vorming

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	neen
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	ja		
milieueducatie	ja		
opvoeding voor conflicthantering	ja		

Evens Stichting

contactgegevens

Stoopstraat 1, 5de verdieping
2000 Antwerpen
03 231 39 70
antwerp@evensfoundation.be
www.evensfoundation.be

trefwoord

stichting van openbaar nut

situering

De Evens Stichting is een stichting van openbaar nut gevestigd te Antwerpen, met antennes in Parijs en Warschau. De Stichting werd opgericht door Georges Evens, een filantroop van Poolse origine en groot voorvechter van de Europese eenwording. Ze startte haar activiteiten in 1996. De Evens Stichting neemt en ontwikkelt initiatieven en steunt projecten die het harmonieus samenleven van burgers en staten binnen een vreedzaam Europa bevorderen. Dat gebeurt in een aantal programma's, met name 'duurzame vredesopbouw in Europa', 'media-educatie', en 'vredeseducatie'. De Evens Stichting reikt ook tweejaarlijkse prijzen uit op het gebied van kunst, wetenschap en vredeseducatie.

Algemeen gesteld wil het programma 'vredeseducatie' ondersteuning bieden aan kinderen, jongeren en volwassenen om kritisch na te denken en actoren in een "cultuur van vrede" te worden in hun scholen, klaslokalen, gemeenschappen, families, sociale netwerken, enz. In een eerste fase wordt bij het opzetten van eigen projecten en het identificeren en verspreiden van bestaande initiatieven specifieke aandacht geschonken aan de rol van onderwijzend personeel in relatie tot vredeseducatie.

zelfdefiniëring educatieve werking

duurzame vredesopbouw in Europa, media-educatie en vredeseducatie

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	neen
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	neen		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	ja		

Foyer

contactgegevens

Werkhuizenstraat 25
1080 Sint-Jans-Molenbeek
02 411.74.95
www.foyer.be

trefwoord

vormingsorganisatie

situering

De vzw Foyer werd in 1969 opgericht. De vereniging is in Molenbeek gehuisvest en houdt zich op het gemeentelijke, regionale en internationale vlak bezig met de globale problematiek van de integratie van allochtone bevolkingsgroepen. Foyer heeft talloze werkingen opgestart en sommige daarvan worden nu autonoom voortgezet (CNM, INTEC, Compas). Foyer wil een blijvende rol spelen in het maatschappelijke middenveld, een rol waarbij alle sociologische geledingen, leeftijds- en bevolkingsgroepen een plaats krijgen. Foyer is een pluralistische organisatie die op alle niveaus doordrongen is van het respect voor diversiteit.

De organisatie biedt vormingstrajecten aan voor allochtone bevolkingsgroepen, buitenschoolse activiteiten voor allochtone jongeren, en ook projecten om kennismaking en verdraagzaamheid tussen verschillende culturen te stimuleren (wandelingen, koffers, etc.).

zelfdefiniëring educatieve werking

interculturele vorming

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	neen
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	neen		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	ja		

Global Society

contactgegevens

Koningin Astridlaan 160

2800 Mechelen

info@globalsociety.be

www.pala.be/nl/global-society of www.stichtingglobalsociety.org

trefwoord

andersglobaliseringsbeweging

situering

Global Society heeft als doelstelling aandacht te winnen voor de problemen die de globalisering met zich meebrengt. Daartoe ontwikkelde de organisatie in 2001 een website over thema's die samenhangen met globalisering en internationale samenwerking. Op de website wordt een vrij te downloaden e-boek (*Ik wil niet sterven aan globalisering*) van VRT-journalist Dirk Barrez aangeboden, alsook opiniestukken, artikels, video's, en een woordenboek over globalisering. Voorts zijn er ook een webwinkel en forum waarop bezoekers het debat kunnen aangaan. Sinds 2003 stuurt Global Society een nieuwsbrief (Pala) rond naar intussen zo'n 30.000 abonnees. Occasioneel geeft Global Society een boek of een DVD uit. In 2008 werd in samenwerking met ACV-CSC de website Mondiaal / Travail Mondial ontwikkeld. Global Society is ook educatief actief, met als speerpunt De Wereld in Beeld, een reeks web-tv-reportages over globalisering bedoeld voor leerlingen en leraars van de tweede en derde graad van het secundair onderwijs. Het educatieve aanbod van Global Society bestaat voorts uit voordrachten (o.m. over de VN millennium-doelstellingen, internationale arbeidsverdeling en delokalisatie, duurzaamheid en duurzame ontwikkeling), een tentoonstelling, DVD's en boeken. De doelgroepen zijn het secundair onderwijs, maar ook bewegingen en verenigingen allerhande.

zelfdefiniëring educatieve werking

educatie over globalisering

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	neen
mensenrechteneducatie	neen	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	ja		
milieueducatie	ja		
opvoeding voor conflicthantering	neen		

Globelink

contactgegevens

Sergeant De Bruynestraat 78 - 82

1070 Anderlecht

02 527 91 94

globelink@globelink.be

www.globelink.be

trefwoord

Vlaamse mondiale jeugddienst

situering

Globelink is een erkende Vlaamse jeugddienst die werkt rond de ongelijke verdeling in onze wereld. De wanverhouding tussen Noord en Zuid staan centraal in de programma's van de organisatie. Samen met jongeren gaat Globelink op zoek naar antwoorden op vragen als: hoe zit de wereld politiek, economisch en sociaal in elkaar? Op welke manier is ieder individu een rader in de samenleving? Waar kan de verantwoordelijkheid van jongeren liggen? Globelink wil jongeren de kans geven hun stem te laten horen op het publieke forum. Inspraak en participatie van jongeren in de Noord-Zuid-problematiek staan dan ook centraal. De programma's die worden opgezet, passen onder de noemer 'jeugdwerk', wat wil zeggen dat de activiteiten passen in de vrije tijdssfeer. Concreet gebeurt dat bijvoorbeeld door creatieve ateliers in jeugdhuizen, simulatiespelen ter beschikking stellen of alternatieve stadsbezoeken organiseren.

zelfdefiniëring educatieve werking

inspraak en participatie van jongeren m.b.t. duurzame ontwikkeling

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	neen
mensenrechteneducatie	neen	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	ja		
milieueducatie	ja		
opvoeding voor conflicthantering	neen		

GREEN

contactgegevens

GREEN vzw
Edinburgstraat 26
1050 Brussel
02 893 08 08
www.greenbelgium.org

trefwoord

milieuvereniging

situering

GREEN is een organisatie die jongeren en volwassenen duurzaam leert leven. Sinds 1997 ontwikkelt en begeleidt ze projecten, vormingen en lespakketten rond water, energie, mobiliteit, duurzame consumptie, natuur, ... GREEN stimuleert en ondersteunt participatie aan het beleid en doet aan ontwikkelingssamenwerking. Haar activiteiten in binnen- en buitenland krijgen de steun van zowel overheden en bedrijven als onafhankelijke fondsen. Jaarlijks bereikt GREEN 2.000 scholen, 75.000 kinderen en jongeren en 10.000 volwassenen. Ook moeilijk bereikbare doelgroepen worden aangesproken door het ruime aanbod. Het aanbod van GREEN bestaat onder meer uit: workshops, vorming voor leerkrachten, lespakketten en digitale hulpmiddelen.

zelfdefiniëring educatieve werking

educatie voor duurzame ontwikkeling

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	neen
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	ja		
milieueducatie	ja		
opvoeding voor conflicthantering	neen		

Handicap International

contactgegevens

Spastraat 67

1000 Brussel

O2 286.52.62

www.handicap-international.be

trefwoord

ontwikkelingsorganisatie

situering

Handicap International is een onafhankelijke organisatie die zich als doelstelling stelt mensen met een handicap hun zelfstandigheid en hun plaats in de samenleving te laten terugvinden, vooral in landen met moeilijke leefomstandigheden. Het symbool van de organisatie zijn de Blauwe Veters. De organisatie is co-houder van de Nobelprijs voor de Vrede 1997 voor haar rol in de strijd tegen antipersoonsmijnen.

Handicap International heeft projecten in meer dan 60 landen die zich in een acute of chronische crisissituatie bevinden. De activiteiten houden systematisch rekening met een drievoudige invalshoek: preventie, revalidatie en sociaaleconomische integratie.

zelfdefiniëring educatieve werking

sensibilisatie en bewustmaking door spelen en educatief materiaal voor activiteiten in scholen

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	ja
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	neen
ontwikkelingseducatie	neen		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	neen		

Horizon Educatief

contactgegevens

't Zeehuis

Fortstraat 128

8400 Oostende

059 322183

info@horizoneducatief.be

www.horizoneducatief.be

trefwoord

educatieve organisatie voor duurzame ontwikkeling

situering

Horizon Educatief begeestert mensen om de veelzijdigheid van onze kust te ontdekken.

In een mondiale context legt deze educatieve dienst verbanden met duurzaamheidsaspecten.

Creativiteit en ervaringsgericht werken staat centraal in het aanbod van begeleide ateliers, pakketten op maat en vorming.

zelfdefiniëring educatieve werking

educatie voor een duurzame ontwikkeling

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	ja
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	ja		
milieueducatie	ja		
opvoeding voor conflicthantering	ja		

IJzerbedevaartcomité / IJzertorenmuseum / Festival Ten Vrede

contactgegevens

IJzerdijk 49

8600 Diksmuide

051 50 02 86

info@ijzertoren.org

www.ijzertoren.org of www.tenvrede.be

trefwoord

museum

situering

In de IJzertoren in Diksmuide werd een 22 verdiepingen tellend museum over “Oorlog - Vrede - Vlaamse Ontvoogding” ingericht. In dit museum staan de twee wereldoorlogen, de Vlaamse Beweging, de Vlaamse ontvoogding en de vredesgedachte centraal. De bedoeling van het museum is om een sfeerbeeld te schetsen van de manier waarop in het verleden geleefd werd. Hiervoor worden zowel tekst, beeld als klank gebruikt.

Het IJzertorenmuseum maakt deel uit van het vredesmuseumnetwerk van de Verenigde Naties. Het IJzerbedevaartcomité, dat het museum beheert, biedt lespakketten en educatief materiaal aan over de geschiedenis en context van de IJzertoren en over de thema's die in het museum worden behandeld. Het Museum biedt ook begeleide bezoeken aan de frontstreek aan. Het IJzerbedevaartcomité is tevens de initiatiefnemer van het intercultureel muziekfestival Ten Vrede. Gekoppeld aan dit vredesfestival worden projecten voor en door scholen opgezet en is 'We zingen een dak op de wereld' van Children of the Street er te gast. De werking steunt op de drievoudige boodschap vrede, vrijheid en verdraagzaamheid.

zelfdefiniëring educatieve werking

lespakketten met leerrijke informatie over de IJzertoren

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	ja
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	neen		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	ja		

In Flanders Fields museum

contactgegevens

Documentatiecentrum In Flanders Fields

Janseniusstraat 9

8900 Ieper

057 22 85 82

Stedelijke.Musea@ieper.be

www.inflandersfields.be

trefwoord

museum

situering

Het In Flanders Fields Museum is een interactief museum gevestigd in de Lakenhallen te Ieper. De permanente tentoonstelling belicht de aanloop tot de Eerste Wereldoorlog, de verwoesting van de oorlogsjaren en de naoorlogse periode. In het museum staan vooral de verhalen van de tijdgenoten, die de oorlog te velde meemaakten, centraal. Stemmen en gezichten van mensen maken de oorlog tastbaar en persoonlijk in dit museum: mannen, vrouwen en kinderen, burgers en soldaten, schrijvers en kunstenaars... Zij confronteren de bezoeker met de 'Groote Oorlog'. Het museum benadert de oorlog vanuit vele gezichtshoeken: de persoonlijke ontmoeting, het historisch verhaal, de bredere historische context en de artistieke invalshoek. Het museum heeft een documentatiecentrum en een eigen educatieve dienst die educatieve pakketten en materiaal, begeleide bezoeken aan sites en workshops aanbiedt.

zelfdefiniëring educatieve werking

persoonlijke inleving

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	ja
mensenrechteneducatie	neen	positieve vrede	neen
ontwikkelingseducatie	neen		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	neen		

Instituut voor Veteranen/Nationaal Instituut voor Oorlogsinvaliden, oud-strijders en oorlogsslachtoffers

contactgegevens

Regentlaan 45/46

1000 Brussel

02 227 62 53

herinnering@iv-niooo.be

www.niooo.be

trefwoord

instituut voor nationale erkentelijkheid

situering

Het Instituut voor Veteranen - Nationaal Instituut voor Oorlogsinvaliden, Oud-strijders en Oorlogsslachtoffers (IV-NIOOO) is een federale instelling die werd opgericht om de nationale erkentelijkheid van België uit te drukken ten aanzien van alle personen die hun gezondheid, leven of tijd opofferden en opofferen voor de natie tijdens grote conflicten, zoals de twee Wereldoorlogen en de Korea-oorlog, of tijdens buitenlandse missies in het kader van de NAVO, de VN of België. Ter invulling van die nationale erkentelijkheid, is het IV-NIOOO belast met drie opdrachten: de terugbetaling van medische zorgen, morele en sociale ondersteuning, en het doorgeven van de herinnering. De educatieve werking situeert zich in deze laatste opdracht, en wordt geconcretiseerd in pedagogische projecten voor herinneringseducatie in scholen, bijvoorbeeld in de vorm van ateliers, geleide bezoeken en tentoonstellingen. Daarnaast stelt het instituut educatief materiaal ter beschikking en onderhoudt het een bibliotheek.

zelfdefiniëring educatieve werking

herinneringseducatie

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	ja
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	neen
ontwikkelingseducatie	neen		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	neen		

Jekino

contactgegevens

Jekino – distributie & educatie

Paleizenstraat 112

1030 Brussel

02 242 54 09

info@jekino.be

www.jekino.be

trefwoord

kinderfilm en mediawijsheid

situering

Jekino is een organisatie waar cultuur, entertainment en educatie hand in hand gaan.

Jekino is gekend als distributeur gespecialiseerd in kinderfilm, als culturele partner en als kenniscentrum voor alles wat te maken heeft met kinderen, film en media. Films en workshops op maat van kinderen en jongeren vinden via Jekino hun weg naar de school, de bioscoop, de cultuurcentra en de huiskamer.

Bij een groot deel van de films is een lesmap beschikbaar met achtergrondinformatie en naverwerkingsopdrachten voor in de klas. Thema's gaan van pesten, over Afrika, tot reclame of filmgeschiedenis.

Jekino Educatie ondersteunt kinderen, jongeren en hun begeleiders bij het verwezenlijken van hun filmplannen, van 'kijken naar film' tot 'zelf een film maken'.

Voor de workshops wordt geen specifieke voorkennis of technische vaardigheid vereist.

Bij de uitwerking van de workshops wordt steeds rekening gehouden met de leeftijd en beginsituatie van de deelnemers. De workshops zijn toegankelijk los van sociale of culturele achtergrond en vaak ook beschikbaar voor het buitengewoon onderwijs.

zelfdefiniëring educatieve werking

film en media voor kinderen, jongeren en begeleiders

type vredeseducatie

- niet onderzocht -

Jeugd & vrede

contactgegevens

Koningin Astridlaan 160

2800 Mechelen

015 43 56 96

info@jeugdenvrede.be

www.jeugdenvrede.be

trefwoord

pluralistische jeugddienst

situering

Jeugd & Vrede is een pluralistische jeugddienst, erkend en gesubsidieerd als landelijk jeugdwerk door het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. De algemene doelstelling van Jeugd & Vrede is vredeseducatie, geconcretiseerd in zes grote thema's: voorkomen van pesten, werken aan kinderrechten, respecteren van culturen, bouwen aan duurzaamheid, omgaan met conflicten en leren van oorlog. Jeugd & Vrede biedt een veelzijdig assortiment van materiaal aan om jongeren bij deze thema's te betrekken. Daarnaast heeft Jeugd & Vrede ook een uitgebreid vormingsaanbod, specifiek gericht op het jeugdwerk. De organisatie is daarnaast actief in een brede waaier aan samenwerkingsverbanden, bv. het Bijzonder Comité voor Herinneringseducatie, de Vlaamse week tegen Pesten, de Vredesweek, etc.

zelfdefiniëring educatieve werking

vredeseducatie

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	ja
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	ja		
milieueducatie	ja		
opvoeding voor conflicthantering	ja		

Jeugd Rode Kruis

contactgegevens

Rode Kruis-Vlaanderen

Jeugd Rode Kruis

Motstraat 40

2800 Mechelen

015 44 35 70

jeugdrodekruis@rodekruis.be

www.jeugdrodekruis.be

trefwoord

jeugdafdeling van hulpverleningsorganisatie Rode Kruis

situering

Jeugd Rode Kruis (JRK) stelt zich als missie de Rode Kruisgedachte te verspreiden bij kinderen en jongeren. Dit betekent concreet dat JRK zich onder meer inzet om helpen bij kinderen en jongeren de bereidheid en vaardigheden tot te ontwikkelen en stimuleren, ijvert voor verdraagzaamheid en opkomt voor de meest kwetsbaren. Dit gebeurt via vorming, informatie en actie.

zelfdefiniëring educatieve werking

vorming en opleidingen met als bedoeling de vertaling van alle rodekruisinhouden naar jongeren

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	ja
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	neen		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	neen		

Joods Museum van Deportatie en Verzet

contactgegevens

Goswin de Stassartstraat 153

2800 Mechelen

015 29 06 60

jmdv@telenet.be

www.cicb.be

trefwoord

museum

situering

Het Joods Museum van Deportatie en Verzet (JMDV) is gevestigd in de voormalige Mechelse Kazerne Dossin. Hier richtten de nazi's in 1942 het SS-Sammellager Mecheln in, een verzamelkamp voor de joden uit België. Het Joods Museum van Deportatie en Verzet belicht de geschiedenis van de Kazerne Dossin: het Sammellager Mecheln was het vertrekpunt van een deportatie zonder terugkeer. Tussen 1942 en 1944 werden 24.916 joden en 351 zigeuners weggevoerd richting Auschwitz. Twee derde van hen werd onmiddellijk na aankomst vergast. Bij de bevrijding van de kampen waren er nog maar 1.221 in leven. Het museum voorziet in geleide bezoeken en beheert ook een documentatiecentrum.

zelfdefiniëring educatieve werking

herinneringseducatie

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	ja
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	neen
ontwikkelingseducatie	neen		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	neen		

Kinderrechtenhuis

contactgegevens

Stationsstraat 135

3570 Alken

011 72 66 42

vorming@kinderrechtenhuis.be

www.kinderrechtenhuis.be

trefwoord

communicatie- en participatievereniging

situering

Het Kinderrechtenhuis streeft als vormingsorganisatie en projectenhuis naar een kind-vriendelijke en verdraagzame samenleving, uitgaande van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK). De organisatie wil kinderen en jongeren uit verschillende sectoren door middel van kinderrechteneducatie zelf laten ervaren wat kinderrechten zijn en hen de kans geven om als volwaardige partners mee te werken aan een echte kinderrechten-samenleving. Dit gebeurt via projecten, vormingen en studiedagen. Doelgroepen zijn dus alle jongeren zoals bepaald in het IVRK en het Vlaamse Jeugdbeleidsplan, maar ook hun begeleiders en leerkrachten. Drie begrippen staan in de werking centraal: sensibilisatie via kinderrechteneducatie, versterking van veerkracht en participatie. Het Kinderrechtenhuis is dus een organisatie die vormingen over kinderrechten aanbiedt, en een plaats waar kinderen kunnen ervaren wat kinderrechten zijn. Die vorming wordt concreet gemaakt in projecten, uitleenmaterialen, een infotheek en kinderrechtenkampen. Daarnaast is het Kinderrechtenhuis erkent als jeugdwerkverblijfplaats waar andere verenigingen kunnen gebruik van maken. Tot slot ontwikkelt de organisatie ook tijdelijke gefocuste projecten, bijvoorbeeld m.b.t. kinderarbeid of geweld. Daarbinnen worden dan bijvoorbeeld kader-vorming, een tentoonstelling of workshop aangeboden.

zelfdefiniëring educatieve werking

kinderrechteneducatie

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	ja
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	ja		
milieueducatie	ja		
opvoeding voor conflicthantering	ja		

Kinderrechtswinkel

contactgegevens

Hoogstraat 81

9000 Gent

070 21 00 71

info@kinderrechtswinkel.be

www.kinderrechtswinkel.be

trefwoord

kinderrechtbeschermingsinitiatief

situering

Kinderrechtswinkel is een rechtbeschermingsinitiatief voor minderjarigen. Al meer dan 20 jaar ijvert Kinderrechtswinkel voor de realisatie van kinderrechten in België, met een verbeterde rechtspositie voor minderjarigen als eerste doelstelling. Kinderrechtswinkel biedt een dienstverlening aan die in functie van de rechten van kinderen staat. Het aanbod van de organisatie richt zich echter zowel naar kinderen als naar volwassenen, diensten en organisaties. Het aanbod van de Kinderrechtswinkels omvat verschillende aspecten: enerzijds is er de individuele info- en adviesverlening en de concrete rechtsbijstand aan minderjarigen, anderzijds is er een educatief aanbod in de vorm van publicaties en vormingsactiviteiten naar verschillende doelgroepen. Concreet valt de opdracht van de Kinderrechtenwinkels uiteen in 4 luiken: individuele info- en adviesverlening, collectieve informatieverstrekking (vorming voor verschillende doelgroepen, publicaties, infostanden, speurtochten, educatieve kinderrechtenkoffers, etc.), daadwerkelijke rechtsbijstand, en maatschappelijke actie en procesbegeleiding.

zelfdefiniëring educatieve werking

kinderrechteneducatie

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	neen	negatieve vrede	neen
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	neen		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	neen		

Klasse (leraren)

contactgegevens

H. Consciencegebouw
Lokaal GO9
Koning Albert II-laan 15
1210 Brussel
02 553 96 86 (redactie)
redactie.leraren@klasse.be
02 553 96 84 (secretariaat)
secretariaat.leraren@klasse.be
www.klasse.be/leraren

trefwoord

tijdschrift en website voor leraren van het Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming

situering

Klasse (leraren) is een tijdschrift en een website van het Vlaams Ministerie van Onderwijs met als doelstelling mensen informeren, ondersteunen, activeren en stimuleren om te participeren in de bewegende wereld van opvoeding en onderwijs. De website brengt onderwijsnieuws, hulplijnen, service en discussiemogelijkheden. Het tijdschrift *Klasse voor Leraren* (200 000 ex per maand) is het onderwijsblad van Vlaanderen voor alle leraren, directies, CLB en studenten aan de lerarenopleiding. In het blad komen thema's als spijbelen, internet, geweld, schoolfobie, kansarmoede enz. aan bod. Klasse stelt zich ter beschikking van iedereen die in Vlaanderen contact zoekt met scholen, ouders of leerlingen, informatie wil verspreiden, campagnes wil voeren of acties wil organiseren. Dit alles staat in het doel van meer professionele ondersteuning in het onderwijs, welbevinden, participatie, actief burgerschap en preventie van probleemgedrag. Klasse zet ook acties op, zoals de stappenplannen voor 'De Eerste Lijn', waarin thema's zoals faalangst tot zelfmoordpreventie centraal staan. Met 'De Eerste Lijn' wil Klasse leraren ondersteunen in het geven van eerstelijns hulp aan leerlingen bij problemen als pesten, drugs, faalangst, zelfmoord, spijbelen. Daarbij komen onder meer thema's als etnocommunicatie aan bod.

zelfdefiniëring educatieve werking

het ondersteunen van leraren in het geven van eerstelijns hulp aan leerlingen o.a. bij problemen als pesten, drugs, faalangst, zelfmoord, spijbelen

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	Neen	negatieve vrede	neen
mensenrechteneducatie	Neen	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	Neen		
milieueducatie	Neen		
opvoeding voor conflicthantering	Ja		

Kleur Bekennen

contactgegevens

Hoogstraat 147

1000 Brussel

02 505 18 20

kleurbekennen@btcctb.be

www.kleurbekennen.be

dienstverlening en documentatiecentra in Roeselare, Gent, Antwerpen, Leuven en Hasselt

trefwoord

mondiale vorming en actief wereldburgerschap

situering

Kleur Bekennen stimuleert, promoot en ondersteunt mondiale vorming en actief wereldburgerschap in het onderwijs. Kleur Bekennen helpt scholen projecten op te zetten en geeft financiële ondersteuning. Het is een gemeenschappelijk programma van de federale Minister van Ontwikkelingssamenwerking, de Belgische Technische Coöperatie, de Vlaamse provinciebesturen en de Vlaamse Gemeenschapscommissie.

Kleur Bekennen zorgt voor advies op maat, educatief materiaal, nascholing en financiële ondersteuning. Ze spelen de rol van tussenpersoon als scholen op zoek gaan naar begeleide activiteiten en coaching.

Kleur Bekennen richt zich tot de derde graad van het basisonderwijs, alle secundaire graden en het hoger onderwijs.

In elke Vlaamse provincie en in Brussel vind je medewerkers. De promotoren helpen bij het opzetten van mondiale activiteiten, in de documentatiecentra staan mensen klaar om advies te geven en de administratieve medewerkers volgen subsidieaanvragen op.

zelfdefiniëring educatieve werking

mondiale vorming en wereldburgerschap op school

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	neen
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	ja		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	neen		

Knooppunt Democratie / Educatieve Dienst BELvue

contactgegevens

BELvue museum

Paleizenplein 7

1000 Brussel

info@knooppuntdemocratie.be

www.knooppuntdemocratie.be/portail/

trefwoord

educatieve dienst

situering

Het Knooppunt Democratie ontstond in 2003 op initiatief van de Koning Boudewijnstichting in samenwerking met de drie gemeenschappen van ons land. Sinds 2009 is het Knooppunt Democratie de Educatieve Dienst van het BELvue museum over democratie en geschiedenis.

In BELvue kan de leerkracht met de tools van de Educatieve Dienst op een interactieve, ludieke en persoonlijke manier de permanente of tijdelijke tentoonstellingen verkennen met leerlingen vanaf 8 jaar tot 18 jaar.

De dienst ontwikkelt daganimaties voor alle klassen van de 3de graad van het lager onderwijs tot en met de 3de graad van het secundair onderwijs (alle onderwijsniveaus). De leraar-animatoren van de Educatieve Dienst vertrekken steeds vanuit de actualiteit en vanuit de vragen van de jongeren.

Op de website worden de animaties gelinkt aan kant-en-klaar lesmateriaal om het bezoek voor te bereiden of verder te zetten of om - los van een bezoek aan BELvue - met de leerlingen te werken rond burgerzin en democratie.

De Educatieve Dienst biedt tevens aangepaste dagprogramma's aan de Bacheloropleiding Lager onderwijs en Secundair onderwijs. De nadruk ligt op het inzicht verwerven in democratische waarden en instellingen, evenals op het kennis maken met pedagogische werkvormen rond democratie en burgerzin.

zelfdefiniëring educatieve werking

educatieve dienst rond burgerzin en democratie

Samen met de leerlingen gaan de leraar-animatoren van onverschilligheid naar interesse, van klakkeloos aannemen naar zelf nadenken, van vooroordeel naar nuance.

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	neen	negatieve vrede	neen
mensenrechteneducatie	neen	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	neen		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	ja		

Leefsleutels

contactgegevens

Leopoldstraat 95

2800 Mechelen

015 45 94 20

Info@leefsleutels.be

www.leefsleutels.be/

trefwoord

vormingsorganisatie voor onderwijs

situering

Sinds 1990 ontwikkelt Leefsleutels materiaal en vormen voor scholen om het sociaal-emotioneel welbevinden van kinderen en jongeren te vergroten. Leefsleutels wil dit doen door aandacht te besteden aan: de ontwikkeling van sociaal emotionele vaardigheden, sociaal emotionele thema's, het groepsklimaat, en de wijze van begeleiden van kinderen en jongeren. Om zoveel mogelijk kinderen en jongeren te bereiken richt Leefsleutels zich voornamelijk naar het onderwijs, in het bijzonder naar leerkrachten en andere begeleiders binnen de scholen en hogeschoolstudenten uit de lerarenopleiding. Concreet organiseert Leefsleutels bijvoorbeeld vormen en themadagen voor leerkrachten. Doorheen de jaren koos Leefsleutels ervoor om naast de programma's rond algemene sociale vaardigheden tevens materialen en vormen te ontwikkelen over specifieke thema's zoals pesten, verlies en verdriet, agressie, communicatie, faalangst, vriendschap, enz.

zelfdefiniëring educatieve werking

vormingen om het sociaal-emotioneel welbevinden van kinderen en jongeren te vergroten

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	neen	negatieve vrede	ja
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	neen		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	ja		

Memorial Museum Passchendaele 1917

contactgegevens

Ieperstraat 7a

8980 Zonnebeke

051 77 04 41

education@passchendaele.be

www.passchendaele.be

trefwoord

museum

situering

Het 'Memorial Museum Passchendaele 1917' is de opvolger van het Streekmuseum.

Het museum werd op vrijdag 23 april 2004 officieel geopend. Het museum is ondergebracht in het historisch kasteeldomein van Zonnebeke. De slag bij Passendale is een internationaal symbool van zinloos oorlogsgeweld. In het Memorial Museum wordt de herinnering aan de slag levendig gehouden met beeldmateriaal, een collectie historische voorwerpen en levendig gereconstrueerde taferelen (diorama's). De bezoeker kan een onderaardse gang met communicatie- en verbandpost, hoofdkwartieren, werk- en slaappleaatsen betreden. Vanuit het museum worden ook bezoeken en wandelingen in de omgeving georganiseerd, begeleid door een gids.

zelfdefiniëring educatieve werking

het historisch bewustzijn aanscherpen met het accent op de Eerste Wereldoorlog in de Westhoek

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	ja
mensenrechteneducatie	neen	positieve vrede	neen
ontwikkelingseducatie	neen		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	neen		

Mobile School

contactgegevens

Mobile School vzw
Parkstraat 180
3000 Leuven
016 500 234
info@mobileschool.org
www.mobileschool.org

trefwoord

mondiale vorming, straatkinderen, straatcultuur

situering

Mobile School geeft opleidingen en ontwikkelt educatief materiaal voor straathoekwerkers in het werk met straatkinderen, en werkt wereldwijd samen met partnerorganisaties ter plaatse. De straathoekwerkstrategie gaat uit van een proces van empowerment van het kind, het vertrouwen geven in zijn of haar vaardigheden, de ontwikkeling van een sterker zelfbeeld. De mobiele school is een educatief instrument dat werd ontwikkeld voor de eerste fase in de preventie en het rehabilitatiewerk met straatkinderen. Mobile school werkt niet vanuit de absolute doelstelling van rehabilitatie. Ook het versterken van zelfbeeld en de humanisering van het straatleven behoren tot de doelstellingen.

Mobile School startte ook een Noordwerking met als doel mensen via positieve strategieën bewust te maken over onze rol in de realiteit van deze wereld. Een belangrijk deel van het aanbod aan mondiale vorming bestaat uit workshops voor basis- en secundaire scholen. Daarnaast zijn er ook lezingen voor verenigingen of op evenementen. Educatief materiaal bestaat uit informatieve workshops, inleefspelen, inleefateliers en andere spelen waar ze ook met de mobiele school ter plaatse komen.

zelfdefiniëring educatieve werking

mondiale vorming

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	neen
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	ja		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	neen		

Nationaal Gedenkteken van het Fort van Breendonk

contactgegevens

Nationaal Gedenkteken van het Fort van Breendonk

Brandstraat, 57

B-2830-Willebroek

03 860 75 25

info@breendonk.be

www.breendonk.be

trefwoord

nationaal gedenkteken, Tweede Wereldoorlog

situering

Het Fort van Breendonk fungeerde tijdens WO II als kamp voor politieke gevangenen.

In 1947 werd het fort tot Nationaal Gedenkteken uitgeroepen om de herinnering aan wat in “SS-Auffanglager” Breendonk was gebeurd, levend te houden. Breendonk richt zich in de eerste plaats tot direct betrokkenen: diegenen die op één of andere manier hebben gestreden voor de vrijheid, zich hebben verzet tegen de verdrukking, en zij die het slachtoffer werden van blind racisme en fanatisme.

Doelgroepen zijn oud-strijders, weerstanders, krijgsgevangenen, weggevoerden, Joodse weerstanders, slachtoffers van de Shoah, maar ook de jeugd van vandaag. Elk jaar bezoeken ook vele duizenden (60.000 à 65.000) leerlingen het fort.

Het Memoriaal organiseert seminariedagen voor leerkrachten met rondleidingen en groepsdiscussie. Vervolgens kunnen leerkrachten hun leerlingen optimaal voorbereiden op een bezoek.

Het fort biedt tevens de mogelijkheid tot het inrichten van culturele manifestaties die steeds in overeenstemming zijn met de doelstellingen en ethische waarden van het Memoriaal. De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens vormt een belangrijk ijkpunt met als doel die rechten te verdedigen en te eerbiedigen.

zelfdefiniëring educatieve werking

Jongeren krijgen informatie over de politieke vervolging tijdens de bezetting, zodat zij zich een nauwkeurig beeld van de geschiedenis kunnen vormen.

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	ja
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	neen		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	neen		

Open Doek Filmfestival

contactgegevens

p.a. de Warande
Warandestraat 42
2300 Turnhout
014 47 23 30
info@opendoek.be
www.opendoek.be

trefwoord

filmeducatie en wereldfilm

situering

Open Doek kiest al sinds 1992 resoluut voor films uit de hele wereld. Het draait heel het jaar door, met hoogtepunt eind april tijdens het jaarlijks festival, met films van regisseurs die kwaliteit combineren met maatschappelijk engagement: films die op een hoog niveau commentaar leveren op ontwikkelingen in de samenleving of een artistiek verhaal vertellen dat toch toegankelijk is voor een breed publiek. Jaarlijks bereikt Open Doek zo meer dan 60.000 bezoekers waaronder 30.000 in schoolverband. Open Doek biedt ook schoolvoorstellingen en projecten aan in heel Vlaanderen, maakt filmlesmappen, organiseert filmdagen voor leerkrachten, workshops, geeft advies en helpt bij het uitwerken van een aanbod op maat.

zelfdefiniëring educatieve werking

filmeducatie

type vredeseducatie

- niet onderzocht -

Oxfam Wereldwinkels

contactgegevens

Ververijstraat 17

9000 Gent

09 218 88 99

oxfam.wereldwinkels@oww.be

078 353 041

educatie@oww.be

www.oww.be

trefwoord

ontwikkelingsorganisatie

situering

Oxfam Wereldwinkels is een vrijwilligersbeweging die streeft naar een rechtvaardige wereldhandel. Dat gebeurt door het uitbouwen van een netwerk van producenten in het Zuiden, een netwerk van wereldwinkels en vrijwilligers in Vlaanderen, en het via de groot-handel aanbieden van voedingsproducten van eerlijke handel (Oxfam Fairtrade). Via campagnes, acties en educatief materiaal sensibiliseert Oxfam Wereldwinkels ook het publiek over onrechtvaardige wereldhandel. Oxfam stelt zich ook op als lobbygroep bij overheden en bedrijven.

zelfdefiniëring educatieve werking

educatie over rechtvaardige wereldhandel

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	ja
mensenrechteneducatie	neen	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	ja		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	neen		

Oxfam-Solidariteit

contactgegevens

Vierwindenstraat 60

1080 Brussel

02 501 67 00

oxfamsol@oxfamsol.be

www.oxfamsol.be

trefwoord

Noord-Zuid-verhoudingen ('andere mondialisering', 'sociale en duurzame ontwikkeling')

situering

Oxfam-Solidariteit ijvert voor een andere mondialisering waarin er werk gemaakt wordt van sociaal-economische rechtvaardigheid. Oxfam-Solidariteit heeft zowel een Noord- als een Zuidwerking. Via haar Zuidwerking ondersteunt de organisatie lokale projecten in Azië, Zuid-Amerika en Afrika. Projecten rond arbeidsvoorwaarden, voedselzekerheid, sociale basisvoorzieningen, het zelfbeschikkingsrecht van volkeren en de verantwoordelijkheid van de staat, staan centraal. Oxfam-Solidariteit verstrekt ook noodhulp en schenkt speciale aandacht aan de situatie van vrouwen.

De Noordwerking is gericht op bewustmaking, mobilisatie en lobbywerk. Daarbij wordt veel aandacht besteed aan het educatieve luik. Via educatief werk tracht Oxfam-Solidariteit te vormen en te sensibiliseren, als eerste stap naar mobilisatie. De inleefateliers staan daarin centraal. Daarnaast biedt Oxfam-Solidariteit ook informatiedossiers aan en stelt ze een jongerenwebsite voor.

Via educatief werk wil Oxfam-Solidariteit op een interactieve manier een kijk bieden op reële situaties in het Zuiden en op die manier bewustwording en betrokkenheid vergroten. Dit is een noodzakelijke voorwaarde om mensen te kunnen mobiliseren voor concrete activiteiten.

zelfdefiniëring educatieve werking:

Ontwikkelingseducatie

Oxfam-Solidariteit typeert haar pedagogie aan de hand van drie kernwoorden: interactief, ervaringsgericht en procesmatig.

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	neen
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	ja		
milieueducatie	ja		
opvoeding voor conflicthantering	neen		

Pax Christi Vlaanderen

contactgegevens

Italiëlei 98a

2000 Antwerpen

03 225 10 00

paxchristi@paxchristi.be

www.paxchristi.be

trefwoord

vredesbeweging

situering

Pax Christi Vlaanderen is de Vlaamse afdeling van de internationale vredesbeweging. Het is een onafhankelijke en politiek ongebonden beweging die rust op drie pijlers: studiewerk, actie voeren en vredesspiritualiteit. Pax Christi besteedt ook bijzondere aandacht aan actieve geweldloosheid. Inhoudelijk werkt Pax Christi rond geweldpreventie in verschillende regio's (Afrika, Midden-Oosten, Centraal- & Oost-Europa), vredeseducatie, gender, en vredesspiritualiteit. Pax Christi Vlaanderen heeft ook een jongerenorganisatie UM4P en coördineert de Vlaamse Vredesweek. De organisatie schrijft artikels en dossiers, verricht lobbywerk, voert actie en biedt vorming aan. Vredeseducatie is een belangrijke pijler binnen de werking van Pax Christi Vlaanderen.

Pax Christi Vlaanderen stimuleert op verschillende manieren vredeseducatie. De organisatie biedt educatieve pakketten aan rond thema's zoals clustertermunitie, maakt vredethema's begrijpelijk voor kinderen via brochures of spelen, stelt materiaal uit haar bibliotheek ter beschikking e.a. Pax Christi participeert in projecten zoals het Europees vormingsproject 'Peers of Romeo and Julia' rond peer mediation waarbij conflictpreventie en -bemiddeling in scholen centraal staat. Ten slotte komt vredeseducatie ook in haar andere programma's aan bod. Zo wordt er gewerkt aan geweldloze conflicthantering met Tsjetsjeense en Russische jongeren.

zelfdefiniëring educatieve werking

vredeseducatie

Pax Christi hanteert een participatieve benadering en streeft naar actieve geweldloosheid: een geweldloze weerbaarheid, de bekwaamheid tot respectvolle dialoog en het leren vanuit een houding van verbondenheid.

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	ja
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	neen		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	ja		

Plan België

contactgegevens

Ravensteingalerij 3 B 5

1000 Brussel

02 504 60 00

www.planbelgie.be

trefwoord

kindgerichte gemeenschapsontwikkeling

situering

Plan België is een NGO die deel uitmaakt van de internationale Plan-koepel, een kindgerichte organisatie die structurele projecten ondersteunt in 49 landen in Afrika, Azië en Latijns- Amerika. Plan kiest voor een *kindgerichte gemeenschapsontwikkeling*, waarbij de betrokkenheid van kinderen en van de gemeenschap centraal staan.

Plan wil de levensomstandigheden van kinderen structureel verbeteren, zodat ze zichzelf kunnen ontplooiën in een wereld die hun rechten respecteert. Plan baseert zich hiervoor op het Internationaal Verdrag van de Verenigde Naties inzake de Rechten van het Kind.

Om ervoor te zorgen dat deze rechten worden nageleefd, concentreert de organisatie zich op 3 domeinen: kwaliteitsvol onderwijs, reproductieve gezondheidszorg (met name aids- en hiv-preventie) en de bescherming van kinderen in moeilijke omstandigheden.

Naast de steun aan lokale projecten en beleidsbeïnvloeding biedt Plan (gratis) thematische lespakketten aan voor leerkrachten gericht op de drie graden in het lager onderwijs.

Via mondiale vorming wil Plan België kinderen en jongeren *informer*en over de rechten van het kind en deze in verband brengen met de levensomstandigheden van kinderen in het Zuiden. Plan wil kinderen op een interactieve manier *bewust maken* van het belang van kinderrechten en wil hen solidaire waarden in hun gedrag en attitudes eigen maken.

Tot slot wil het kinderen en jongeren *mobiliseren* om in hun eigen omgeving de rechten van het kind uit te dragen en zich te engageren voor kinderen in het Zuiden. Plan neemt daarbij kinderrechten als focus, legt de link met concrete situaties van kinderen in het Zuiden, betreft kinderen en jongeren actief bij de vorming, laat ze van elkaar leren, tracht verandering op lange termijn teweeg te brengen en heeft aandacht voor positieve, correcte en genuanceerde beeldvorming.

zelfdefiniëring educatieve werking

mondiale vorming: combinatie van kinderrechteneducatie en ontwikkelingseducatie

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	ja
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	ja		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	neen		

PROTOS

contactgegevens

Flamingostraat 36
9000 Gent
09 235 25 10
info@protosh2o.org
www.protos.be

trefwoord

ontwikkelingsorganisatie

situering

PROTOS is een niet-gouvernementele organisatie die zich inzet voor een beter waterbeheer. Het uitgangspunt daarbij is dat een eerlijke toegang tot voldoende water niet alleen een fundamenteel mensenrecht is, maar ook een cruciale hefboom tot economische en sociale ontwikkeling voor kansarme groepen in het Zuiden. PROTOS ondersteunt processen en projecten rond participatief, rechtvaardig en duurzaam waterbeheer. De uitvoering van de projecten gebeurt in samenwerking met lokale NGO's, boeren- of gebruikersorganisaties en plaatselijke overheden. Vanuit haar ervaring met water komt PROTOS ook op voor meer rechtvaardige Noord-Zuidrelaties. Dit gebeurt via vorming, bewustmaking, netwerking en beleidsbeïnvloeding. Voor alle actoren in België die bekommerd zijn om de waterproblematiek in het Zuiden wil PROTOS een referentie zijn door een documentatiedienst te zijn die gespecialiseerde documentatie ter beschikking stelt m.b.t. de technische, sociale en organisatorische aspecten van water. Het educatief en sensibiliserend aanbod van PROTOS bestaat uit vormingspakketten en beeldmateriaal. PROTOS biedt vormingspakketten voor het lager en secundair onderwijs, een waterspel voor jeugdgroepen, video's en DVD's, en lezingen en voordrachten aan.

zelfdefiniëring educatieve werking

educatieve en sensibiliserende actie in het Noorden in sterke verwevenheid met de werking in het Zuiden

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	neen
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	ja		
milieueducatie	ja		
opvoeding voor conflicthantering	ja		

PIME – Provinciaal Instituut voor Milieu Educatie

contactgegevens

Mechelsesteenweg 365

2500 Lier

015 31 95 11

015 31 58 80

info@pime.provant.be

www.pime.be

trefwoord

milieueducatie

situering

Het PIME is een milieueducatief centrum. Het stimuleert de inwoners van de provincie Antwerpen om samen te werken aan een duurzame leefomgeving. Het PIME vervult een voortrekkersrol op het vlak van educatie over natuur, milieu en duurzame ontwikkeling. Het PIME richt zich op basis-, secundair en hoger onderwijs, evenals op leerkrachten en volwassenen. Er is ook een documentatiecentrum met materiaal over de meest uiteenlopende milieuthema's.

In het centrum leren kinderen over afval, energie, natuur, verkeer en water. De activiteiten vinden plaats in en rond het PIME en de begeleiding gebeurt door deskundige gidsen. Het PIME stelt informatiepakketten ter beschikking om het bezoek goed voor te bereiden en na te verwerken.

zelfdefiniëring educatieve werking

natuur- en milieueducatie

type vredeseducatie

- niet onderzocht -

Ryckvelde – Beweging voor Europees burgerschap

contactgegevens

Ryckvelde 6
8340 Damme
050 35 27 20
info@ryckvelde.be
www.ryckvelde.be

trefwoord

Europees burgerschap

situering

Ryckvelde werd in 1956 als 'Europacentrum' opgericht met als doel via informatie en duiding mensen te laten nadenken over de meerwaarde van de Europese eenwording. De werking van Ryckvelde is opgebouwd rond twee pijlers: 'Europa' en 'internationalisering'. Alle activiteiten zijn bedoeld voor basis-, secundair en hoger onderwijs en voor volwassenen.

Binnen de pijler 'Europa' worden diverse activiteiten georganiseerd, zoals

- Vorming: de vormingssessies variëren qua inhoud van basisinformatie over de Europese integratie tot het uitdiepen van actuele thema's. Ze zijn uitgewerkt 'op maat' van de doelgroep, aangepast aan de leeftijd en het opleidingsniveau van de deelnemers. Ook de werkvormen zijn divers: van een interactieve voordracht tot een stellingenspel.
- Intensieve trajecten: de deelnemers simuleren de Europese Raad of het Europees Parlement. Aan de simulatieoefening gaat een intensieve voorbereiding vooraf.
- Educatief materiaal: het aanbod van educatief materiaal bestaat onder meer uit werkboekjes, interactieve websites, educatieve spelen, koffers, enz.
- Evenementen: jaarlijks wordt in de week van 9 mei (Europese feestdag) de State of the European Union georganiseerd en de Prijs Karel Verleye uitgereikt.
- Europese conferenties: tijdens de conferenties worden de deelnemers geconfronteerd met de visie van leeftijdsgenoten uit andere Europese landen.

Daarnaast begeleidt Ryckvelde scholen en organisaties uit de volwasseneneducatie bij het opzetten van grensoverschrijdende projecten. Dit vormt de pijler 'internationalisering'.

zelfdefiniëring educatieve werking

vorming en didactisch materiaal over de meerwaarde van Europese samenwerking

type vredeseducatie

Type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	neen
mensenrechteneducatie	neen	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	ja		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	neen		

School Zonder Pesten

contactgegevens

School Zonder Pesten

Leopoldstraat 39

2800 Mechelen

015 44 54 63

info@schoolzonderpesten.be

www.schoolzonderpesten.be

trefwoord

ontwikkelingseducatie (gedragseducatie)

situering

School zonder Pesten biedt basisscholen concrete en haalbare preventie-initiatieven aan die zich voornamelijk richten op de groep (eerder dan op individuele daders/slachtoffers). De interactieve voorstelling 'Victor en zijn goedgevoel machine' (voor kinderen van het eerste en tweede leerjaar) is het kernproject van School Zonder Pesten. Aansluitend daarbij worden deelprojecten ontwikkeld zoals het 'Kinderparlement tegen Pesten' (zesde leerjaar). De projecten van School zonder pesten zijn concreet, gericht op preventie streven actieve betrokkenheid van de kinderen na. Daarnaast reikt School Zonder Pesten instrumenten aan voor leerkrachten om pesten te voorkomen en tracht de organisatie de directie te motiveren om aandacht te besteden aan een integraal beleid rond pesten.

zelfdefiniëring educatieve werking

kinderen helpen bij het uiten van hun gevoelens en het omgaan met aangenaam en onaangenaam gedrag op school; gericht op bewustwording en gedragsverandering

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	neen	negatieve vrede	neen
mensenrechteneducatie	neen	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	neen		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	ja		

School Zonder Racisme/Jongeren Tegen Racisme

contactgegevens

Cellebroerstraat 37

1000 Brussel

02 511 16 36

info@schoolzonderracisme.be

www.schoolzonderracisme.be

trefwoord

antiracistische vorming (multiculturele samenleving)

situering

Jongeren Tegen Racisme biedt aan alle scholen, met het project School Zonder Racisme, een traject aan om aan een open klimaat op school ten aanzien van alle groepen in de samenleving te werken tegen racisme en vooroordelen. De organisatie streeft naar gelijke kansen in het onderwijs en een harmonieuze manier van samenleven in een multiculturele samenleving. Jongeren Tegen Racisme streeft naar een open, democratisch en intercultureel onderwijs. School Zonder Racisme is een label voor scholen die zich engageren om rond het thema racisme te werken. Er werd een handleiding opgesteld om scholen op weg te helpen om een School Zonder Racisme te worden. Jongeren Tegen Racisme biedt ook vormingen aan op maat van het basisonderwijs, het secundair onderwijs en voor hogescholen en leerkrachten in opleiding. De concrete doelstellingen van verschillende vormingen worden aangepast aan de vraag van jongeren en begeleiders. Er wordt telkens bekeken welke noden zich stellen en er wordt rekening gehouden met de actualiteit.

zelfdefiniëring educatieve werking

interculturele opvoeding

Ervaringsgericht leren staat centraal en is een essentieel kenmerk van de pedagogische methodiek die door Jongeren Tegen Racisme gehanteerd wordt.

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	ja
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	ja		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	ja		

Studio Globo

contactgegevens

Otletstraat 28/11

1070 Brussel

02 520 23 30

www.studioglobo.be

afdelingen in Roeselare, Gent, Antwerpen en Genk

trefwoord

mondiale en interculturele educatie

situering

Studio Globo specialiseert zich in ervaringsgerichte werkvormen voor mondiale en interculturele educatie in het onderwijs. De organisatie biedt een aantal educatieve instrumenten aan zoals inleefateliers, thematische workshops en didactisch materiaal (voorwerpenkoffers, lespakketten, publicaties mediapakketten e.a). De doelgroep zijn leerlingen en studenten uit het kleuter- lager, secundair en hoger onderwijs. Daarnaast biedt Studio Globo vorming aan voor leerkrachten. Er is geen strikte geografische afbakening. De meeste leerinstrumenten zijn gericht op het Zuiden (Afrika, Azië en Latijns-Amerika), maar ook de eigen samenleving maakt deel uit van hun aanbod. Thematische workshops zijn vooral gericht op de ontwikkelingsproblematiek en klimaat. Via een gevarieerd aanbod van vorming, begeleide werkvormen en leermiddelen op maat van verschillende doelgroepen, wil Studio Globo bijdragen tot een open en respectvolle houding, het geven van inzichten in Noord-Zuidrelaties en aanzetten tot engagement.

zelfdefiniëring educatieve werking

mondiale en interculturele educatie

Studio Globo wil, aangepast aan de leeftijd en met respect voor de groei, werken aan een attitude van wereldwijde verbondenheid, solidariteit en gezamenlijke verantwoordelijkheid. De nadruk ligt sterk op ervaringsgerichte werkvormen zoals inleefateliers, multimediale workshops, voorwerpenkoffers e.a.

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	neen
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	ja		
milieueducatie	ja		
opvoeding voor conflicthantering	neen		

Talbot House

contactgegevens

Gasthuisstraat 43

8970 Poperinge

057 33 32 28

info@talbothouse.be

www.talbothouse.be

trefwoord

cultureel erfgoed en museum over de Eerste Wereldoorlog

situering

Talbot House werd in 1915 in Poperinge opgericht als een soldatenhuis. Een burgerwoning werd omgevormd tot een clubhuis waar alle soldaten welkom waren, zonder onderscheid van rang. Tot op vandaag kan je in Talbot House overnachten. De inkleding en de sfeer van het huis werd bewaard, waardoor een verblijf in het Talbot House een unieke ervaring biedt om de sfeer van het soldatenhuis uit Wereldoorlog I op te snuiven. Het Talbot House vervult ook een museumfunctie. De site is opengesteld voor het publiek (zowel voor individuele bezoekers als voor groepen en scholen). Er werd een tentoonstellingsruimte ingericht waarin 'het leven achter het front' centraal staat. Begeleidend materiaal om de tentoonstelling op een speelse manier te ontdekken wordt aangeboden. Ook andere ruimtes worden ter beschikking gesteld om de sfeer van toen tot haar recht te laten komen (kantine met piano, de zolderkapel, e.a). Talbot House biedt ook buitenshuis wandelingen, bezoeken en bustochten in Poperinge en omstreken. Zo worden bezoekers begeleid naar andere historische sites zoals Lijssenthoek military cemetery of kunnen ze inschrijven op een stadswandeling door Poperinge of een bustocht naar Ieper. Daarnaast fungeert Talbot House als een socio-cultureel ontmoetingscentrum. In de concertzaal van het huis worden geregeld culturele activiteiten zoals concerten, lezingen, tentoonstellingen, toneel, e.a. georganiseerd die het huis, zijn geschiedenis en zijn verhaal in de kijker zetten.

zelfdefiniëring educatieve werking

Herinneringseducatie

De nadruk ligt sterk op de beleving, het opsnuiven van sfeer en het inleven in persoonlijke verhalen binnen en buiten de muren van Talbot House.

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	ja
mensenrechteneducatie	neen	positieve vrede	neen
ontwikkelingseducatie	neen		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	neen		

Trommels voor vrede

contactgegevens

Tieltsesteenweg 54

9880 Aalter

09 232 47 94

info@trommelsvoorvrede.be

www.trommelsvoorvrede.be

trefwoord

creativiteit, geweldloosheid en kinderrechten

situering

De Verenigde Naties riep in resolutie 53/25 het decennium 2001-2010 uit tot 'internationaal decennium voor een cultuur van vrede en geweldloosheid voor kinderen van over heel de wereld'. In het licht van deze VN-resolutie werd het project 'Trommels voor Vrede' in 2001 door de 'Werelddag voor Kinderpoëzie' voor de eerste maal op touw gezet. Trommels voor vrede wil kinderen aanzetten om zich te verzetten tegen geweld en wil hen de gelegenheid geven om zich uit te drukken (via gedichten en muziek). Het is vaak via kunst, tekeningen, muziek of literatuur dat kinderen zich het beste kunnen uitdrukken. De doelstelling is om een open geest meer begrip te stimuleren. Op de werelddag voor kinderpoezie wordt er internationaal een poëziewedstrijd georganiseerd voor kinderen jonger dan 13 rond een bepaald thema dat hen bewust maakt van hun toekomstige rol als burger. Trommels voor vrede organiseert jaarlijks een bijeenkomst waarop kinderen trommelen voor vrede en tegen geweld op school en in de wereld. Daarnaast wordt er ook een lespakket aangeboden met suggesties voor onderwijs rond kinderrechten, gedichten als educatief instrument en tips om deelname aan 'trommels voor vrede' te organiseren.

zelfdefiniëring educatieve werking

De bedoeling is om kinderen in het centrum van de actie te plaatsen en hen bewust te maken van de noodzaak om te reageren tegen geweld, zowel geweld in onze eigen samenleving als geweld in de wereld.

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	neen	negatieve vrede	neen
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	neen		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	ja		

U Move 4 Peace (UM4P)

contactgegevens

Italiëlei 98A

2000 Antwerpen

03 225 10 00

um4p@yahoo.com

www.paxchristi.be/um4p

trefwoord

Vredesbeweging

situering

U Move 4 Peace is een vredesbeweging voor jongeren tussen 17 en 30 jaar. UM4P is de jongerenwerking van Pax Christi Vlaanderen en stelt als thema 'jongeren in conflict-gebieden' centraal. Ze organiseert op verschillende niveaus dialoogprojecten en motiveert jongeren zich actief in te zetten voor een vreedzame samenleving. Voorbeelden van activiteiten zijn inleefreizen, uitwisselingsprogramma's met jongerenorganisaties in conflictgebieden, debatavonden, filmvertoningen, lobbywerk en andere. UM4P heeft ook aandacht voor conflicten bij ons. De situatie van asielzoekers en vluchtelingen, de spanning tussen Vlamingen en Walen en geweldloos omgaan met conflict staan hoog op de agenda.

zelfdefiniëring educatieve werking

Vanuit de ervaring van uitwisselingsprogramma's activiteiten organiseren om jongeren in Vlaanderen gevoelig te maken voor thema's gelinkt aan conflicten elders en bij ons.

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	ja
mensenrechteneducatie	neen	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	neen		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	neen		

UNICEF België

contactgegevens

Lenniksebaan, 451 Bus 4

1070 Brussel

02 230 59 70

info@unicef.be

www.unicef.be

trefwoord

mensenrechtenorganisatie (incl. kinderrechten)

situering

UNICEF is een semi-autonome organisatie van de Verenigde Naties. UNICEF heeft vijf grote thematische prioriteiten: ontwikkeling van kinderen, vaccinatie, onderwijs voor meisjes, preventie van Hiv/aids en bescherming van kinderen. UNICEF België vertegenwoordigt UNICEF in België. De voornaamste taak bestaat uit fondsenwerving (verkoop van wenskaarten, mailings, legaten, speciale evenementen, partenariaten etc.) en pleidooiacties voor de rechten van het kind naar de politieke beleidsmakers en naar het grote publiek in België. Binnen het directoraat Communicatie is een sectie gewijd aan onderwijs. UNICEF België biedt educatief materiaal aan voor leerkrachten, spoort klassen aan om acties rond kinderrechten op touw te zetten (wereldklassen), en ontwikkelt educatieve pakketten. Ontwikkelingseducatie verwijst naar een hele reeks activiteiten die kinderen en jongeren sensibiliseren rond vrede, rechtvaardigheid, vertrouwen, wederzijds respect, duurzame ontwikkeling en milieu. Ontwikkelingseducatie geeft jongeren de kennis en vaardigheden om actief rond deze waarden te werken en verandering te bewerkstelligen in hun eigen leven en in hun omgeving, zowel plaatselijk als op wereldvlak.

zelfdefiniëring educatieve werking

mondiale vorming/ontwikkelingseducatie, met als doelstelling: wereldburgerschap creëren

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	ja
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	ja		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	ja		

VAKA/Hand in Hand – Vereniging voor Vrede en Verdraagzaamheid

contactgegevens

Breughelstraat 31

2018 Antwerpen

03 218 15 05

info@vaka-handinhand.org

vaka-handinhand.org/ns/

trefwoord

Antiracistische beweging

situering

Vaka/Hand in hand is een sociaal-culturele vormings- en actieorganisatie die zich richt op verdraagzaamheid in eigen land. Naast betogingen organiseert VAKA/Hand in Hand antiracistische en democratische campagnes, zoals de campagne voor het invoeren van stemrecht voor inwoners zonder Belgische nationaliteit, de 'zonder haat straat' campagne of 'ik ga vreemd', over ontmoetingen tussen nieuwe en oude Vlamingen. Momenteel focust de organisatie zich op de thematiek van asiel en migratie. Vaka/Hand in Hand geeft jaarlijks ook enkele thematische tijdschriften en nieuwsbrieven uit.

zelfdefiniëring educatieve werking

vormingsactiviteiten ter bescherming van de democratie, voor gelijke rechten voor alle inwoners van dit land, tegen racisme en tegen discriminatie van etnisch-culturele minderheden

type vredeseducatie

- niet onderzocht -

Verbond VOS

contactgegevens

Hemelstraat 25/29

2018 Antwerpen

03 213 35 85

info@vosnet.org

www.vosnet.org

trefwoord

vredesbeweging

situering

VOS is een verbond met talrijke afdelingen in alle provincies van Vlaanderen. VOS ondersteunt de activiteiten van haar afdelingen, werkt samen met andere vredesorganisaties aan evenementen zoals de IJzerbedevaart of de Vlaamse Vredesweek en organiseert eigen activiteiten. VOS typeert zichzelf als Vlaams, open pacifistisch en sociaal bewogen. VOS profileert zich als een Vlaamsgezinde en vredelievende bruggenbouwer binnen Vlaanderen en Europa, en draagt het bij tot een versterking van het middenveld in de samenleving.

VOS wil in Vlaanderen bijdragen aan het bewustzijn van ontwikkelingen die de 'grote' en de 'kleine' vrede bedreigen. VOS biedt educatieve instrumenten aan zoals geweldloze computerspellen, een reizende tentoonstelling over hoe nieuwkomers naar Vlaanderen kijken, een vredestroubadour of een poëziewedstrijd.

zelfdefiniëring educatieve werking

Om zijn doel te bereiken werkt VOS informatief, sensibiliserend en mobiliserend via verschillende kanalen, met de uitgave van publicaties en de website, de organisatie van studiedagen en congressen, en drukkingmiddelen zoals manifestaties en persmededelingen.

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	ja
mensenrechteneducatie	neen	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	neen		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	ja		

Vereniging voor Ontwikkeling en Emancipatie van Moslims (VOEM)

contactgegevens

Montignystraat 34
2018 Antwerpen
03 272 35 07
secretariaat@voem-vzw.be
www.voem-vzw.be

trefwoord

multiculturaliteit en dialoog

situering

VOEM en haar ledenverenigingen organiseren educatieve, cultuurspreidende en recreatieve activiteiten met als doel de dialoog te stimuleren tussen mensen van verschillende achtergronden, culturen en geloofsovertuigingen. De organisatie tracht een helder en genuanceerd beeld te geven van moslims en immigranten in dit land. Via activiteiten zoals debatten, tentoonstellingen, studiedagen en workshops tracht VOEM bij te dragen tot een verdraagzame en pluralistische samenleving en een positieve beeldvorming rond moslimgemeenschappen. Moslims helpen hun plaats te vinden in de Belgische samenleving behoort ook tot de doelstellingen. De leden van VOEM zijn verenigingen die zeer uiteenlopende activiteiten organiseren. Allen hebben ze een moslimidentiteit of moslims als doelgroep. VOEM zorgt voor ondersteuning van activiteiten van hun leden, organiseert workshops met het oog op positieve beeldvorming rond de Islamitische/Arabische cultuur, organiseert zelf activiteiten, participeert in Europese en mediterrane samenwerkingsprojecten, doet indien nodig aan belangenbehartiging en reikt jaarlijks een emancipatieprijs uit aan mensen/organisaties die zich hebben ingezet om allochtonen en autochtonen dichter bij elkaar te brengen.

zelfdefiniëring educatieve werking

het organiseren van educatieve, cultuurverspreidende en recreatieve activiteiten met als doel het stimuleren van interculturele dialoog

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	neen
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	neen		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	ja		

VORMEN

contactgegevens

Patriottenstraat 27

2600 Antwerpen (Berchem)

03 293 82 15

mensenrechteneducatie@vormen.org

www.vormen.org

trefwoord

mensenrechteneducatie

situering

VORMEN is een expertisecentrum voor mensenrechten- en kinderrechteneducatie. Mensenrechteneducatie stelt mensen in staat om 1) kennis te verwerven van- en inzicht te verkrijgen in mensenrechtenbegrippen, onderliggende waarden en internationale overeenkomsten en organisaties die mensenrechten beschermen. 2) vaardigheden te verwerven nodig voor het eerbiedigen en doen eerbiedigen van mensenrechten. 3) zich waarden en houdingen eigen te maken. Vormen ziet het als haar opdracht om mensenrechteneducatie aan te bieden aan – en te stimuleren binnen – alle relevante geledingen van de Vlaamse samenleving. VORMEN ontwikkelt educatief materiaal, interactieve websites, biedt vorming aan (informatiesessies, opleidingen, workshops), sensibiliseert en deelt in wetenschappelijke expertise. De organisatie richt zich op alle leeftijdscategorieën zowel binnen als buiten de onderwijscontext.

zelfdefiniëring educatieve werking

mensenrechten- en kinderrechteneducatie

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	neen
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	ja		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	neen		

Vrede

contactgegevens

Masereelhuis Gent
Filips Van Arteveldestraat 35
9000 Gent
09 233 46 88
vrede@vrede.be
www.vrede.be

trefwoord

vredesbeweging

situering

Vrede is een vredesorganisatie die zich als missie stelt mee te werken aan de opbouw van een vreedzame internationale samenleving gebaseerd op structurele sociale rechtvaardigheid, met name door het aanbieden van informatie en inzichten die de participatie van de burgers in de democratische uitbouw van de samenleving bevorderen. Dit gebeurt onder meer door het uitgeven van het tijdschrift 'Vrede' en van een reeks 'Vredescahiers', door het inrichten van een documentatiecentrum, en door samenwerkingsverbanden aan te gaan met andere verenigingen uit het sociaal en sociaal-cultureel veld om samen betogingen, herdenkingen, acties, boycotts, debatten, petities,... op te zetten. Vrede stelt zich ook tot taak te informeren door middel van lezingen, informatieavonden en vormingsgesprekken over verschillende thema's, zoals menselijke veiligheid, bewapening, globalisering, het Midden Oosten, en de Europese Unie.

zelfdefiniëring educatieve werking

aanbieden van publicaties (vredescahiers), lezingen, informatieavonden, vormingsgesprekken met als doelstelling via studie en informatie bijdragen tot een doordacht engagement voor de vrede

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	ja
mensenrechteneducatie	neen	positieve vrede	neen
ontwikkelingseducatie	neen		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	neen		

Vredesactie

contactgegevens

Patriottenstraat 27

2600 Berchem

03 281 68 39

info@vredesactie.be

www.vredesactie.be

trefwoord

vredesorganisatie

situering

Vredesactie is een pacifistische organisatie die door middel van geweldloze acties in het kader van bredere campagnes ('Bomspotting', 'Nato Game Over', 'McMilitary') wil werken aan een maatschappij waarin conflicten zonder geweld of bedreiging met geweld geregeld worden. Vredesactie biedt in dat kader trainingen 'geweldloze actie' aan waarin actievoerders door rollenspelen en simulaties leren hoe ze op een geweldloze, directe manier acties kunnen opzetten en tot uitvoer brengen.

zelfdefiniëring educatieve werking

'trainingen geweldloze directe actie'

type vredeseducatie

- niet onderzocht -

Vredescentrum van de Provincie en de Stad Antwerpen

contactgegevens

Lombardenvest 23

2000 Antwerpen

03 202 42 91

vredescentrum@admin.provant.be

www.vredescentrum.be

trefwoord

Informatie- en ontmoetingspunt; ontwikkelaar vredesprojecten

situering

Het Vredescentrum is enerzijds een ontmoetingscentrum en een informatiepunt voor andere vredesinitiatieven. In dat kader biedt het Vredescentrum een forum voor studiedagen, tentoonstellingen, debatten en andere bijeenkomsten van vredesorganisaties en -initiatieven. Anderzijds wil het Vredescentrum ook zelf actief een vredesboodschap uitdragen. Zo worden projecten opgezet die een inzicht verschaffen in het verleden en een houding van vrede aanmoedigen of belonen. In de projectwerking werkt het Vredescentrum met vier pijlers, waarvan herinnerings- en vredeseducatie er één is.

zelfdefiniëring educatieve werking

herinnerings- en vredeseducatie

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	ja
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	neen		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	ja		

Vredeseilanden

contactgegevens

Blijde Inkomststraat 50

3000 Leuven

016 31 65 80

info@vredeseilanden.be

www.vredeseilanden.be

trefwoord

ontwikkelingsorganisatie

situering

Vredeseilanden zoals het vandaag gekend is kreeg in 2001 definitief vorm na een fusie tussen Vredeseilanden, COOIBO en FADO. Na de fusie werd beslist enkel de naam Vredeseilanden te behouden, omwille van de bekendheid bij het grote publiek. In 2001 begon het nieuwe Vredeseilanden zich te reorganiseren en begon de organisatie zich steeds meer toe te leggen op ontwikkeling via inkomen uit duurzame landbouw.

Vredeseilanden zet zich in voor boerenfamilies die hun kost verdienen met duurzame landbouw en die een plaats zoeken op de markt. De projecten van Vredeseilanden zijn erop gericht de positie van boerenfamilies in de landbouwketen te versterken, zodat ze zelf hun toekomst in handen kunnen nemen en de prijs krijgen die hun product waard is. Daartoe legt de organisatie contact met overheden en bedrijven en moedigt ze consumenten aan om voor duurzame producten te kiezen.

Vredeseilanden zet ook campagnes op om steun te werven en bewustwording aan te moedigen. Voor leerkrachten werden twee films van Dirk Barrez over landbouw, globalisering en klimaat ontwikkeld.

zelfdefiniëring educatieve werking

bewustmaking in het kader van de campagne

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	neen
mensenrechteneducatie	neen	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	ja		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	neen		

Vredeshuis Gent

contactgegevens

Sint-Margrietstraat 9

9000 Gent

09 233 42 95

vredeshuis@gent.be

www.vredeshuis.be

trefwoord

ontwikkelaar educatieve projecten; informatie- en ontmoetingscentrum

situering

Het Vredeshuis is een stadsdienst van de Stad Gent. De activiteiten vallen uiteen in twee grote luiken. Ten eerste heeft het Vredeshuis een pedagogische functie. Er worden tentoonstellingen, spelcircuits, wandelingen en allerlei educatieve projecten voor scholen en verenigingen georganiseerd. Daarbij worden gratis en doelgerichte begeleidingen aangeboden. Waar nodig worden informatiepakketten opgemaakt teneinde de leerkrachten toe te laten om de activiteit van het Vredeshuis in een breder programma te kaderen. Ten tweede functioneert het Vredeshuis als een ontvangst- en ontmoetingscentrum. De infrastructuur en logistieke middelen worden ter beschikking gesteld van organisaties en verenigingen bij activiteiten die de doelstellingen van dit huis onderschrijven. Vergaderruimten, zalen en tentoonstellingsruimten kunnen gebruikt worden voor eenmalige tentoonstellingen, studiedagen, concerten, vergaderingen, herdenkingsmomenten, debatten, persconferenties, workshops en allerlei sensibiliserende initiatieven.

zelfdefiniëring educatieve werking

vredeeducatie en wereldoriëntatie

type vredeeducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	neen
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	ja		
milieueducatie	ja		
opvoeding voor conflicthantering	neen		

Wereldwerkplaats

contactgegevens

Wereldwerkplaats vzw
Ortolanenstraat 6
3010 Leuven (Kessel-Lo)
016 29.21.27
www.2015enik.be/

trefwoord

wereldburgerschap, mondiale opvoeding, ontwikkelingseducatie, kinderrechteneducatie en educatie voor duurzame ontwikkeling

situering

Wereldwerkplaats ontstond naar aanleiding van enkele navormingsessies voor kleuterleidsters in 1992. Wereldwerkplaats helpt leerkrachten van jonge kinderen (4-8 jarigen) om gewone thema's van de klas in mondiaal perspectief te zetten. De organisatie ontwikkelt visie, modellen en leermiddelen over mondiale opvoeding voor begeleiders van jonge kinderen. Voornamelijk inleving in de leefwereld van jonge kinderen in het Zuiden staat daarbij centraal. Wereldwerkplaats biedt vorming voor leerkrachten, workshops voor kinderen, uitleenkoffers en publicaties aan. Mondiale opvoeding van jonge kinderen vraagt een dagelijkse, specifieke aanpak, uitgaande van de interesse en de mogelijkheden van de kinderen zelf. De kern van de basisvisie is vastgelegd in een vierstappenplan.

zelfdefiniëring educatieve werking

kleine kinderen opvoeden tot sterke weerbare wereldburgers die kunnen en durven opkomen voor zichzelf en voor anderen

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	ja	negatieve vrede	neen
mensenrechteneducatie	ja	positieve vrede	ja
Ontwikkelingseducatie	ja		
Milieueducatie	ja		
opvoeding voor conflicthantering	neen		

Zinloos geweld

contactgegevens

Antoon De Pesseroeylaan 1

9831 Deurle

info@zinloosgeweld.net

www.zinloosgeweld.net

trefwoord

thematische actiebeweging tegen geweld en agressie

situering

Zinloos Geweld heeft als hoofddoel bewustwording en mentaliteitsverandering over geweld en agressie door het realiseren (preventie)projecten i.s.m. verschillende partners. De vereniging ontwikkelt verschillende initiatieven en projecten zoals het Charter tegen zinloos geweld (steden en gemeenten), de vlindertegel, een rondreizende cartoontentoonstelling, maar biedt ook een educatief spel, communicatieworkshops en voordrachten aan. Bijzondere aandacht gaat hierbij uit naar informatieverbreiding en preventieprojecten gericht op kinderen en jongeren. De communicatieworkshops hebben als doelgroepen werkgever/werknemers, collega's, leerkrachten/leerlingen, opvoeders, partners, gezinnen, verzorgingspersoneel enz. Het informatief spel rond het thema geweld en agressie is bedoeld voor jongeren van 9 tot 15 jaar.

zelfdefiniëring educatieve werking

bewustwordings- en preventieprojecten

type vredeseducatie

type vredesopvoeding	ja of neen?	negatieve of positieve vrede	ja of neen?
internationale opvoeding	neen	negatieve vrede	ja
mensenrechteneducatie	neen	positieve vrede	ja
ontwikkelingseducatie	neen		
milieueducatie	neen		
opvoeding voor conflicthantering	ja		

Bijlage 2:

Lijst van geïnterviewde organisaties

De interviews werden in 2008-2009 afgenomen door CESOR onder leiding van Michael Debusscher. Dit gebeurde in het kader van een vooronderzoek in voorbereiding op dit onderzoeksrapport.

- 11.11.11 – koepel van de Vlaamse Noord-Zuidbeweging
- AFS – interculturele programma's
- Amnesty Vlaanderen – de Vlaamse afdeling van Amnesty International
- Artsen Zonder Grenzen
- Auschwitz in Gedachtenis / Stichting Auschwitz
- Bevrijdingsfilms
- C.I.S. – Centrum Informatieve Spelen
- Centrum Ryckvelde
- De kracht van je stem – de educatieve dienst van het Vlaams Parlement
- De Vuurbloem – Centrum voor geweldloosheid in omgang en conflicthantering / BlaBla – Geweldloze Communicatie
- De Wakkere Burger
- De Wereldschool
- Fort van Breendonk – Nationaal Gedenkteken
- Globelink
- IJzerbedevaartcomité / IJzertorenmuseum / Festival Ten Vrede
- Jeugd & Vrede
- Joods Museum van Deportatie en Verzet
- Kinderrechtenhuis
- Kinderrechtswinkel
- Kleur Bekennen – Wereldburgerschap op school
- Knooppunt Democratie – Educatieve Dienst van BELvue, democratie en geschiedenis
- Leefsleutels
- Memorial Museum Passchendaele 1917
- Pax Christi Vlaanderen
- SOMA – Studie- en documentatiecentrum Oorlog en hedendaagse Maatschappij
- Studio Globo – mondiaal en intercultureel leren
- Talbot House
- U Move 4 Peace (UM4P), jongerenbeweging van Pax Christi Vlaanderen
- Unicef België
- V.O.E.M. – Vereniging voor Ontwikkeling en Emancipatie van Moslims
- Verbond VOS – Vlaamse Vredesvereniging
- Vereniging voor de Verenigde Naties – United Nations Association Flanders Belgium
- VORMEN – Vlaamse Organisatie voor Mensenrechteneducatie
- Vrede vzw
- Vredescentrum van de Provincie en de Stad Antwerpen
- Vredeshuis Gent

Colofon

auteurs

Geert Castryck

Nils Duquet

eindredactie

Tomas Baum

Wies De Graeve

met dank aan

Michael Debusscher

Sara Depauw

Margarida Ferro

Maarten Van Alstein

peer review

Marjolein Delvou

Jan Durk Tuinier

Gio De Weerd

Marjan Verplancke

lay-out

Gramma nv, Jeroen Houtmeyers

Brussel, 8 maart 2010

ISBN: 9789078864295

Disclaimer

Hoewel door het Vlaams Vredesinstituut uiterste zorgvuldigheid werd betracht bij de redactie van dit rapport, kan het niet aansprakelijk worden geacht of gesteld voor mogelijke onvolledigheden. Tevens wordt geen enkele vorm van aansprakelijkheid aanvaard voor enig gebruik dat een lezer van dit rapport maakt.

Het Vlaams Vredesinstituut werd bij decreet opgericht door het Vlaams Parlement als onafhankelijk instituut voor vredesonderzoek. Het Vredesinstituut voert wetenschappelijk onderzoek uit, documenteert relevante informatiebronnen, en informeert en adviseert het Vlaams Parlement en het brede publiek inzake vredesvraagstukken.

Vlaams Vredesinstituut

Leuvenseweg 86

1000 Brussel

tel. +32 2 552 45 91

vredesinstituut@vlaamsparlement.be

www.vlaamsvredesinstituut.eu